

მანათლება

(წელიწადი მესამე)

VIII

ლვინობისთვე

1910 წ.

ჟურნალი წლიურად ღირს 3 მან.
ნახევარი წლით . . . 2 მან.
სახალხო სკოლების მასწავლებლებს
ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად
ორ მანეთად.

ცალკე ნომ-
რის ფასი

30 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება **ტფილისში** წერა-
კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში და
„ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და
ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად-
რესით: Тифлисъ, Дворянская Грузинская
Гимназія. **Л. Г. Боцвадзе.**

საუბარი სახალხო სკოლაზე

(წერილი მეორე)

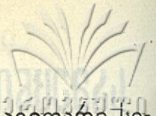
სახალხო მასწავლებელი

სკოლა თავის თავად მკვდარია,
მისი სულის ჩამდგმელი მასწავლებელია.
ალტენშტეინი.

დღეს სახალხო განათლების საქმის მო-
წესრიგება უპირველეს საკითხს შეადგენს
ჩვენში. ამიტომ ყველაზე უწინ უმთავრე-
სი ყურადღება უნდა მიექცეს სკოლის
სულის ჩამდგმელის-მასწავლებლის ავ-კარ-
გიანობას, მის მომზადებას, კარგ მასწავ-
ლებელთა რიცხვის გამრავლებას, რადგა-
ნაც სკოლის ბედ-იღბალი ყოველთვის
მასწავლებელზე ჰკიდია.

რად გვინდა მრავალი სკოლა, თუ
რიგიანი მასწავლებლები არ გვეყოლე-
ბა, რომლებმაც, უნდა შეიტანონ
ხალხში და მოჰფინონ საღი განათ-
ლების სხივები? დღეს ჩვენში რი-

გიანად მომზადებული სახალხო მასწავ-
ლებელი ფარნით საძებარია; მაშ რა მო-
გვივა ჰაშინ, რომ ჩვენც ველირსნეთ სა-
ზოგადო სწავლების შემოღებას, სად ვი-
შოვით ხეირიან მასწავლებლებს, როცა
ისინი დღესაც კი საძებარი გვყავს. კარ-
გი სკოლა და მომზადებული მასწავლე-
ბელი ისეთივე საჭიროა, როგორც ჰაერი;
ხალხმა უკვე შეიგნო სწავლის საჭიროე-
ბა, სკოლის კარებს აწყდებიან მოწაფე-
ები, ბევრი ქუჩაში რჩება, არ არის საკ-
მაო სკოლა, არ არიან მასწავლებლები.
ცოტად თუ ბევრად თვალწინ გვეშლება
სრულ უფლებიანი მოქალაქობრივი ცხოვ-

რება, მაგრამ რამდენს უფლებასაც შევიძინეთ, იმდენი მოვალეობაც გვაწევს. ყველა მოქალაქის უპირველესი მოვალეობაა შვილების შესაფერისი აღზრდა, რომ ისინი შეიქმნენ საზოგადოებისათვის სასარგებლო მოქალაქენი: ქვეყანაზედ გაჩენიდან ადამიანის საღვთო უფლებას შეადგენს—მიიღოს წესიერი და კეთილი აღზრდა, რომელსაც მხოლოდკარგი ოჯახი, სასწავლებელი და რიგიანად მომზადებული მასწავლებლები შესძენენ მოზარდ თაობას. ჩვენში დღეს სამივე კოჭლობს, არც ოჯახი გვივარგა, სკოლებიც უხვიროდ არის მოწყობილი და მასწავლებლების უმრავლესობაც ხომ უბადრუკ არსებას წარმოადგენს. ხალხის ჩამორჩენა, მისი სიღარიბე, უძლურება, დამოკიდებულება, ეკონომიური და პოლიტიკური არარაობა შედეგია ჩვენებური დუხჭირი სკოლებისა და მისი უხვირო მასწავლებლისა. სად არის ცხოველი ინტერესი და სიყვარული სკოლისადმი, რომელსაც საფუძვლად უნდა ჰქონდეს სასტიკი პედაგოგიური იდეები და წმინდა კულტურული მოსაზრებანი, რომელთაც შეუძლიათ სკოლა გახადონ ხალხის განათლების იარაღად?! არსად,—ყველა საღათას ძილს შეუპყრია და არავინ ფიქრობს გამოფხიზლებას, რომ საღის თვალით შეხედოს აწმყოსა და მომავალს.

მომეტებული რიცხვი დღევანდელი სკოლებისა უბრალო წერა-კითხვის ცოდნის მეტს არაფერს იძლევა და თუ მცირედენ ცოდნასაც აძლევს კიდევ მოწაფეებს, ისინი სკოლიდან გამოსვლისთანავე ივიწყებენ, რაც სკოლაში უსწავლიათ. რასაკვირველია იმ პირობებში, რომელშიაც ჩაყენებულია დღევანდელი სკოლა, მეტს ნაყოფს არც უნდა მოველოდეთ; ამას გარდა ყველამ კარგად ვიცით, რომ ჩვენებურმა სახალხო სკოლებმა,

უკუღმართ მოქმედებით, ვერავითარი სინათლე ვერ შეიტანეს სოფელში, რაც ფრიად სამწუხაროდ და სავალალოდ უნდა მიგვაჩნდეს. მაგრამ უფრო სავალალო ის არის, რომ ზოგიერთები ჩვენში ისე შეეჩვივნენ დღევანდელი სკოლის უკუღმართობას, რომ ყოველი შეუწყნარებელი ნაბიჯი სკოლის ცხოვრებაში წაღმართად მიაჩნიათ, თითქოს არც კი შეიძლებოდეს იმაზედ უკეთ საქმის მოწყობა, როგორც დღეს არის. სამწუხაროდ ამ აზრს შეეგუენ ბევრი მასწავლებელთაგანაც. ვისაც დღევანდელი სკოლა და მისი მასწავლებელი სასურველად მიაჩნია, ის, უეჭველია, იმ აზრისაც იქნება, რომ სოფლის მასწავლებლობას წერა-კითხვის ყველა მცოდნე შესძლებს, მაგრამ ასეთის აზრის უსაფუძვლოება ნათელივით ცხადია და ყველა გონიერ ადამიანს მხოლოდ უკმაყოფილების ღიმილსა ჰგვრის.

ჩვენში ხშირად მასწავლებლად მიდიან ისეთები, რომელთაც სხვა სამსახურის ადგილი ვერსად უშოვნიათ, ასეთები არიან სასულიერო, ან საქალაქო მასწავლებლიდან გამოსულები, საქალაქო სკოლებთან არსებულის „პედაგოგიური კურსების“ მსმენელები, ორკლასიან სკოლის შაგირდები, ან ვისაც სპეციალური გამოცდით მასწავლებლობის დიპლომი მიუღია, რისთვისაც საჭიროა სამრევლო სკოლის კურსის ცოდნა, ან რომელიმე საშუალო მასწავლებლიდან გამორიყულები, რომელნიც ლუკმა პურისათვის საუკეთესო ყურ მოჭრილ ყმობას ეწვევიან, ოღონდ კი დაიმსახურონ ბატონების ყურადღება და ამისთვის არაფერს ჰზოგავენ. რომ კარგად დავუკვირდეთ, ამისთანა მასწავლებელთა ცხოვრებას და მოქმედებას, ნათლად დავინახავთ თუ რამდენი გარყვნილება შეაქვს ცხოვრებაში ასეთს

თათარიანად შეითხზილს და ნაძალადეგ მასწავლებელს, რომელსაც არც ცოდნა და არც გამოცდილება აქვს და არც პასუხის მგებლობასა გრძნობს ერის წინაშე იმ დიადს საქმეში, რომლისთვისაც მოუკიდია მას თავისი უვიცი ხელი.

ზოგიერთებს ჩვენში საუკეთესო მასწავლებლებად მიაჩნიათ საქალებო ეპარქიალურ სასწავლებელში, სასულიერო და საოსტატო სემინარიაში ან საქალებო გიმნაზიაში კურს დასრულებულები. მაგრამ ცხოვრების დაკვირვებამ, ამგვარ მასწავლებლების გაცნობამ და მათ მოქმედების განხილვამ ცხადად დაგვარწმუნა, რომ ბევრნი ვერც ამათგანი უწევენ სახალხო სკოლას სასურველს ხელმძღვანელობას: ეპარქიალურ სასწავლებლიდან გამოსულებს სრულიად არ აქვსთ ისეთი ცოდნა და მომზადება, რასაც დღევანდელი დრო და სახალხო სკოლა მოითხოვს; ვერც სასულიერო სემინარია იძლევა სასურველს სახალხო მასწავლებლებს. მართალია ზოგიერთს გამონაკლისს ვამჩნევთ, მაგრამ უმრავლესობა, სასულიერო სემინარიაში კურს დასრულების შემდეგ, იმიტომ მიდის სახალხო მასწავლებლად, რომ თავიდან აიცილოს სამხედრო ბეგარა, ჯარის კაცად გაყვანა, ან და მიდის მასწავლებლად ცოტა ხნით, ვიდრე უკეთესს ადგილს იშოვნის; მათი სული და გული სკოლისკენ არ არის, დროებით ეგუებიან მასწავლებლობას, როგორც აუცილებელ ბოროტებას, იღებენ ჯაშაგირად თვეში 25 მანეთს და თან გაიძახიან: „ამის საღირაოს კიდევ ვაკეთებო!“

საჭირო ცოდნას მოკლებულნი არიან აგრეთვე საქალებო გიმნაზიაში კურს დასრულებულებიც; მართალია ზოგიერთ საქალებო გიმნაზიებთანაც არსებობს დასაწყისი სკოლა, ანუ გიმნაზიის მოსამზადე-

ლი კლასები, სადაც მომავალი მასწავლებლები ვითომ პრაქტიკულადაც ვარჯიშობენ, მაგრამ ვინც საქმეს კარგად დაუკვირდება და გაეგება რამე, მალე დარწმუნდება, რომ არც აქედან გამოდის დიდი რამ სახეირო. გიმნაზიების შეუფერებელი კურსი, მოკლე დრო პედაგოგიური საგნებით მეცადინეობისა, მოუმზადებელი ხელმძღვანელები, უვიცობა სახალხო სკოლაში მეცადინეობისა და სხვა გარემოებანი შეადგენენ მთავარ მიზეზს იმ პირთა უფარვისობისას სახალხო სკოლისათვის, ვინც ქალთა გიმნაზიებს ათავენს. ამას დაუმატეთ ისიც, რომ არც ერთს მთავრობის სასწავლებელში ქართველენას, ქართველ ერის ისტორიას და საზოგადოთ საქართველოს შესწავლას—არავითარს ყურადღებას არ აქცევენ და დარწმუნდებით, რომ ვერც ერთი, ამგვარ სასწავლებლიდან გამოსული, ვერ გაუწევს რიგიან ხელმძღვანელობას საქართველოს სახალხო სკოლებს, რომელნიც დიდი ხანია მოცილიან სპეციალურად მომზადებულს, საქმის მკოდნეს და დახელოვნებულს მასწავლებლებს.

სპეციალურად სახალხო მასწავლებლებს ჩვენში ამზადებს ორიოდვე საოსტატო სემინარია, მაგრამ ამ სასწავლებელში კურს დასრულებულთა რიცხვი ერთს ცვარს შეადგენს ცხოვრების ზღვაში. ამას დაუმატეთ ის გარემოებაც, რომ გორის სემინარიაში ქართველ მოწაფეთა რიცხვი არამც თუ შეამცირეს, თითქმის სრულიადაც მოსპვს. საოსტატო სემინარიაში კურს დასრულებულთა სიმცირემ და სხვა არა საკადრისმა მოსაზრებამ გაამრავლეს ჩვენს სკოლებში უვიცი მასწავლებლები, თუმცა დღევანდელს პირობებში ძნელია კაცი დასჯერდეს იმ ცოდნას, რასაც საოსტატო სემინარია აძლევს თავის მოწა-

ფეხს. ამიტომ ერთად ერთ სახსრად სახალხო სკოლებისათვის მასწავლებლების მოსამზადებლად მიგვაჩნია ისევ საოსტატო სემინარიების გამრავლება და მისი კურსის გაფართოება იმდენად, რომ სემინარიაში კურს დასრულებულს ჰქონდეს საკმაო ენციკლოპედიური სწავლა-განათლება, რიგიანი ცოდნა მშობლიურის ლიტერატურისა და თავისი სამშობლო ქვეყნის აწმყოსა და წარსულისა. შეცდომად მიგვაჩნია განსვენებულის უშინსკის აზრი, რომ სახალხო მასწავლებლისათვის ბევრი ცოდნა საჭირო არ არისო, რადგანაც ბევრის მცოდნე დიდხანს მასწავლებლად არ დადგებო, მაგრამ ნახევარი საუკუნე გავიდა მას აქეთ, რაც ეს აზრი წარმოითქვა და, მიუხედავად აწინდელი ცხოვრების მოთხოვნებისა, ბევრს ეს უშინსკის აზრი დღესაც ენაზედ დაუკერებია და ჭეშმარიტებად მიაჩნია. სახალხო მასწავლებლისათვის, რომელიც სოფელში, ხალხში ტრიალებს, საჭიროა ყოველმხრივი განვითარება, საკმარისი ფართე ენციკლოპედიური ცოდნა.

მასწავლებელი ერთად ერთი განათლებული კაცია სოფელში, დიდი და პატარა ყველა მას შეჰყურებს, მისგან გამოელის პასუხს ცხოვრების სხვა და სხვა საკითხებზე და თუ ის უფიცია, ვერ შესძლებს შესაფერისად ემსახუროს ხალხის განათლების საქმეს. თვითონ უშინსკი სამართლიანად შენიშნავს: „მასწავლებლების ცოდნა განვითარება სხვა გვარი უნდა იყოს, რასაც მას ვერ მისცემს ვერც უნივერსიტეტი და ვერც გიმნაზიები. ეს ცოდნა უნდა აყვეს ენციკლოპედიური, იმავე დროს დასრულებულია, განსაზღვრული და ცხადი. მასწავლებელს ცოდნა უნდა ჰქონდეს არა მარტო საღმრთო სჯულისა, გრამატიკისა, არითმეტიკისა, ისტო-

რისა და გეოგრაფიისა, არამედ საჭიროა აგრეთვე საბუნების მეტყველო, პრაქტიკულ ექიმობის, სასოფლო მეურნეობის საგნების ცოდნაც; ამას გარდა მან უნდა იცოდეს კარგი წერა, კითხვა, ხატვა-ხაზვა, ცხადად, მკაფიოდ და გამომეტყველებით კითხვა და თუ შეიძლება—სიმღერა-გალობაც“.

თვით სწავლის გადაცემაც სახალხო სკოლაში, სადაც მასწავლებელი პირისპირ უდგას ხალხს, რომლისთვისაც გიმნაზია არ არსებობს, სულ სხვანაირია, ასე რომ გიმნაზიის კარგი მასწავლებელი სრულიად არ გამოდგება სახალხო მასწავლებლად. აგრეთვე ცნობილია, რომ კარგს მასწავლებლებს გიმნაზიებისთვისაც ვერ ამზადებენ ვერც უნივერსიტეტები და ვერც საისტორიო-ფილოლოგიური ინსტიტუტები, რადგანაც ბავშვის აღზრდაში მარტო ცოდნა საგნისა სრულიად საკმარისი არ-არის, არამედ საჭიროა კიდევ ამ ცოდნის გადაცემა. ბუნებრივი ნიჭიერი აღზრდელები, რომლებიც თვითონ იკვლევენ გზას აღზრდის საქმეში, იშვიათი მოვლენაა, ამიტომ იმათი იმედი არ უნდა გვექონდეს, როცა მასწავლებლები ათასობით საჭირონი არიან. მაგრამ სწავლის და გადაცემის ცოდნას, რომ სწავლებით იმოქმედონ ბავშვების ზნეობისა და გონების განვითარებაზედ, მისცემთ ისეთს ახლგაზდა ყმაწვილებსაც, რომლებიც არ არიან დაჯილდოვებულნი განსაკუთრებული ნიჭით“.

შეიძლება საქმეს ცოტათი მაინც ჰშეველოდა რამე იმ შემთხვევაში, სახალხო სკოლის მასწავლებლებს კარგი ხელმძღვანელები რომ ჰყოლებოდათ; მაგრამ ჩვენებური სახალხო სკოლები და მასწავლებლები იმით იყვნენ და არიან დაჩაგრულნი, რომ სასურველი ხელმძღვანე-

ლები არასოდეს არ ჰყოლიათ. რას წარმოადგენდნენ და წარმოადგენენ დღესაც სახალხო სკოლების ინსპექტორ-დირექტორები ჩვენში? იმათ ყველაფერი იციან, გარდა სახალხო სკოლის საქმისა, სკოლაში სწავლებისა, რისთვისაც არც ცოდნა შესწევთ და არც გამოცდილება აქვსთ, რადგანაც არც ერთს მათგანს სახალხო სკოლაში არ უსწავლებია, ვერ იცნობს ჩვენს ხალხს, არ ესმის ხალხის ენა და თავის მოქმედებაში ხელმძღვანელობს მხოლოდ ბიუროკრატიულის მოსაზრებით, რომ სახალხო სკოლა აცდეს თავისს პირდაპირს დანიშნულებას და ემსახუროს მხოლოდ პოლიტიკას. ასეთმა პოლიტიკანებმა თავიანთი უმსგავსო ცირკულიარებით, რასაც არავითარი კავშირი არ აქვს საღვთაგოგოებს აზრებთან, გარყვნიეს მასწავლებლები, დააყენეს ისინი გადაგვარების გზაზე და მათი წყალობით გამოაცალეს მკვიდრი ნიდაგი სახალხო სკოლებს. ამდენი ხნის განმავლობაში, რაც ჩვენში რუსული სახალხო სკოლები დაარსდა, ვერ იპოვეთ ვერც ერთს სახალხო სკოლების ინსპექტორ-დირექტორს ჰედაგოგოურის აზრებით განმსჭვალულს. თავის დროზედ ისტორია შესაფერისად დააფასებს მათს ღვაწლს ერის გადაგვარების წინაშე. დიახ, რაკი ჩვენს სახალხო სკოლებს არ ჰყოლიათ და არც ჰყავთ საკმარისად მომზადებული, ჰედაგოგოურის აზრების მიმდევარი ხელმძღვანელები დირექტორ-ინსპექტორებთან, ამიტომ სკოლის ნაყოფიც თვალსაჩინოდ შემცირდა და სკოლამაც სრულიად უხვირო და მავნე მიმართულება მიიღო.

სახალხო სკოლაში მასწავლებლობა არც ისე ადვილი საქმე გახლავთ, როგორც ზოგიერთებს ჰგონიათ. სამართ-

ნიანად ამბობს ერთი რუსის პედაგოგი: „ძნელია პროფესიონალი, უფრო ძნელია გიმნაზიაში მასწავლებლობა, მაგრამ სახალხო სკოლის მასწავლებლობაზე უძნელესი არა არის რაღაც, რადგანაც აქ სკოლა და ცხოვრება, სწავლა და დისციპლინა, ცოდნის გადაცემა და ცხოვრების სახის შექმნა ერთმანეთში მჭიდროდ არიან შექსოვილი“.

ყოველს ეჭვს გარეშეა, რომ სახალხო სკოლების მეთვალყურეებს, დირექტორ-ინსპექტორებს ჰედაგოგოური გამოცდილება უნდა ჰქონდესთ. ნამდვილი ხელმძღვანელობის გაწევა სახალხო სკოლისათვის მხოლოდ ისეთს კაცს შეუძლია, ვისაც თვითონ უმსახურნია სახალხო სკოლაში, შეუსწავლია იგი ყოველის მხრით და გამხდარა ნამდვილი ჰედაგოგი. მართალია ყველა განათლებულ კაცს შეუძლია გაიგოს რა არის სკოლაში კარგი და მოსაწონი და რა არის ცუდი, მაგრამ მართლაც ეს არ კმარა. ჩემის აზრით ინსპექტორ-დირექტორები თავდაპირველად მასწავლებლების ხელმძღვანელები და საუკეთესო მრჩეველები უნდა იყვნენ. მაგალითად მოვიყვანო მსახიობებს. ვინ არის მათთვის უფრო სასარგებლო: გამოცდილი რეჟისორი, თუ გაზეთების რეცენზენტი? უეჭველია, რომ რეჟისორი, როგორც საქმეში დახელოვნებული პირი, უფრო გაწრთვნის მსახიობს, ვიდრე გაზეთის კრიტიკოსი, რომელსაც შეუძლია ზოგჯერ სიმართლიდაც აღნიშნოს ამა თუ იმ მსახიობის ნაკლულევიანება სცენაზედ, მაგრამ მას არ შეუძლიან უჩვენოს თუ როგორ უნდა დააღწიოს მსახიობმა თავი აღნიშნულს ნაკლულევიანებას, აი აქ რეჟისორის დახმარება მეტად საჭიროა. აი სწორედ სახალხო სკოლების ინსპექტორიც რეჟისორი უნდა იყოს თავის რაი-

ონში; მან ხელმძღვანელობა უნდა გაუწიოს მასწავლებელს საქმით, პრაქტიკულის ჩვენებით, სწავლების ხერხით, ნაკლულევანების აღნიშვნით და გზის ჩვენებით, თუ როგორ უნდა გაასწოროს მასწავლებელმა აღნიშნული ნაკლულევანება სკოლაში. არც ერთს ინსპექტორ-დირექტორს, თუგინდ დიდად განათლებულებიც იყვნენ, რეჟისორობა არ შეუძლია, რასაც გვამცნევს აუარებელი ყოველდღიური ფაქტები. ეს შეუძლია მხოლოდ ისეთს კაცს, ვისაც ეს გზა თავისთავად მოხერხებულად გაუვლია. ამიტომ დიდი შეცდომაა ინსპექტორებად დანიშვნა ისეთებისა, რომელნიც მასწავლებლად ყოფილან გიმნაზიებში, ან სხვა საშუალო სასწავლებლებში და არ განუცდიათ თავისთავად სახალხო სკოლის მასწავლებლობა. კარგი გამოცდილი და დახელოვნებული სახალხო მასწავლებელი ინსპექტორობით უფრო მეტს სარგებლობას მოუტანს სკოლებს, ვიდრე უნივერსიტეტში ახლად კურს დასრულებული ან გიმნაზიის ყოფილი მასწავლებელი.

როცა ხელმძღვანელი აღნიშნავს სკოლაში რამე ნაკლულევანებას, საჭიროა მაშინვე პრაქტიკული რჩევა, პრაქტიკული გაკვეთილი, რომლიდანაც მასწავლებელი ცხადად მიხვდება შეცდომას და გაასწორებს, რომ აიცილინოს შემდეგში იგივე შეცდომები. წელიწადში ორჯერ-სამჯერ რომ მოხდეს ამგვარი ხელმძღვანელობა, შემდეგში მალე დაეტყობა სასურველი ცვლილება, როგორც მასწავლებელს, ისე მოწაფეებსაც.

ამ სახით დღევანდელი ჩვენი ცხოვრება ნათლად გვიკარნახებს და თვალწინ გვიყენებს სახალხო სკოლის მასწავლებლის საკითხს. რად გვინდა მრავალი სკოლა, თუ ამ სკოლაში ისევ ძველებური

სული იტრიალებს. სკოლის სკოლს ამაღლებით, სკოლის სულის ჩამდგმელის მასწავლებლის განვითარებით და საზოგადო განათლების მიღებით სკოლაც ამაღლება და ჩვენი ბეჩავი ხალხის ცხოვრებაც წინ წაიწევს. ეს არის დღეს ჩვენი ერთი უპირველესი მიზანთავანი, რომელსაც ხელი უნდა შეუწყოს, როგორც მთავრობამ, ისე საზოგადოებამაც—ახალი საოსტატო სემინარიების დაარსებით, როგორც ვაჟთათვის, ისე ქალებისთვისაც; სემინარიების კურსის გაფართოებით, სახალხო მასწავლებელთათვის საზოგადო განათლების კურსებით მოწყობის და კარგი ხელმძღვანელობით, მასწავლებელთათვის სარაიონო ბიბლიოტეკების დაარსებით, სკოლებში საუკეთესო სახელმძღვანელო წიგნების და თვალსაჩინო სწავლებისათვის საჭირო ნივთების შეტანით და სხვა ყოველი ღონისძიების მიღებით, რაც კი ხელს შეუწყობს სკოლის განახლებას და სწავლა განათლების აყვავებას; მასწავლებლის ნივთიერად უზრუნველ ყოფას და მისს მუდმივ თვით-განვითარებას, სკოლების პედაგოგიურს ნიადაგზე დაყენებას და წარმართვას.

შეიძლება ცხოვრების ბევრი საკითხი კაცმა უყურადღებოდ დასტოვოს, მაგრამ სახალხო განათლების საკითხი ისეთი აუცილებელი და უსაჭიროესი საკითხია, რომ მისი უყურადღებობა და მიუფრჩხება არავისთვის ხელსაყრელი არ არის, პირიქით ჩვენში ხალხის განათლების საქმე სამკვდრო-სასიცოცხლო საკითხს შეადგენს და ყველანიც ვალდებულნი არიან ხელი შეუწყონ ამ საქმის წესიერად წარმართვას, არ დაზოგონ ამისთვის არავითარი ხარჯი, რომელიც, ამერიკელების თქმისა არ იყოს, დაკარგულად არ ჩაითვლება, არამედ მოგებით ერთი ასად და უბრუნდება ისევ ქვეყანას.

მ. კალგინი

მასწავლებელი ხელოვანია თუ ხელოვანი?

ეს საკითხი თითქმის გადაწყვეტილია: სიტყვიერების თეორიის სახელმძღვანელოდან უკვე იზეპირებდნენ, რომ ხუთი ხელოვნება: არქიტექტურა (ხელოვნება), მხატვრობა, ქანდაკება, მუსიკა და სიტყვიერება კაზმული ხელოვნებაა, რომელთაც უმეტეს შემთხვევაში მიზნით აქვთ ანაქტიური, ანაქტიური, — განხორციელებს სარგებლობა. სხვანაირი ხელოვნება კი მაგ. დურგლობა, მკვდლობა და სხვა არის მექანიური, იმთ უმთავრესად ანაქტიური, მატერიალური სარგებლობა მოაქვთ, რითაც განიხორციელებს კაზმული ხელოვნებისაგან. კაზმული ხელოვნება სულ ხუთია, მექანიური კი უთვალავი.

ამ რიგით მასწავლებლობა ჯერ არ მიუყვანებოდათ არც ანაქტიური და არც მატერიალური ხელოვნებათათვის, მასხადამე შეიძლება იგი მიეწეროს მექანიურ ხელოვნებათ, ესე იგი ხელობას. მაგრამ...

— მასწავლებლობა — ხელობაა?...

როგორც ვხედავთ, მაგრამ ის მოსაზრება, რომ ამის კამენსკი, ზესტალოცნი, უშინსკი და სხ. დიდებული მასწავლებლები და ხელოვნების თითქმის მხოლოდ ხელოვნები იყვნენ და მეტი არაფერი, აშკარად წარმოუდგენელია და ეს მოსაზრება საიუთიან კამათის მაგიერ დიდი იწვევს. ეს მოსაზრება დაბდა იმ ხელოვნების თეორიაში, რომელსაც დემიდის მასწავლებელმა ჩვენ სკოლაში.

— მაგრამ, უკაცნადად, შეიძლება მასწავლებლობა არც ხელოვნობაა, არც ხელოვნება ანაქტიური?

ანა, მასწავლებლობა მეცნიერება არ არის, რადგანაც არ აქვს შესაძლებელი ნიშნები მეცნიერებისა, ხელოვნების ნიშნები კი აქვს. მეცნიერებითი მეცნიერება ნამდვილია. დი-

დებული მეცნიერებისგან შესრულებული ცდის განხორციელება შეუძლია ყველა ანა შესანიშნავ მეცნიერსაც და თუ ცდის პირობები რისავე შემთხვევაში ერთნაირია — შედეგით ერთნაირი იქნება, ასე რომ განხორციელების პირობების შედეგად ანაერთად გავლენა აქვს. მეცნიერება წმინდა, სწორი გონების საშევიდროა. ის შეგვიძლია შევადაროთ ნახსენს, რომლის უფალი ხასი განიხორციელებს და რომლის გამოც რება შეუძლია ყველას, ვინც კი ხასვა იცის.

ხელოვნება კი მეცნიერებითა მხოლოდ ცოტადანა. ხელოვნების ის ნაწილი, რომელიც, როგორც მეცნიერება, დამატებულია წმინდა ახორციელებს და შეადგენს ხელოვნების მეცნიერებას, — მეცნიერებითა. ეს განსაკუთრებული თვისება აშკარად ცნადდება მაგ. მუსიკაში, რადგანაც თუ მუსიკას ერთნაირი ნოტები აქვს და შესრულება კი სხვადასხვანაირი. ხელოვნება შეიძლება სურათის დავადაცოთ. სურათის ასლის გადაღება რამდენადმე შეიძლება, მაგრამ მისი ახორციელებს ნამდვილი გადაღება იუქლებულია მექანიურადაც კი.

მასწავლებლობა მეცნიერებითა მხოლოდ ცოტადანა. მასწავლებლებს შეუძლია სრულად შეითვისოს დიდებულ ზედაცოცის წესები, მაგრამ თუ მის ახორციელებაში არ არის ის „რადაც“ — რომელიც იყო ამ წესების შემომქმედი, შედეგი არ იქნება იგივე, რაც დიდებული ზედაცოცის მოღვაწეობას მოჰყვა. ამ „რადაც“ ახორციელების და თანობის მიხედვით შეიძლება შედეგი დამოკიდდეს ან მიუხედავად იდელს.

— მასხადამე, მასწავლებლობა — ხელოვნება?

დაახ, ხელოვნებაა. მაგრამ ხანდახან მასწავლებლობა ხელოვნობათ იქცევა. და ანა მარტო მასწავლებლობა, ანაქტიური ყველა ხე-

ლოცვებს და მეცნიერებს გადაიქცევა ხელმე
ხელფასით — ხანდახან — იმისდა მიხედვით თუ
ვინ ჭკიდებს მათ ხელს — ხელფასი თუ ხე-
ლფასი.

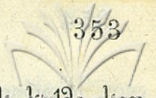
ვინ არის — ხელფასი? ეს კაცია, თავის
საქმის გუჯღრილად შეკეთებული, მის მოღვა-
წეობას არავითარი სიუყვარულის ნაშეწყვადი
არ აშუქებს, ხშირად მძიმე შრომას ადგი-
ლებს მიხრევა და სულ უდგამს მოგებას და
ის ატრიალებს ქაჩხანაში მძიმე ჩარხს, ხა-
ტავს ჩასუქებულ ვაჭრის სურათს, სწერს სა-
თადარიგო სტატისას, ან ჯღაბნის ლექსებს,
რომ ვალები გადაიხადოს, ან დაივიწყებს — რა
სხვა საქმეებს, უკეთებს სატელად გამოგზავ-
ნილ ნავთს დაწვრილებითს ანაღიზს, რის-
თვისაც სააქტიონერო საზოგადოება რიგობს
ჯილდოს მისცემს. მისი შრომა ხშირად მძი-
მეა, ხანდახან სასარგებლოც, მაგრამ არასო-
დეს მის შრომას არა აქვს ის ძვირფასი თვი-
სება ძალადუტანებელ შრომასა, რომელიც
აღმათრენას იწვევს მშრომელში და ამაღლებს
იმ დარგს, რომელშიაც იგი მუშაობს. მას
შეუძლია თავის სპეციალურ საგანში რამე აღ-
მოჩინა გააკეთოს, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც
მისი ღვაწლი უდრის ისეთის კაცის ღვაწლს,
რომელიც არაფერს არ ეძებდა და უცებ ძვირ-
ფასს აღმასს წააწვდა.

ხელფასი.... მხოლოდ მეცნიერებისა და
ხელფასების იმ მოღვაწეებს, შეიძლება ეწო-
დეთ ხელფასები, რომელთაც აქვთ შემოქმედე-
ბითი ნიჭი. რთულს თუ მარტივ მეცნიერე-
ბასა და ხელფასებაში ხილფასი უფაგლოთვის
სჩანს. ერთი თავის თავად გასწავლული
მხატვარი ხატავდა წმინდანებს სასაცილოთ,
სრულიად გაუნათლებელი კაცი იყო, ქირურ-
გიასა და ანატომიას ერთმანეთში ვერ არჩევ-
და. მაგრამ უფაგლი იმისი ნახატი რაღაც
სიცოცხლით ჭიუთქავდა, — მის წმინდანებს უ-
ფაგლოვის არა ჭქონდა ხელმე განსხვავრული
გამომეტყულებს, — მაგრამ, მეტი-ს-მეტო

ცხოველი იყვნენ. მას ძალიან უყვარდა ხატვა
და შეკეთებულ განცხადებებსაც კი აღფრთოვა-
ნებით სწერდა, დიდხანს თქვარობდა, რომელი
ფერადით დაეწერა ეს თუ ის ასო. მისი
ფერადები ისეთი საუფრთხოო, ბრწეინვაფე და
ნახი იყო, რომ იმისთანები სამხატვრო გა-
მოყენებუფად იშვიათად მინახავს.

ერთი ექიმი, უკვე არა ახალგაზდა, საკ-
მათ მოთელილი ცხოვრებისაგან, მთელი დღე
იციზრდა სიხარულისგან, რომ მისი მძიმე
ავადმუფოვი ზაციენტი სიკვდილს გადაჩხა:
ავადმუფოვი მისთვის სრულიად უცნობი კაცი
იყო, მაგრამ... ექიმი ებრძოდა სხეულებას და
ამისთანაც ხელფასიც იყო. ერთმა შეკრავ-
მა, რაცა ფული მივეცი და მოტანილი ტა-
ნისამოსი გამოვართვი, რაღაც შეშინებული
შორისდებულნი წამოაძახა, კინაღამ ხელი მტა-
ცა და გაწითლებულმა მორცხვად ღაზანაკი
დამიწყო: „მმ... მე... მამატიეთ, ეს რაგერ
შეიძლება?! თქვენ ტანისამოსი“... გამოაშკა-
რავდა, რომ მას არ იამა, რაცა უხერხულით
მოკვიდე ხელი ტანისამოსს, ე. ი. აღმოჩინდა
რომ მას უფასო სიუყვარული ჩატანებია კერ-
ვაში: ისიც ხელფასი იყო. მე დაცინვა არ
დაუწვე. მე ამისთანა „ხელფასების“ ხსენე-
ბასზე დიმილი არ მომდის. ეს ხელფასები
ბრჭყალებში არ მინდა ჩავსვა.

— ძალიან ბევრი ხელფასი ეოფილა! —
მეტყვიან. — რაც მეტი, მით უკეთესია — ვუ-
ზასუხებ მე. რადგანაც მეცნიერებისა და ხე-
ლოვნებაზე მეტი-ს-მეტად სულელური შეხედუ-
ლობა გამოფებულია, ისინიც კი, ვინც თავი-
სუფაღნი არიან მოღვაწეობის არჩევაში, ეკი-
ლებიან ისეთ მოღვაწეობას, რომელიც მათ
სრულიად არ შეეფერებათ და ამიტომაც უ-
ფაგლნიარ სამოღვაწეო ასპარეზზე შეხვდებით
ძალიან ბევრ ხელფასს, რომელთაც კეთილ-
სინდისიერნი ცოტანი არიან, და წარმოადგენენ
ძალიან მტარე რიცხვს — ხელფასებისას.
აღამიანების უმეტესი ნაწილი დღესაც კი

ადიარებს — „მადლას“ და „დაბადს“ ხელფ-
 ნებსა და მეცნიერებას, მასინ როდესაც ნამდ-
 ვილად აჩსებობს მხლელად სსსარგებლო, ან
 მავნებელი ხელფონება და მეცნიერება. ტერ-
 მინი — „მდაბიო ხელფსანი“ — ძლიან ხშირათ
 იხმარება რუსულ სმეციათეიურ — ახნაურულ
 მწერლობაში. მე კი ვფიქრობ, რომ მდაბიო
 და სსსარგებლო შრომა არ არის; არის მხ-
 ლოდ მავნებელი და ამიტომაც მდაბიოა.
 ყოველნაირი სსსარგებლო შრომა არც მდაბიოა
 და არც კეთილშობილი, თუ კი ის ნიჭის სს-
 მფლავწოთ გამოდგება. შრომა ნიჭიერ მკვლ-
 ლისა, მაგალითად, ერთ იმთაცანის, რომელ
 მაც ხელთ, მანქანისა და სხვა იარაღის და-
 უხმარებლად, გამოსტედა საზამთრო სსსახ-
 ლის მსატვრული მთაჯირი, ბევრით მდლას
 სდგას საბუღვარო გაზეთის შეფუფეტო-
 ნისა და ან უნიჭო მსატვარის შრომა-
 ზე; მთაჯირი აგრძობინებს ესთეტიურ სია-
 მოფინებას ყველას, ვისაც კი ცოტათი მაინც
 განვითარებული აქვს მსატვრული გემოვნება.
 და რა „ესტეტიური“ სიამოფინება შეუძლია
 მოკავწოდოს ხელფსანი — შეფუფეტონეს ულას-
 ზათო ხუმრობაში ან ხელფსანი — მსატვრის ძა-
 ლა მოკლებულ პრეტენციოზურ ნათითხმმა.

შევეცდები დავასურათო რამდანიმე ტიპი
 ხელფან სსსახლო მასწავლებლებისა, რომელ-
 თაც შევხვედრავარ ჩემს სსმასწავლებლო მო-
 ღვაწობაში. ამასთან ჩემს ვალათ ვრაცნ
 გავაფრთხილო მკითხველი, რომ ეს ტიპები —
 გაზოგადებული ტიპებია, ცხოვრებაში კი შე-
 სმდელებია ამ ტიპთა სხვადასხვაობა უარესის
 ან უკეთესის მხრით; მაგრამ ნიშანდობლივი
 თვისებანი მკათოთას ნახეყები და ადვილი
 შესანიშნია ყველა ცოტათი ჩაკვირვებულ ადამი-
 ნისათვის... რასაკვირველია გარდა ბბ სსსახლო
 სკოლების ინსპექტორებისა, დირექტორების
 და მათ მსგავს პირთა, რომელნიც ათვადიე-
 რებენ-რა სკოლას წელიწადში ერთ დღეს და
 დღეში ერთი სსათის განმავლობაში, დარწმუ-

ნებულნი არიან, რომ სწავლების საქმე სკო-
 ლაში „ასწონ-დასწონეს“ და „დაათსეს“...
 ამ პირთ ფიქრათაც არ მოსდით, რომ მათგან
 გამოტანილი აზრები, უკეთესს შემთხვევაში —
 შემთხვევითია და მასწავლამე შემდლარი, ან
 და უარესს შემთხვევაში, რომ მათ ძლიან
 ფრთხილად, ზრდილობიანად უინულზე აცუ-
 რებენ... მაგრამ კმარა ამ პირებზე; ჩემი შე-
 ნიშნა მათთვის არა დაწერილი.

I

პირველი და ძლიერ თვალსაჩინო ნიშანი
 ხელფსანი-მასწავლებლისა არის ხელფობის უსი-
 ყვარულობა. იგი ამძიმებს მას, ასეთი მასწავ-
 ლებელი არა თუ მხლელად დრებით იღლება,
 მას მუდამ ეძიმება მასწავლებლობა და პირ-
 ველ შემთხვევისათხვე სცვლვს მას სხვა მო-
 ღვაწობაზე და ხშირად არც ნივთიერ მდგო-
 მარეობის გაუმჯობესობას მინდევს: ერთის
 სიტყვით ძხელია კაცისათვის არა საყვარელ
 შრომის ატანა. მასწავლებლობის უსიყვარუ-
 ლობა განმარტავს მის მოღვაწობას. ხანდახან
 ასეთი მასწავლებელი კერძო ცხოვრებაში, ძა-
 ლიან კეთილსინდისიერია — მაგრამ, იმავე
 დროს, იგი მეტად უგულოდ ეკიდება თავის
 მოვალეობას. ის არ წაიკითხავს არც ერთს
 პედაგოგიურ წიგნს, თუნდა შეეძლოს კიდევ;
 არც კი ასწონ-დასწონავს გადმოღებულს ტრა-
 ფარეტიულს ან შემთხვევით შემუშავებულ
 სწავლების წესს; არც ერთს გაკვეთილზე არ
 დაისახავს მიზანს — შესარულეს ესა და ეს,
 გადასცეს მოწაფეებს ესა და ეს: მას მხ-
 ლოდ ერთი გამოურკვეველი მიზანი აქვს,
 რომ ბავშვებმა დღეს იკითხონ — და რას
 წაიკითხვევენ ეგ სულ ერთია; რომ ბავშვებმა
 ამოცანები ახსნან — და რომელი ამოცანები —
 ეგ სულ ერთია, რაც შეხვდება წიგნში, და
 რაც მოხერხებულათ მოხერხებება — იმას დაწე-
 რინებს. თუ სწავლება კარგად ვერ მიდის —
 ყოველთვის ბავშვებთა დამნაშავე: გასაკვირვე-

ღია სწორეთ, რა უტვირთები არიან, მხოლოდ უმეტეს კაცს შეუძლია მათი გამართლება. და ისინი კი... ზის ეშმაკის კერძი, რთვინი ხის კუნძი, სხეც თითქმის ქვის აქვს და არაფრის სწავლა არ უნდა. და ხანდახან, კერძო ცხოვრებაში, გულ-კეთილი, უბოროტო კაცი, ბავშვებთან სკოლაში განძრახს ბოროტობს. რამ თავი არ აიშვან, თორემ შეჩვენებულებთან ვერაფერს გასწავლობ. ამისთანა მასწავლებლის სკოლა—იშვიათად არის მხიარული, აქ სიმხიარულიც ცოტა ბრუნვულია: ჩვეულებრივად დასტინიან ხელმეომელიმე ცუდს მოწავს, წეს-რიგი უვირლითა და ღრიალით მუარდება; ასეთები ახლა თითქმის აღარ არიან, მაგრამ შე მახსოვს ისეთები. რომელნიც აუცილებელ ბოროტებათ სოვლიდენ ცემას, და ამისთანავე დაწმუნებულნი იყვნენ, რომ საქმეს სადი შეხედულეობით უყურებენ: განა მათ სხლში არა სცემინო? ისეთს გაადებს მამა სხლში, რომ შენი მოწინებულები!...

ასეთმა ხელსახ-მასწავლებელმა იცის, რასაკვირვულია, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს სახალხო-განათლებას, და ხანდახან ბევრს დაზარალებს კიდევ ამ საგანზე, მაგრამ ნამდვილათ, არა თუ ემსახურება ამ საქმეს, ვირაქით თავის ნაღაზარაგვიც ავიწელება და არცა გრძნობს თუ რა დიდი მოვალეობა აწევს. შეგნებულათ თუ შეუგნებულათ ის ესწრაფვის არა განათლების გავრცელებას, არამედ მარტო წერა-კითხვის სწავლებას, იმასაც იმდენად. რომ უფროსებისგან ქება მიიღოს. თუ უფროსმა შეაქო—იდეალს მიღწეულია. იგი გამყოფილია, სრულიად დაწმუნებულა, რომ მას ეველადფერი „რიგზედ“ აქვს. საქმე კი ნამდვილათ სრულიადაც ასე არ არის, სწორედ ამას, ამ პრაქტიკის კაცს, ეველადფერი არ აქვს „რიგზე“

II

შეორე ტიპის მასწავლებელი ასეთი არაა.

ის თითქმის იმ საზღვარზე დგას, საიდანაც იწყება ნიჭი. ის უწინარეს ყველას თავმოყვარეა, ამ სიტყვის საუკეთესო მნიშვნელობით. ყოველ მის ნაბიჯს ზომიერი თავმოყვარეობისა და ნათელი აზროვნების ბეჭედი აზის. ეს, საზოგადოთ რამ ვსთქვათ, ნაკითხია, მისი ერთდროის მარტო მეტოდიკით არ განისაზღვრება, მას უკითხავს სხენსერი, სეული, ბენი, გიუიო, და თუ კომენსკიზე, ზესტალოცნიზე, ან უშინსკიზე შეეკითხებით—ჩაიციანებს და გეტყვისთ—რა თქმა უნდა! და ხშირად დაამატებს კიდევ: ტოლსტოი კი დაგაფიწედათ?—ან პრეიერი, პერი... მაგრამ, ნამდვილათ კი, მარტო მეტოდიკებს სარგებლობს, თორემ სხვა, დემოტმა იცის იმათი თავი, ბრძნულათაა ნაწერი—კითხვით ვკითხულობთ, მაგრამ ჩვენ, ჩვენსა მივსდევთ—უბრალო ხალხი ვართ—ერთი კურდღელი მაინც დავიჭირათ—ესეც არის, ხანდახან ცოტ-ცოტას ეველასგან ისესხებს. იმან კარგათ იცის სამი რამ: პირველი, რომ მასწავლებლობა არა თუ სასარგებლოა, არამედ საკეთილშობილოა, მადლი მოდგაწეობაა, და კარგ მოდგაწეთ ყოფნა სრულიადაც არ არის მეტი ზნეობრივ კომიუნიტისათვის, მასთან თუ ამ საქმის სიუვარული არა აქვს, რა უშავს—მიჩვევა შეისუიდას ამ ნაკლს; მეორე: თუ მას მასწავლებლობა ძალიან ჭკავს ხელაფნებას და საჭიროებს ნიჭს,—რომელიც ასეთს მასწავლებელს აკლია—მაგრამ მაინც არა უშავს რა; გოგრა ცოტათ თუ ბევრად ჭკვიანი აქვს და ასეთი თავითან ბეჯადი მეცადინეობით ბევრს რასმე გააკეთებს—შეიძლება ზოგიერთს ნიჭსაც დაუხლოვდეს; მესამე: ჭკვიანისა და თავმოყვარე ადამიანისთვის აუცილებელია ამოწმებულ მოდგაწეობაზე არსებულ ლიტერატურის ცოდნა, მაგრამ თეორიებთან შეიძლება მხოლოდ თათბირი, და გარეშეც ცხოვრების პირობებთან ანგარიშის გაწევა კი უცილათ საჭიროა, რადგანაც ადამიანი, უწინარეს

ყოველსა, მიწაზე სტოფრებს და ყველაფერი მიწაერი მასთან უფრო ახლად, ვიდრე ციურნი. მისი მოდუგვების ყველა განხები ამ სამ მსახურებაზე და მფარებული. იგი უფრო რადდებოდ არ სტოფებს სხალხ სკოლების განმანათლებელ მიზნებს და სწამს, რომ მისთვის შესაძლებელია რამდენადმე ამ მიზნებისადმი მიღწევა — მაგრამ ყოველი მიზნისადმი მიღწევა შეიძლება სათუთ და დამოკიდებულის არსებულ ზიანებზე. ის დარწმუნებულია, რომ ბავშვები სულ უმანკო ანგელოზები და ან სულ ეშმაკის კერძები კი არიან, არამედ მხოლოდ ზატარა ადამიანები, რომელთაც თან-დაუფილი აქვთ ადამიანის სულის კარგი თუ ცუდი თვისებები და შეკრებილი არიან ერთ ბრბოთ სკოლაში. ბრბო საუდარშიან არ არის მშვიდი, და როგორც ბრბო: ჩვეულის მშვენიერ მოძრაობასა და აგრეთვე უმსგავსებლსაც, მისი ხელში დატყვას შიშის გავლენით შეუძლებელია — შიში მხოლოდ ცუდ გრძნობებს უღვიძებს ადამიანს — მაგრამ არც მარტოდენ სიუვარულით შეიძლება მისი დამოკიდებულება — მარტო სიუვარული ჭეჭმის თავაშვეულობის ატომისფერას: საჭიროა სიმშატია და ამასთანავე მორიდების გრძნობის განვითარება, — ერთის მხრით სიმშატია და მეორე მხრით მორიდება, არიან ზრატეიკულ ზატევისცემის შემადგენელი ელემენტები; ზატევისცემა კი შესაძლებელია მხოლოდ კარგად განვითარებულ შეგნებასთან, რადგანაც უიმისოთ შეუძლებელია საზატევიკო ზირფუნების დაფასება. ამ მასწავლებლის ცელქი ბავშვები უსათუოთ შესაფერად ისჯებიან, ნამდვილათ ეს დასჯა დიდი არაფერია, მაგრამ ისეა მოწყობილი, რომ უბრალო დატუქსვის შთაბეჭდილებას არ ახდენს, თვით დამნაშავეზე უფრო მოქმედობს იმის შეგნება, რომ მისი საქციელით სერიოზულად აღშფოთებულნი არიან, ვიდრე დასჯის ფაქტი, რომელიც მას არაფრად მიანხია. ასეთი დადებითი ტიპის მასწავ-

ლებელი კარგად ასწავლის ბავშვებს, მტკიცრამას უნაკულათ ასრულებს და ამასთანავე ყოველი შემთხვევით სარკებლობს ბავშვის განვითარების წინ წასწავთ. ამავე დროს იგი სამოფუნებას გრძნობს, რომ მარტო უბრალო მასწავლებელი კი არა, არამედ ემსახურება კადეტ დიდებულ საქმეს... იგი სრულიად არ ერიდება ხანდახან ბავშვებსე ძალის დატანებას. თუ ვერ მოუხერხებია, ან შეუძლებელია მათში ცნოველი ინტერესის გაღვიძება, მაგრამ თვითონაც განუწყვეტლივ შრომობს. და ყოველთვის იცის, საით მიდის და რა გზებია დანიშნულ მიზნის მისაღწევად.

ის ხანდახან ბავშვების თავმოყვარობასაც სარკებლობს. რომ სასურველ მიზანს უფრო კარგად მიაღწიოს, თუმცა კარგად იცის, რომ ეს საშუალება საუკეთესო არ არის, მაგრამ იგი ნიჭი არაა და ამ ძლიერ ფაქტორის მაგოვრობის გაწევა არ შეუძლიან. თავის „მსურს“ — იგი ბავშვის „მსურს“ზე მადლაყენებს და სრულიადც არა სწუნს თუ ეს სურვილები ერთმანეთს არ ეთანხმებიან. ეს ორი თვისება — შეიძლება ითქვას მასწავლებლის ცუდს მხარეს შეადგენენ. მაგრამ ისიც კარგია, როდესაც იგი ამბობს „მსურს“ — იცის რა სურს და სურს მხოლოდ შესაძლებელი და მისაღწევი. ასეთი ტიპის მასწავლებელს, თუ კი მას დიდხნის გამოცდილება და განვითარებული გონება აქვს ვერც გავარჩევთ ნამდვილს ნიჭისაგან — მასზე თითქმის მართლდება ერთი თავისებური ჭეჭმეცხა...

კარგათ არ მახსოვს, ვინ გამოხატავა ზირველად ეს უცნაური, მაგრამ არა შესაძლებელი ჭეჭმეცხა. იგი იმაში მდგომარეობს, რომ ნიჭი არის მხოლოდ რადაც ძლიერ განვითარებული ხვეულობა ტვინისა: მთელი ტვინი შეიძლება ხვეულებრივი იყოს, ან და ხვეულებრივზედაც ნაკლები — ავი ამბობენ — გენიოსები ცოტათი შემდილებიც არიან! — ერთი სიტუვით ნიჭიერი

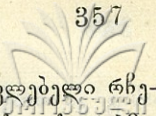

კაცი იბადება გადიდებულ ხვეულობით ტვინი-სა. მკონია ოდესღაც ლეონოზოვი ამტკიცებდა, რომ კაცს, რომელმაც ბუნებისგან მიიღო ძლიერი ტვინი, შეუძლია ტვინის ცალმხრივი განვითარებით შეიძინოს როგორც უნდა ისეთი ნიჭი; ზოგიერთი ნიჭიერი ადამიანები სწორედ ასეთი ძლიერი ტვინით დაჯილდოებულინი განხდნენ და შემდეგ, გარემოსა და მდგომარეობის მიხედვით, განვითარეს ამის თუ იმის შესანიშნავი ნიჭი. ამ თეორიას თუ მივიღებთ მხედველობაში, საწმენდაც რომ სოფიო კოვალევსკის დიდებული მატერიალური ნიჭი იმ ოთახშია შექმნა, სადაც იგი ბავშვობაში იყო და რომელიც შეწებული იყო ციფრებით აჭრელებულ ქაღალდებით.... და თუ ეს ასეა, მეორე ტიპის მასწავლებელი შეგვიძლია შევადაროთ ტალანტს...

III

მესამე ტიპის მასწავლებელი — უეჭველათ ზეგარდმო მადლით დაჯილდოებულია, მაგრამ ასეთ მასწავლებელს უბირველესად ეოვლისა ბავშვები უყვარს და იმათი მიხედვით ის საქმეც, რომელსაც ემსახურება. ხანდახან მას მასწავლებლისთვის საჭირო ტალანტი არა აქვს, მისი ტალანტი სხვანაირია, მაგრამ იღვას და ბავშვების სიყვარული მასწავლებლობისაკენ მიმართავენ მისი ნიჭის მთელ ძალას. — ხვეულებრივად ის კარგი მცოდნეა თავის საგნის დიფერენციალურისა, მაგრამ შესწავლილი და შეგნებული აქვს მხოლოდ ზოგადი შეხედულება სწავლებასა და აღზრდაზე, კერძოდ, არა ზოგადი საკითხები არ იცის, მტკიცედ არა აქვს შესწავლილი. იგი ხედავს თავის მიზანს, მაგრამ ეგელს არსებული იქ მიმუყვანი გზები გრძლად ეჩვენება, ეოვმანობს, ხან ერთს გზას ირჩევს, ხან მეორეს — ცდილობს კიდევ სხალი გზა აღმოაჩინოს და ამასობაში კი — თავისდა უნებურად, მოუფიქრებ-

ლად შემოუშავებს სრულიად შემთხვევით ხასიათის საშუალებას და მეთოდს. აქიდან წარმოედგება მისი სწავლების უსწორ-მასწორება ხანდახან — მოისმენ რა მის გაკვეთილს, იტყვი: — გვარაინი, საშუალო, თითქმის საშუალოზე ნაკლები მასწავლებელია; ხანდახან კი, როგორც იტყვიან, გაკვირვებით ვინს დაადებ — როცა ხედავ-რას გემოიანად, ბრწეინვალებთ მიჭვავს საქმე... და მაშინ დიდებულ ზედატოვად მიიმჩნევ. ტალანტი და ელვარე? ტალანტი! მაგრამ რადგანაც სწავლების მეთოდი რიგაინად და მტკიცეთ არა აქვს შემოუშავებული, ამიტომ მისი მცადინეობის პრაქტიკული ნაყოფი ცოტათი თუ იქნება საშუალოზე მეტი, უსწორ მასწორება: ხანდახან ჩინებული, სმაგალითო, ხანდახან — ასე — გვარაინი, — ეკ კარგია, ის მოისუსტებს... საერთოთ დიდი არაფერი, ბევრ დ ნაკლებია ვიდრე მეორე ტიპის მასწავლებლის მეცადინეობის ნაყოფი. სმაგაერთო არა პრაქტიკული მხარე ისეა დაუენებული, როგორც მეორე ტიპის მასწავლებელი ვერასოდეს ვერ დააუენებს: აღმზრდელობითი და კასათლებითი გაულებს ნიჭიერ მასწავლებლისა შეუდარებლად მეტია, ვიდრე არა ნიჭიერიის. მაგრამ ეს განმკეთილშობილებული გაფლებს არ ვრცელდება მთელ სკოლაზე: მისი მოღვაწეობის ნაყოფი, როგორც სწავლებაში, ისე ამ შემთხვევაშიც უსწორ-მასწორია. სკოლის საუკეთესო ელემენტი ადვილათ ითვისებს მის კეთილ გაულებს, ცუდნი კი ხშირად არა-თუ უკეთესდებიან, უარესს გზას ადგებიან; ასეთებისთვის მასწავლებლის რბილი მოქცევა — სისუსტის სინთინია, მისი ახსნა და ბასი სხვებისთვის ძლიერ საინტერესო, მათთვის მოსაწყენია: ტალანტი, ვიწრო-პრაქტიკულის ბუნების მქონენი, ხანდახან ძლიერ მიხვდრილები არიან, თითქმის გაქინლნი ცხოვრებაში, მაგრამ წარმოდგენის უნარი ძალიან მცირე აქვთ და აზრთვნების ხანგრძლი-

ვი მუშაობა მათ ძლიერ მალე ჭდლის. ამიტომაც მასწავლებელი ზოგიერთებს ავითარებს, აძლევს ჭეშმარიტ აღზრდას და ამასთანავე ხელს უწყობს სხვებში ბავშვის სულის უარყოფითი მხარეების განვითარებას: ამხანაგებთან შედარებით ისინი თანდათან უკან რჩებიან და, რასაკვირველია, ამჩნევს ამას, ხოლო ასეთი ჩამორჩენა ძალიან ცუდად მოქმედებს არა თუ ბავშვის, მოზრდილს კაცის მსიხიკაზედაც. მაშინ როდესაც მეორე ტიპის მასწავლებლის სკოლა ასე თუ ისე ერთნაირად მიდის, — მესამე ტიპის მასწავლებლის ბავშვებს დიდი განსხვავება ეტყობათ: კაცი იფიქრებს, განზრახვს ცდილან, რომ ასეთი განსხვავება გამოეწვიათ. ამაში ის ცოტათი ხელსაწი-მასწავლებელს მიაგავს: იმის მოწაფეებშიც ასეთი დიდი განსხვავებაა, მაგრამ როდესაც ხელსაწი-მასწავლებლის ხელში მთელი სკოლა, ზოგიერთ ბედნიერ შემთხვევის გამოკლებით, ციკანთა კრებას ემსგავსება და მხოლოდ ძლიერ ნიჭიერნი და მთლიანი ბუნების მქონე ბავშვები გადაჩებიან, მესამე ტიპის მასწავლებელს ციკნები გაცილებით ნაკლები ჭევაუს, ვიდრე ბატკანი, მაგრამ ეს ციკნები — მართლაც ციკნები არიან. ეს ციკნები ბატკნებისთვისაა შეწირული, ისინი დავაიწყა მასწავლებელმა, მისმა მოუქნელმა ნიჭმა, ვერ შესძლას მათი ვიწრო, მაგრამ მაინც ცოცხალი სულის მოვლა და გამოკეთება... ამ შემთხვევაში მისი დამახასიათებელი თვისებაა — ტალანტის ინსტიქტის გადაჭარბება დინჯისა და დამჯდარ გონებაზე, და ეს თვისება აძლევს მას იმოქმედოს ისე, როგორც დაუდევარი ბუნება, რომელიც უხვია ნყოფიერ ნიადაგისთვის და უმოწყალო მწიკ ადგილებისთვის. ეს მასწავლებელი ბევრს ბედნიერს გაიტაცებს მადლა, ჭეშმარიტ კულტურისკენ მაგრამ ძირს მაინც რჩებიან გონება-ბნელნი და სულით დატყანი და ამის წინააღმდეგ ძალაუხერხად პრეტესტს აცხადებს ადამიანის

გრძობა... მესამე ტიპის მასწავლებელი რჩეულებთან ერთად კულტურის საფუძვლებზე უფრო მდლა ავა. ვიდრე მეორე ტიპისა, — იგი ნაკლებ საფუძვრებს გაიარს, მაგრამ უფრო მეტ ხალხს ასწევს მადლა. რადგანაც მას ჩამორჩენილები არა სწამს, უკეთ რომ ვსთქვათ არ ურიგდება ჩამორჩენილობას...

IV

მეოთხე ტიპის მასწავლებელზე ბევრს ვერაფერს ვიტყვი, რადგანაც მე არ შემიხვედრია ასეთი მასწავლებელი და სხვისი პირით უნდა ვილაპარაკო, უნდა დავწერო ის, რაც სხვებმა გადმომცეს; სხვისი პირითა და გადმონაცემის მიხედვით ლაპარაკი კი, იგივე არ არის, რაც პირდაპირი დაკვირვებისა და თვალთ ნახისის გადმომცემა. მეოთხე ტიპის მასწავლებელი ხელგანია, დიდი სამასწავლებლო ნიჭით დაჯაღდობული და ამასთანავე ჭეშმარიტად განათლებული. გადმონაცემის მიხედვით რომ განვსაჯოთ მასში საბედნიეროთ შეერთებული მესამე ტიპის მასწავლებლის სტიქიური ტალანტი და მეორე ტიპის დინჯი, აუმიღვრეკელი საზრიანობა. იგი ფოველთვის განათლებული ადამიანია, იმისდა მიუხედავად თუ რა განათლების ცენზი აქვს. იმას, რაც ვერ მისცა მასწავლებელმა, სდაც სწავლობდა, თვითონ შეივსებს ხოლმე, ამასთანავე მისი თვით-განათლება სრულიად არ წააცავს ისეთ შამლონურ განათლებას, რომელსაც ხშირად ვხვდავთ: მეცნიერება თავისთვის, კაცი კიდეც თავისთვის, შამლონურად განათლებული კაცი ისე იმოსება მეცნიერებით, როგორც ტანისამოსით, — მხოლოდ გამოეწეობა იმით და არსებითად მეცნიერება მის „მე“-სთან არ შესისლხორცობულა, მეცნიერება მის გონებას არ ავითარებს, არამედ მხოლოდ აშლადმინებს. უკანასკნელი ტიპის მასწავლებლის ტვინი კი, როგორც დონიერი, სადი კუჭი, ინელებს, შეივსებს და შეიწევს ყველაფრის ნოყიერს წვესს,

რასაც კი მიაწვდინა; იგი სავსებით ითვისებს მეტნიერებასა და ეს გარემოება ჭკლესავს მის ნიჭს, და უკითხურებს იმ მრავალ მხროვნ მთქნილ ძაღს, რომელსაც ბევრი მისი ნაკლებათ რთული ბუნების ამხანაგი ვერ მიაღწევს.

თქმაც არ უნდა, რომ იგი განირჩევა პირველ ტიპის მასწავლებლისაგან, და აგრეთვე ანსებობად განირჩევა მეორე ტიპის მასწავლებლისაგანაც. მეორე ტიპის მასწავლებლის თვისებას შეადგენს: გონიერება, რომელიც განზე სტოკებს ყველაფერს, რაც სრულიად ნათელი და გამორკვეული არ არის; მისი სწავლების მეთოდი სწორია, მაგრამ მეტის მეტად შაბლონური, ჩვეულებრივი, იგი ფრთხილია და მხოლოდ უმსხლბეღს მიზანზე ფიქრობს. მეოთხე ტიპის კი, არა თუ გონიერია, ეს შემოქმედ-ხელოვნის ღვაკლის კაცია, იგი განზე არაფერს სტოკებს, არამედ სრულიად და ყველაფერს ნათელსა ჭეუენს, მისი მეთოდი სწორია, უტყუარია, ორიგინალურია, მაგრამ ორიგინალობას კი არ მისდევს, ზოგჯერ მისი მეთოდი ჩვეულებრივია, მაგრამ შაბლონური ხასიათისა კი არასოდეს.

ეს ჩვეულებრივი მეთოდი, რომელიც მეორე მასწავლებლის ხელში სიცოცხლეს მოკლებულია, ამის ხელში ნიჭის წყალობით ისეა გადაქმნილი, როგორც მაგ. ხელოვანი-მასწავლებელი ჩვეულებრივ სიტუაებს, ტკბილ-ხმოვან და ბრწეინვალე დიალოგებათ აქცევს. მეორე ტიპის მასწავლებლისთვის მხლბეღი მიზანი მხოლოდ საფესურია და შეიძლება ასეთი შედარება მოვიყვანოთ: მეორე ტიპისმასწავლებელი თითქმის ადის ცოდნის კიბეზე და მიჭყავს თან სკოლა, მიდის და თან ათვლიერებს ყოველ საფესურს და მხოლოდ ხანდახან გადახედავს მთელს კიბეს; უკანასკნელი ტიპის მასწავლებელი კი მუდამ მთელს კიბეს, უახ-

ლოვეს და უკანასკნელ საფესურს—უკვლას ერთსა და იმავე დროს ერთხანის დაკვირვებით ხედავს.

მესამე ტიპის მასწავლებლისაგან იგი იმით განირჩევა, რომ მისი მუშაობა სწორია, ერთხანია, „უფერული ადგილები“ მის მოღვაწეობაში არ არის,—მას ჭყავს მოწაფეები, რომელნიც სხვებს წინ უსწრებენ, ჭყავს ისეთებიც, რომელნიც სხვებს ჩამორჩებიან, იმისდა მიხედვით, ვინ როგორი ნიჭითაა დაჯილდოებული, მაგრამ სრულიად ჩამორჩენილნი მას არაჭყავს, მის მოწაფეებში ყველა ითვისებს იმდენს, რამდენიც შეუძლია, მაგრამ ისეთნი, რომელნიც არაფერს ითვისებენ, არა ჭყავს. ბავშვები თითქმის აღმერთებენ ასეთ მასწავლებელს, შეიძლება შეუტნებლად იხიბლებიან მისი ძლიერი განებისა და კეთილშობილი სულის გავლენით, თვითონ მას კი გაცილებით ნაკლებათ უყვარს ბავშვები, ვიდრე მესამე ტიპის მასწავლებელს. როგორც განათლებული, კაცთმეუვარე ადამიანი, რა თქმა უნდა ტლანქად მოუხეშავად არ ეპერება ბავშვებს, მაგრამ ამისდა მიუხედავად გულგრილად, ობიექტიურად იქცევა მათთან, მისი ბავშვების სიყვარული თითქმის პეტრე დიდის რუსეთისადმი სიყვარულს წააცავს, რომელსაც მომავალი რუსეთი ძლიერ უყვარდა, მაგრამ თანამედროვე რუსეთს უდიერათ ეპერება. ნამდვილად ასეთ მასწავლებელს საოცრათ უყვარს პირველ ყოვლისა ხელოვნება, ხელოვნებისათვის თავგადაღებულია და კაცი კი უფრო როგორც აღზრდის საგანი ისე უყვარს.. მაგრამ მისთვის მასწავლებლობა—ტექნიკა და ერთი იმ სადგომ მსახურების უმადლესი ფორმათაგანია, რომელსაც ემსახურებოდნენ ძველი და ახალი ბუმბერაზები, რომელთაც კაცობრიობა ეწოდება....

ე. ფალავა.

ექსკურსიის მნიშვნელობა

მოწყაეთა და მასწავლებელთათვის

ექსკურსიების აღმზრდელიობითი მნიშვნელობასა და სარგებლობაზე ლაპარაკიც მეტია, რადგანაც დღეს ეს ყველა ცოტათ არის მაინც საღი პედაგოგიური შეხედულების აღამიანისათვის ანბანურ ქეშმაროტებად არის გადაქცეული. ამ ჟამად ყველა კულტურულად დაწინაურებულ ქვეყნებში ყოველ გაზაფხულზე სახალხო მასწავლებელნი თამოდენიმე ხნით სტოვებენ ხოლომე სასწავლებლის კედლებს და მოსწავლეებთან ერთად სამშობლოს საზღვრებში მოგზაურობენ, როდესაც სწავლამეცადინობა ბუნების წიაღზედ სწარმოებს. ამ დროს სახელმძღვანელოდ მათ თვალწინ გადაშლილია ერთად ერთი საკვირველი და მეტად შინაარსიანი წიგნი—ბუნება. ეს ექსკურსიები აცნობენ ბავშვებს სამშობლოს არე-მარეს, საყურადღებო ადგილებს და ღირსშესანიშნავ ნაშთებს; შეასწავლის მათ თავის ქვეყნის ბუნებას: მთებსა და ღრეებს, მცენარეთა, ცხოველთა და მინერალთა სამეფოთ. ასეთი მოგზაურობა ნორჩ ბავშვებს თავიდანვე უნერგავს სამშობლოსადმი კეთილშობილურ სიყვარულს, უვითარებს დაკვირვების ნიჭს, უღვიძებს და უნმტკიცებს ესტეტიურ გრძნობებს, იწვევს სწავლისა და ცოდნის შეძენის თავდაუპყრელ სურვილს, აძლევს თავის სამშობლოზე შედარებით სწორ წარმოდგენილობას, რომელიც ბევრად უადვილებს სხვა შორეულ უცხო ქვეყნების ნათლად წარმოდგენას და სხვ.

ეს ერთი ხანია ჩვენშიაც გაისმის ხმები საკუთარ ქვეყნის შესწავლის სასარგებლოდ და ამ მიზნით ექსკურსიის აუცილო-

ბელ საკიროების შესახებ. ეს აზრი თანდათან ფეხს იკიდებს ჩვენში და მომხრეებს პოულობს. ამ მხრით პირველი ნაბიჯი საზოგადოების თვითმართველობის ორგანიზებმა უნდა გადადგან. ასეც მოიქცა ქუთაისის თვითმართველობა, რომლის სკოლებშიაც მასწავლებელთა კორპორაციის თაოსნობით ეს 4—5 წელიწადია სამშობლოს შესწავლა სავალდებულოდ გახადეს და ყოველ გაზაფხულზედ უფროს განყოფილების მოსწავლეებთან ექსკურსიებს მართვენ. თქმა არ უნდა ისეთ ნაირად ბუნების შესწავლის დაყენება და ექსკურსიების მოწყობა, როგორც საზღვარ გარეთაა, ჩვენთვის შორეულ იდეალს წარმოადგენს, მაგრამ პირველ ხანებში ამ გვარად საქმის დაწყებაც სასიამოვნო და სანუგეშო მოვლენათ უნდა ჩაითვალოს.

ქუთაისის პირველ-დაწყებითი სკოლების ბავშვები პირველად ეცნობიან თვით ქალაქს: მასწავლებელთა ხელმძღვანელობით ათვალთვრებენ ქუჩებს, სტამბებს, ქარხნებს, საღორის ტყეს, წყალწითელას მიდამოებს, არქიელის გორას და ბაგრატის ციხისა და ეკლესიის ნანგრევებს. გასულ სასწავლო წლის მაისში გასცილდენ ქალაქის საზღვრებსა და დათვალთვრეს გელათის მონასტერი, ტყიბულის ქვანახშირის მალაროები და დასასრულ ფოთი, ბათუმი, ჩაქვა და ქობულეთი. გელათის უმშვენიერესმა მდებარეობამ, თვალწარმტაცმა ბუნებამ და თვით მისმა სილიადემ ალტაცებაში მოიყვანა ბავშვები. აქ მოწაფეები თვალნათლივ დარწმუნდენ, რომ ჩვენ ბედშავ ქვეყანა-

საც წარსულში, თვისი გრძელ მოწამებრივ სიცოცხლის დროს, ჰქონია ბრწყინვალე ხანა, როდესაც სწავლა-მეცნიერება და ხელოვნება ჰყვარა და უმწვერვალეს ხარისხამდე განვითარებული იყო. აქ ბავშვებმა თავისით გამოიჩინეს ყოველივე საგულისხმიერო და გულმოდგინეთ დაათვალიერეს. მონახეს კუთხის ქვები, დავით აღმაშენებლის საფლავი, დარუბანდის რკინის კარები. ამაოდ ეძებეს თამარის და რუსუდანის საფლავები. შიგ ტაძარში სწრაფად მონახეს დავით აღმაშენებელი გელათის გემით ხელში, აგრეთვე თამარის, რუსუდან მეფის და სხვების სურათები. დაკვირვებით დაათვალიერეს ძვირფასი თვლებით გაქედილი გელათის, ბიჭვინტის და ხახულის ხატები და აგრეთვე თვლებით მორთული და ოქროს მკედლი ნაქსოვი მეფეებისა და მიტროპოლიტების ქუდები, ქოშები და სამოსლები. მოიკითხეს დავითის ბეჭედი და თვით უნდა გენახათ, რა მწუხარება იგრძნეს ბავშვებმა ამ განძის დაკარგვის გაგონებაზე. აქვე დაათვალიერეს სანთლის ქარხანა. დასასრულ ავიდნენ მონასტრის გვერდით აღმართულ ათასგვარ მცენარეებით მწვანედ შემოსილ მთაზედ, საიდანაც ბავშვების წინ ვაღიშალა ბუნების მომხიბვლელი სურათები. ჭარბონიულად შეხავებულ ბუნებისა და ხელოვნების სიდიადემ განაცვიფრა მოწაფეები და ამის გავლენით გატყინებულმა ერთმა მათგანმა მაღლობიდან აღფრთოვანებით და გრძნობით წაიკითხა ვ. ორბელიანის „გელათი“.

რამოდენიმე დღის შემდეგ ტყიბულის ქვანახშირის მაღაროები მოინახულეს, სადაც ყველაფერს დაწვრილებით გაეცნენ. ბოლოს 22 მაისს 90 მოწაფე თავიანთ მასწავლებლებით ფოთისაკენ გაემ-

გზავრნენ. გზაზედ ყმაწვილების დაკვირვებულ ყურადღებას შეუნიშნავი არაფერი რჩებოდათ. მერცხლების ბარტყებივით გამოეყოთ ვაგონის ფანჯრებში თავი და სიამოვნებით გასცქეროდნენ მრავალფერად ლამაზად მობობინე რიონის ქალებს, რომელსაც სამხრეთიდ მედიდურად სდარაჯობს აჭარა-ახალციხის მთის კალთები. გავიარეთ სადგური სამტრედია და შემდეგ მდ. ცხენის-წყალი. აქ თვით ბავშვებმა გვაცნეს—ახლა სამეგობლოში შევედით. გზა-და-გზა შენიშნეს მდ. აბაშა და ტეხური, ეკის მთა, თეკლათის მონასტერი და ქაობები.

ფოთში ორი დღის განმავლობაში საკმაოდ დაიარეს ქალაქის ყველა კუთხეები, ნავთსადგური, გემები, ელექტრონის სადგური, ელევატორი, „მაოფი“ ნავეებით დიდხანს ისეირნეს პალიასტომის ტბაზე და მესამე დღეს საღამოს ჟამის გემით ბათუმისკენ წავიდნენ. ამ დროს ნამგზავრი ბავშვები მეტად დაღლილ-დაქანცულად გრძნობდნენ თავს, მაგრამ პირველად გემით მგზავრობამ, ზღვის უცხო სურათებმა და ტალღების საამურომა თამაშმა ყველაფერი დაავიწყათ და სრულებით გამოაცოცხლათ. აქ, პირველი კლასის ბანზედ, რომელიც თავაზიანათ დაგვითმო გემის კაპიტანმა, მოწაფეებმა დაუსრულებელი ჟრიაშული ასტეხეს, სიმღერები და ცეკვა-თამაში გამართეს და მთელ გემს მხიარულების ხმები მოჰფინეს.

ბათუმში ერთს დღეს დაჰყვეს და შემდეგ რკინის გზით უკან დაბრუნდნენ. გზაზედ ჩაკვის სადგურზე შეჩერდნენ და მოინახულეს ჩაის მცენარით გაშენებული საუფლისწულო მამულები. აქ ნახეს ჩაის ქარხანა, სადაც დაწვრილებით აუხსნეს ჩაის მოყვანა. ამ მამულის დავლის დროს ერთმა ასე 10—11 წლის ბავშვმა სია-

მოვებით წარმოსთქვა: „კოტე კარგია რომ ჩვენში ასეთი ადგილები ყოფილაო!“ მაგრამ როდესაც შეიტყო თუ ვინ იყო „ასეთი ადგილების“ ბატონ-პატრონი, სახე უკმაყოფილოდ მოედურობლა. აქედან წასულნი ქობულეთში გაჩერდნენ. ზღვაში ბანაობის შემდეგ მეჩეთში შევიდნენ და ქართველი მახმადიანების ლოცვას უყურეს. გარედ შეკრებილ ხალხს ბავშვები ვინაობას ეკითხებოდნენ იმ განზრახვით, რომ ეთქვათ ჩვენც ჩამომავლობით ქართველები ვართო, მაგრამ უმრავლესობა თავს თათარს უწოდებდა. ხოლო ერთმა დარბაისელმა მოხუცმა სთქვა: „ჩვენ ყველანი ძმები ვართ,—თქვენ ქართველი ქრისტიანები ხართ და ჩვენ ქართველი მახმადიანებიო“. დასასრულ 27 მაისს დილის 4 საათზე უსაზღვროთ ნასიამოვნები მუწაფენი ქუთაისში დაბრუნდნენ. ამ ექსკურსიის დროს ნანახი და მიღებული ბრწყინვალე შთაბეჭდილებანი წარუხმოცელი დარჩება ბავშვების ხსოვნაში და მისი მოგონება ყოველთვის სასიამოვნო იქნება მათთვის.

ასეთი ექსკურსიები მეტად სასარგებლო და ფრიად სასურველია არა მარტო პირველ-დაწყებით სკოლების მოსწავლე-თათვის, არამედ თვით სახალხო მასწავლებელთათვისაც, რომელთა უმრავლესობა თავიანთ სამშობლოს ერთ კუთხეს არ ვასცილებია და საერთოდ ჩვენს ქვეყანაზედ ბუნდოვანი წარმოდგენილობაც არა აქვს. სახალხო მასწავლებლებთან ერთად მთელი ჩვენი ეგრედ წოდებული ინტელიგენცია ვერ იცნობს თავის სამშობლოს „ვერც გეოგრაფიულად, ვერც ეტნოგრაფიულად, ვერც ეკონომიურად, ვერც ისტორიულად და ვერც ფსიხოლოგიურად“. არ ვიცნობთ „ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტ“ ქვეყნის სიმშვენიერითა და

სიდიადით აღსავსე ბუნებას, მისს სიძველეებს, მისს ნაშთებს მრავალ-წლების მოწამეთ. რაც არ იცი და რასაც ვერ იცნობ, იმას ვერც შეიყვარებ და აი სწორედ ამით აიხსნება ჩვენი ინტელიგენციისა და კერძოთ სახალხო მასწავლებელთა ეროვნულ თავმოყვარეობის უქონლობა, ჩვენი ქვეყნის ავ-კარგზე, ასე გულგრილათ ცქერა და უკუდო უფროსების ბრძანების უსიტყვოთ ასრულება მოზარდთაობისა და მთელი ქვეყნის საზარალოდ. გვეტყვიან: ჩვენ იმისთვის არ ვიცით ჩვენი ხალხის ყოფა-ცხოვრება, ჩვენი ერის აწმყო და წარსული, რომ სკოლაში არ უსწავლებიათო, მაგრამ ეს ვერაფერი საბუთია, რადგან უცხო ქვეყნიდან ჩამოსული ხალხი ახერხებს ჩვენი ერის შეთვისებას და ჩვენი სამშობლოს გულდასმით დაწვრილებით შესწავლას, მით უმეტეს მასწავლებელი მოვალეა, თუ სურს ჯეროვან სიმაღლეზე იდგეს და თავის დანიშნულებას პირნიტლად ემსახურებოდეს, ყოველი დანაკლისი თვისი მაცადინობით შეივსოს და გონებრივი სალარო თანდათანობით გაამდიდროს. „მასწავლებელს იმ დრომდე შეუძლია ნაყოფიერად იზრომოს სხვების გასანათლებლიად და აღსაზრდელად, სანამ თვით განაგრძობს მუშაობას საკუთარ თავის ქემშარიტ განათლებასა და აღზრდაზე“, ამბობს დისტერვერგი. ვთქვათ ჩვენ სახალხო სკოლებში სავალდებულო სასწავლო საგნად გახადეს სამშობლოს შესწავლა, მაგრამ თუ თვით მასწავლებელი კარგად ვერ იცნობს თავის ქვეყანას, არ დაუთვალეიერებია თავის თვალთ ყველა ღირს შესანიშნავი ადგილები და ხალხი, ჩვენს სამშობლოს ყველა ადგილებში მცხოვრებნი, მისს სწავლებას სასურველი შედეგი ვერ მოჰყვება და ვერც შეძ-

ლებს ყმაწვილებში სამშობლოსადმი ცხოველი ინტერესი გამოიწვიოს და ჩვენი ერის სულიერი და ეკონომიური ცხოვრება მკრთალად მაინც შეასწავლოს.

განათლებულ და კულტურულად დაწინაურებულ ქვეყნებში არდადეგების დროს მასწავლებელნი უპირველესად დაწვრილებით და თვალსაჩინოთ ეცნობიან თავიანთ სამშობლოს ყოველ კუნჭულს და მხოლოდ შემდეგ მეზობელ სახელმწიფოებისა და სხვა და სხვა ქვეყნების დასათვალისწინებლად მიემგზავრებიან. ჩვენ საზოგადოთ მოდის ხალხნი ვართ და უხეირო მიმბაძველობაში სწორი არა გვყავს. ბევრ ჩვენ ინტელიგენტს თავდაუქერელი სურვილი აქვს უცხო ქვეყნების დავლისა და შემთხვევის დროს საშუალებას არ ზოგავენ ამ სურვილის განსახორციელებლად. გასულ ზაფხულში რამოდენიმე ქართველი მასწავლებელი მოსკოვის ექსკურსიას გაჰყვა ვეროპის დასავლელად და იმავე დროს თავის ქვეყნის ბევრი საყურადღებო ადგილების სახელებიც, ღრმად დარწმუნებული ვარ, გაგონილი არ ექნებათ. ამნაირად თვით პედაგოგები ღალატობენ პედაგოგიის ელემენტარულ დებულებას, რომ სწავლა-დაკვირვება უნდა იწყებოდეს მახლობელ საგნებიდან და თანდათანობით შორეულზედ გადადიოდეს. საქართველოს უხვი ბუნებასა და ღირს შესანიშნავ ნაშთებს განცვიფრებაში მოჰყავს უცხოთა მეცნიერნი და ტურისტები და უფრო და უფრო მეტ მკვლევარსა და მოგზაურს იზიდავს თავისკენ. ჩვენ კი ასეთ ყოველ მხრით მეტად საინტერესო საკუთარ ქვეყნის გაუცნობელი ვეროპისაკენ მივიღტვით. მხოლოდ ჩვენში შეინარჩუნება ასეთი უკუღმართობა, რომ სხვა ქვეყნის ნაშთებს, მთებსა და მდინარეებს ზეპირად ჩამოვთ-

ვლით და ამავე დროს სრულებით არ გვინტერესებს ჩვენი ხალხი და მისი წარსული, ჩვენი სამშობლოს სიძველეები და მისი მშვენიერი და მდიდარი ბუნება, რომლის სილამაზე და სიდიადე თვით მკვდარსაც სულს ჩაუდგამს.

ჩვენი ქვეყნის „ქირისუფალთა“ მედგარი შრომის ნაყოფია, რომ ჩვენში დახშულია ეროვნული თავმოყვარეობა და საკუთარი ინტერესების თვითშეგნება, დავივიწყეთ წარსული, არ ვფიქრობთ აწმყოზე და მომავალზე და საარაკო გულგრილობით ვუცქერით სამშობლოს არემარეს. ჩვენი „კეთილმყოფთა“ გამანადგურებელ პოლიტიკას ახლა ჩვენც აქტიურად ხელს ვუწყობთ და შეუბრალებლად ვასახიჩრებთ მოზარდ თაობას. სწორედ ჩვენთვისაა საჭირო სახელმძღვანელოდ გავიხდიდეთ პროფ. მარის სამართლიანს შენიშვნას, რომელიც ამბობს: „როგორ სისტემითაც უნდა აღზარდოთ ხასიათი, როგორ განმანათლებელ საგნებისა და მეცნიერების იდეალურ შერჩევით უნდა ავარჯიშოთ ყრმათა ჭკუა-გონება, ხელოვნურად მოწყვეტა მშობლიურ კულტურულ წარსულზე უცილებლად გამოიწვევს დიდ უმრავლესობის სულიერ გადაგვარებას. თუ მოსწავლეს არ აღუძრავთ ცხოველი ინტერესს მისდამი, რაც გულთან ახლოა, ჩვენ მით ვუჩლოუნებთ მას კეთილშობილურ სტიმულს თვითმოქმედებისას“.

დროა მომავლისათვის ფართო ხასიათის ექსკურსიის მოწყობას შევეცადოთ, რომლის თაოსნობა ყველაზედ უფრო წ.-კ. გ. საზოგადოების მთავარ გამგეობას და მის ფილიალურ განყოფილებათ, აგრეთვე ქალაქებში მცხოვრებ მასწავლებელთ და საზოგადოთ ჩვენი ხალხის სწავლა-განათლებით დაინტერესებულ კერძო

პირთ შეფერით. თუ გავითვალისწინებთ რა აუტანელ და სულის შემხუთველ პირობებში უხდებათ თვისი მეტად მძიმე და პასუხსაგები სამსახურის შესრულება მივარდნილ სოფლებში დაქსაქსულთ ტანჯულთ სახალხო მასწავლებელთ, ადვილად მივხვდებით, რომ იმათ ექსკურსიების მოწყობა არც დაეკისრებათ და ვერც მოახერხებენ. არ კმარა მარტო ოდენ სიტყვების ფრქვევა და მასწავლებელთადმი საყვედურებით მიმართვა, უფრო სასარგებლო და ნაყოფიერი იქნება იმათ

გათვითცნობიერებას და სწორ გზაზე დაყენებას, სიტყვების ნაცვლად, საქმით შევეცდებოდეთ, საშუალებებს გამოვჩახავდეთ. ერთ ასეთ საშუალებათ ექსკურსიებიც უნდა ჩაითვალოს. ექსკურსიების ხელმძღვანელობა უნდა იკისრონ ჩვენი ქვეყნის ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიის და გეოგრაფიის, ცოტათ თუ ბევრად მცოდნეთ. ქუთაისში ასეთს ხელმძღვანელებას, ჩემის ფიქრით, გაუწევნ ს. ქვარიანი, გარსევანიშვილი, ს. ყიფიანი და სხვანი.

ტეხურის-პირელი.

დედა-კაცის მდგომარეობა საინგილოში

(ეთნოგრაფიული წერაჲი)

დედაკაცის მდგომარეობა საინგილოში მეტად მძიმეა და შეუსაბამო. მარტო ის გარემოება, რომ ქალი პირდაპირ ფულად იყიდება, როგორც უბრალო რამ საქონელი და ვინც მეტს შეაძლევს იმას მიათხოვებს მშობელი, ამცირებს მას კაცის თვალში და უბრალო რამ ნივთად ჰხდის, რომლის შესაძენადაც მხოლოდ ფულია საჭირო. სიყვარულით გათხოვება და სხვის გაყოლა საინგილოში თითქმის უცნობი ხილია, რადგანაც ხშირად ქალიშვილი ჰასაკში არც კი არის ხოლმე შესული, რომ მშობლები მაშინვე ათხოვებენ და მძიმე უღელს ცოლქმრობისას ადებენ კისერზედ.

საშინელია ოჯახის მდგომარეობა, იგი გათხოვების პირველის დღიდანვე მწარე მონობის უღელს განიცდის. ახალგაზრდა, მორცხვი პატარძალი იძულებულია მუდამ საღამოს ოჯახის ყოველ წევრს ფეხები დაჰბანოს წყლით. ჩამოუვლის პა-

ტარძალი ტასტითა და აფთაფითა (სპილენძის თუნგია) დიდსა და პატარას, ჩაყოფინებს წყლით სავსე ტასტში ფეხებს, წმინდათ დაჰბანს და შესწმენდავს. ასე ჰბანს ფეხებს პატარძალი ოჯახის ყველა წევრს მთელი ერთი წლის განმავლობაში ყოველ საღამოს, შემდეგ კი მოვალეა ჰბანოს მარტო მამამთილსა და დედამთილს.

გარდა ამისა მთელი სახლის საქმეები მას აწევს კისერზედ და მოვალეა ხმა ამოუღებლივ გააკეთოს ყველაფერი. ბრინჯი აქვს, მაგალითად, მოსახარში, პატარძალმა უნდა მიუტანოს და უჩვენოს დედამთილს რაოდენობა ბრინჯისა.—პაწა ააკლო ან თამამო, ეტყვის დედამთილი და ნათქვამის თანახმად უნდა მოიქცეს პატარძალი, ხმა ამოუღებლივ და სიტყვაშეუბრუნებლივ. იმას არამც თუ სიტყვის შებრუნება—უბრალო დალაპარაკებაც კი არ შეუძლიან სიმამრ-სიდერთან და ყვე-

ლა ოჯახის იმ წევრებთან, რომელნიც მის ქმარზედ უფროსნი არიან. აუტანელია ამ შემთხვევაში ქალის მდგომარეობა, ყველანი ელაპარაკებიან, ასაქმებენ, დარიგებას აძლევენ, ის კი თავჩაქინდრული სდგას მუმიასავით გაჩუმებული და გარინდული და ხმას არ იღებს. ადითით რძალს ნება არა აქვს გამოელაპარაკოს თავისზედ უფროს ვისმეს ოჯახში და თუ აუცილებელი საჭიროება მოითხოვს გამოლაპარაკებას, მაშინ შუაკაცათა ხმარობს ოჯახის მცირეწლოვანს ბავშვს, იმას უზიარებს თავის გულის ნადებს და ის გადასცემს უფროსებს მის წადილსა და პასუხს. არამც თუ გამოლაპარაკება არ შეუძლიან უფროსებთან, არამედ სალამზედ პასუხის გაცემაც კი. რამდენიც გინდა სალამი მისცენ, ქალი პასუხს მხოლოდ იმითი აძლევს, რომ თუ მჯდომარეა უნდა ადგეს ფეხზედ და თუ მდგომარეა, მაშინ თავი დაუკრას.

ასე გაჩუმებულ-გარინდული დაიარება რძალი და არავის შინაურს ხმას არა სცემს მთელი ერთის წლის განმავლობაში. ერთის წლის შემდეგ კი ოჯახის ყველა წევრებს გამოელაპარაკება, გარდა დედამთილ-მამამთილისა, რომლებსაც მთელ სიცოცხლის განმავლობაში არ გამოელაპარაკება.

აღსანიშნავია ამასთანავე ის გარემოება, რომ საინგილოში მცხოვრებ სხვა ერებში არ შენახულა და არც არსებობს ეს ჩვეულება. ძნელი ასახსნელია რაზეა დამოკიდებული და რა აქვს საფუძვლად ამ ჩვეულებას. ზოგმა მითხრა: რადგანაც რძალი—დედამთილსა და ოჯახის სხვა წევრებს არ ელაპარაკებაო, ამიტომ მათში ჩხუბი და უსიამოვნება არასდროს არა ხდება და ამით მტკიცედ ვიცავთ ამ წესსაო. ზოგნი კი ამ ჩვეულებას პა-

ტივისცემით ხსნიან უფროსებისადმი, რომელიც იმაში გამოიხატება, რომ რძალი ხმა ამოუღებლივ ასრულებს უფროსების ყოველივე ბრძანებას.

ამავე პატივისცემისა გამო არასოდეს არ დაჯდება ახალი რძალი ოჯახის სხვა წევრებთან პურის საჭმელად. როცა ყველანი გაათავებენ პურის ჭამას, მაშინ წაიღებს პატარძალი თავისს კერძს „ფერდოს“ (ფარდის) იქით, რომელიც ოთახის რომელიმე კუთხეში არის და იქ ჩუმად შეექცევა საჭმელს. მასთანვე სადილობენ პატარა ბავშვები, თუ ასეთები არიან სახლში, რათა მარტო სადილობა არ მოსწყინდეს პატარძალს.

დედაკაცი მუდმივ გართულია საოჯახო საქმეებში და იშვიათად ნახავთ გარედ გამოსულს, კარმიდამოს გაცილებულს. მინდორში ან კალოზე მომუშავე დედაკაცს ვერსადა ნახავთ კაკის საბოქაულოში. მხოლოდ ერთადერთი პურის მარგვლა არის, როცა დედაკაცი გადის წვრილფეხობით, ბავშვებით მინდორში და ჯეჯილში ამოსულს მავნე ბალახებს ძირიანათა ჰგლეჯავს და ასუფთავებს ყანას. გარდა ამ მარგვლისა სხვა რამე სამუშაოსთვის არ გავა დედა-კაცი მინდვრათ სამუშაოთ. ალიაბათის საბოქაულოში პირიქით დედაკაცს ჭუფრო მეტი თავისუფლება აქვს და ყველგანა ნახავთ მას მომუშავესა და მოსაქმესა. მინდვრიდგან ძნის მოტანა, კალოს გაღწევა, ტყიდგან შეშის მოტანა დედაკაცების საქმეა. აქ დედაკაცი გვერდში უდგია მამაკაცსა და მასთან ერთად მუშაობს.

მაგრამ ყველაზედ ბედშავი დედა-კაცი ორსულობა-მშობიარობის დროს არის, მშობიარე დედა-კაცი უწმინდურათ ითვლება, მას მოსალოგინებლად სახლში არ უშვებენ, შუა ზამთარიც რომ იყვეს და

გარედ ქარბუქსა და ყინვას მოეცვას ყველაფერი, მაინც მელოგინე დედა-კაცს სახლში არ შეუშვებენ და ბოსელში ან ქოხში სადმე უნდა მოილოგინოს, რომელშიაც ზოგჯერ ისეთი სიცივეა, რომ თვით კარგად მყოფს ადამიანსაც კი გაჰყინავს და დაავადმყოფებს. ამავე დროს ასეთს გამურში მოთავსებული მშობიარე დედა-კაცი ღვთის ამარად არის მიტოვებული. საჭმელ-სასმელსაც კი ხეირიანად არაფერს მიუტანს, კარებს ოდნავ გამოაღებენ, შეუდგმენ საჭმელს და ისევ გამოიხურავენ. თუ ზამთარია და ძალზე ცივა, მაშინ პატარა ბავშვს შეგზავნიან და ის უნთებს ცეცხლს. სამაგიეროდ მელოგინის გარშემო ლოგინის ირგვლივ დიდს თოკს შემოავლებენ ხოლმე და თავით დაუდებენ წალდსა და საჩჩიელსა. ყველა ამავს იმიტომა შერებიან, ვითომ ავმა სულგბმა ანუ ალებმა არაფერი ავნოს მშობიარესო.

თუ დედა-კაცი ძნელადა შობავს, ან ავად გახდა, მაშინ იმ ქოხს სადაც მელოგინეა თოფს ესვრიან, რათა ავი სული მოაშორონ მშობიარეს. გარდა ამისა მძიმე მშობიარეს გაახვევენ ხოლმე ნაბადში და აქეთ-იქით გორაობას დაუწყებენ, რომ ჩქარა ეყოლოს შვილი, ან კიდევ საბელს ჩამოჰკიდებენ თაროზედ, რომლის ერთი ბოლოც მშობიარეს უჭირავს, ხოლო მეორე ბებიასა და სხვებს და ამ რიგად ასწევ-დასწევენ თოკს, რომელსაც მშობიარე ასდევ-ჩასდევს. ზოგნი კიდევ მისცემენ ხოლმე ბოთლს ან აფთაფას (ვიწრო ყელიანი სპილენძის ჭურჭელია) და აბებრვინებენ რაც ძალი და ღონე აქვს. თუ ეს საშუალებანი არა სჭირან, მაშინ რომელიმე ქალიშვილი მშობიარესთან პერანგის საყლოდგან შიგნით ჩაუგდებს კვერცხს, რომელიც მაშინათვე ია-

ტაკზედ ეცემა და ინტერევა და სამჯერ მიაძახებს: „—ემ, კორცხ გულივით მალ გეყოლოს“.

საზოგადოდ უნდა შევნიშნოთ, რომ მელოგინე დედა-კაცის მოვლა საინგილოში არ იცინა. ღვთის ანაბარად მიგდებულს მელოგინეს ბავშვის საცვლებსაც კი არაფერს გაურეცხავს ხოლმე და თითონ მეორე-მესამე დღეს იძულებულია წამოდგეს და გარეცხოს. რასაკვირელია, მოუვლელობისა და უპატრონობის გამო მეტადრე ცივს ზამთარში ძალიან ბევრნი ესაღმებიან ხოლმე წუთი სოფელს. მშობიარობის დროს გაცივების და მოუვლელობის გამო მომკვდართა რიცხვი დიდს პროცენტს შეადგენს, რომელიც ზოგჯერ 20% უდრის ხოლმე.

მაგრამ ეყოლება თუ არა მელოგინეს ბავშვი, მეორე დღიდგან ნათესავები და ნაცნობები დაიწყებენ მისვლას და მილოცვას მშვიდობით გადარჩენაზედ. მოვლენ, კარებს ცოტას გამოაღებენ, მიულოცვენ, შეუდგამენ მირთმეულს საჭმელს და წავლენ. ყოველ მიმსვლელს პირველ სამის დღის განმავლობაში მიაქვთ მელოგინესათვის ფაფა და ფასალი (რუსული „ბლინჩიკების“ მინაგვარი რამ საჭმელი არის). შემდეგ დღეებში კი მიაქვთ ფლავი ტოლმით, მოხრაკული ქათმით ან ცხვრის ხორციით. ზოგნი კიდევ ღვინოსა და ნაზუქებსაც მოუტანენ ხოლმე.

ქმარი მელოგინე დედა-კაცთან არამც თუ არ მივა სანახავად, არამედ რაც გინდა მომკვდავი იყვეს და იტანჯებოდეს ახლოს არ გაეკარება ამ დროს ცოლს, რადგანაც სირცხვილად მიაჩნიათ ცოლის გამოლაპარაკება. ვიდრე ორმოცი დღე არ შესრულდება დღიდგან მშობიარებისა, ახლოს არ გაეკარება და ხმას არ გასცემს. საზოგადოდ უნდა შევნიშნოთ,

რომ ქმარი ცოლს, გინდა ის მარტოხელა იყვეს, ბავშვის მოვლა აღზრდაში არასდროს არ დაეხმარება და ერთხელაც ხელში არ აიყვანს და არ მიუაღერებს, გინდა რომ ბავშვი ტირილით კვდებოდეს და იჭაჭებოდეს. რაღაც სირცხვილად და სათაკილოდ ითვლება შვილის აღერისი ყველა კაცისათვის და ვიდრე ოთხის ან ხუთის წლისა არ შესრულდება ბავშვი მამას ახლო არ ეკარება.

ცოლქმრობის ურთიერთობის დარღვევა არა იშვიათია საინგილოში, თუმცა ქრისტიან ინგილოებში უფრო იშვიათია ვიდრე მუსულმანებში. ნაადრევი ქორწინება, როცა ქალიშვილი ჰასაკშიც არ მოსულა და ხეირიანი წარმოდგენაც კი არა აქვს ქორწინებაზედ ძალა უნებურადა ჰხდის ამ გარემოებას. გონს მოვა თუ არა ქალი და გაითვალისწინებს, რომ სრულიად შეუფერებელს კაცს მოათხოვს

მშობლებმა, ზიზლით იხედება თავის ოჯახზედ, ქმარზედ, რომელმაც ფულზედ იყიდა იგი და გატაცებით მირბის თავისავე მეზობელ თვალჩუქუნა მისსავით ახალგაზრდა ვაჟკაცისაკენ. ამიტომ იშვიათი არ არის ქმრის ღალატი და სხვათა გაყოლა, მაგრამ თუ ქრისტიანს ინგილოებში ასეთი საქციელი ხშირად დაუსჯელი ჩაივლის ხოლმე, ალიაბათის მუსულმან ინგილოებს ამ შემთხვევისათვის სპარტანული ჩვეულება აქვთ შემოდებულები და ხშირად ტყვეით უმასპინძლებიან ხოლმე ოჯახის შემარცხვენელს.

დაბოლოს უნდა აღვნიშნოთ, რომ თუმცა მუსულმან ინგილოებს კანონით ნება აქვთ რამდენიმე ცოლის ყოლისა, მაინც საინგილოში ძალიან იშვიათს მოვლენას შეადგენს მრავალცოლიანობა.

ზ. ელილი.

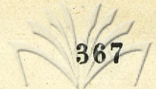
ორი ძაღლი

იმერელი აზნაური,
ულვაშ-გაბიწკინებული;
ჯიბეში რომ თავვი უხტის
და აქვს მილიონის გული,

ერთხელ ჩემსა გამობრძანდა...
განათლა ჩემი სახლი!...
და ტრაბახით, ძღვნად მომგვარა,
(ვითომ ლეკვი) ორი ძაღლი.

გამაყრუა ბაქი-ბუქით!—
ქებით ცამდი აიყვანა.
მარწმუნებდა: „ეზოს ძაღლი
არ ნახულა ამათანა!..“

მტერსაცა და მოყვარესაც
გაარჩევნ სუნითაო!!
ცოტა.. ახლა.— შეილახენ.
ვითომ... რაღაც მუნითაო.

ქართლიდან მყავს მოყვანილი...
 არა ვსტყუვი ამასაო.
 მხოლოდ თქვენთვის მემეტება...
 არ მივცემდი მამასაო!!!

იმერეთში ვერ იშოვნი
 ამისთანა ეზოს ძაღლსო.
 ორგულისა და მტრისაგან
 შეგინახვენ კარგად სახლსო.

ვიცოდი, რომ მატყუებდა,
 მაგრამ მაინც გაუფიქრე.
 და ან კი რა უნდა მექმნა,
 რომ არ მქონდა მეტი ღონე?

დაფუბადლე საჩუქარი,
 თუმც არ ღირდა, რომ ვსთქვათ, მად-
 მაგრამ მალე მე ის „მადლი [ლად.
 გადამექცა სხვა გვარ მატლად:

მითხრა: ცხენი აღარა მყავს,
 დავეთრევი ასე მეო!...
 ეგებ, ერთი ჯოგის კვიცი
 მითავაზო როგორმეო?!

რას ვეტყობდი? გადავეცი...
 გამომტყუა ბედაური
 და გაუდგა თავისთვის გზას,
 როგორც დიდი ნამსახური.

სად ის ცხენი?! სად ეს ძღვენი,
 ეს ძაღლები, საცოდვაავი?

უჭმელობით შიმშილისგან
 გადაკვროდათ ძვალზე ტყავი.

წუწკუნობდენ, კუდს ჰლოკავდენ,
 თანფალობდენ ცოცხალ-მკვდარი.
 საქმე იყო მისწრებაზე
 და მეც იქვე ბიჰს ვუთხარი:

„თუ ღმერთი გრწამს, საწყალ ძალ-
 ერთი მალე მიეშველე... [ლებს
 შიმშილისგან სული ხდებათ,
 ყელი რითმე ჩაუსველე!“

მოიტანა, რაც ეშოვნა:
 ნახარში და თანაც ძვალი
 და მისცვინდენ ზედ ძაღლებიც,
 საწუწკარს რომ მოჰკრეს თვალი.

გამოძღენ და გასისინდენ;
 აიწიეს მალლა თავი
 და, ერთმანეთს რომ შეხედეს,
 არ იამათ სანახავი:

ჰხედავთ? ისიც გამაძღარა...
 უშოვნია საჭმელიო.
 მაგას მჭადიც ეყოფოდა
 ობიანი და ხმელიო!..

ეს რომ ვნახე, მივხვდი: ქართლით
 რომ არ იყვნენ მოყვანილი!...
 ჩვენებური ძაღლებია,
 იმერეთში გამოზრდილი!

საფლავის კარამდინ

(ახრი ფრანგულიდან)

ანდრია ღუღუნაძე სულ ჰატარა „ჩინოვნი-კი“ იყო კონსისტორიაში, ჰატარა ჯამაგი-რითაც, რასაკვირვლია. საზოგადოდაც სუვერ-ლაფერში ჰატარა იყო ანდრია: ჰატარა ტანად, ჰატარა ხელ ფეხით, ჰაწაწინა მკგვალი შავი თვალები; ყოველი იმის მოთხოვნილებაც ჰა-წაწინები იუენენ, მაგრამ რაც კი რამ ებდა ღუღუნაძეს, ჰატარა ხელფეხიდგან დაწოებილი ჰატარა ფიქრებამდე და ჰატარა სურვილებამ-დე, მკვიდრი და მკურეველი იყო. მაგალი-თად ის ფიქრი რომ უთუოდ შექძინა როდის-მე ჰატარა ალაგი სადმე წულის შირად, ლა-მაზ მდელოზე და მთელი სამსახურ გარეშე თავისუფალი დრო, იმ ხელის ოდენა მიწის შემუშავებისათვის მოყნდომებისა, თავის დღე-ში თავიდგან არ განშორებია.

დღე და ღამე, მეტადრე კვირათობით, რა-დესაც გადასაწერ ქაღალდებს აღარ დასტრია-ლებდა, ეს სურვილი მეტად გაუძლიერდებოდა ხოლმე.

ის მაშინ ქალაქს გარედ გადიოდა სასიერ-ნოდ და იქ ათვალაიერებდა ბაღებს, მიწდვრებს და თითქო არჩევდა იმ სანეტარო ალაგს, რომელიც ერთ დროს ამის საკუთრებად უნდა ქცეულიყო და ამის ჰატარა ხელებით უნდა დამუშავებულიყო.

— რა ყვაილებს მოვიყვანდა, რა გვარის გემოვნებით შევასამუბდი ყვაილნარებს! რა ჯიშის და ფორმის ჩირგვებს არ დაურგავდი, რა მაგრე ხილ-მოკრებილ მსვლელობას არ მივცემდი ჰატარა ნაკადს, რომელიც მშვენიერ ყვაილთა შორის ირბუნდა, ირუნხუნებდა და თან ცოცხალი ყვაილივით ვერცხლივით იბ-ზუნდა მზესზე, მთვარეზე...

რად დაებადა ანდრია ღუღუნაძეს ეს აზრი, რად გაუჟდა ამ აზრის განხორციელების სურ-

ვილი ძვალსა და რბილში, თითონაც არ იცოდა. ანდრია ერთი იმ უჰატაროდ მი-ტოვებულ ბავშოვანი იყო, რომელთაც საბე-ბიო ინსტიტუტს შეათარებენ ხოლმე უბედური მშობლები და ინსტიტუტი თავის მხრივ გა-საბარებს ხოლმე ღარიბ-ღატაკ ოჯახებში. ანდ-რიას აღმზღველებმა მისცეს ბავშს თავისი სა-ხელი და გვარი და რამდენიმე წლის შემდეგ ბაღლი ისევე ინსტიტუტს დაუბრუნეს იქიდან ანდრია მკარა ხნით დაიბნავა ნავთლეხის ბავშვთა თავშესაფარში.

შემდეგ რა შეემთხვა, სად აღიზარდა, რა-გორ მოხვდა კონსტიტორიაში მოხელედ, ეს ღმერთმა იცის! ამზუდ ლაზარაკი ანდრიას არ უყვარდა, თავისი აზრის, სავარელი სურვი-ლის განხითარება და მზუდ ლაზარაკი კი არ ეზარებოდა, თუ ვისმეს მოიზრებდა ამ ჰატ-არა საგანზედ მსურველ მოლაზარაკეს. მაგრამ, ხომ მოგესხენებოთ, „კაცი ბჭობს და ღმერთი იცინის“ და ანდრიას აზრის განხორციელებ-ზედაც ჯერ-ჯერობით, ღმერთი იცინოდა

ანდრია ღუღუნაძე იდგა მთაწმინდის გვერ-დობზედ, სულ უკანასკნელ შენობის ერთ ერთ ჰაწა ოთახში, ორი ფანჯარა და ჰატარა აივა-ნი, გადმოწყურებდა მთელ თბილისს და მის კარმემო მღებარე ანე მარეს.

ეს აივანი ზაფხულდობით და ფანჯრები ზამთრდობით, უმაღლესს სიამოვნებას აგრძე-ბინებდნენ ჰატარა ანდრიას. არამ თუ ხასადი-ლეგს, სადილ წინადაც კი, როდესაც ანდრია კონსისტორიიდგან ბრუნდებოდა და დაღაღუდ დაქანდული ცალკე მტვრისანი ქაღალდების ფურცლით და წერით, ცალკე თავისის სად-გურის ციცაბოზედ აბობდებით, ერთს მაინც შესდგებოდა და თვალს გადააულებდა ამ მშვე-ნიერ, ფართო ჰანარამის.

— რა კარგი ხარ ქვეყნავ! ამოიხსრებდა და თავის ზაწაწინა რგვადა თვალებს ხელებს გადაუსვამდა, თითქო უნდოდა იმათი გაგახიერება, გაფართოება, რომ უფრო ვრცელად და გარკვევით დაენახა ეს ქვეყნის მშვენიერება.

— მთელი ჩემი დღენი კი ამ დიდ მურად ქალაქს და დაბებულს კონსისტორიას უნდა შევკალიო! ამოიხსრებდა ანდრია. მაგრამ ანდრიას ამოხსრებდა მძლავრი არ იყო. და გულის დარდიც ზატარა ანდრიასი ძრვიელ პრეტესტს ვერ გამოხსრებდა ანსებულისადმი, ის შემდეგ ჩუმად, წყნარად შეუდგებოდა ხოლმე სადილს და სადილის შემდეგ, ხმელ ტახტზედ განსვენებდას.

ერთ მშვენიერ მაისის დღეს, რაღაც დღესასწაულის გამეო თავისუფალი, ანდრია ჩვეულებრივ ქალაქის გარედ გავიდა სასიერით. მშვენიერი, კონების წარმტაცი სადამეო იყო. ანდრია არა ჩვეულებრივ მდგომარებას გრძობდა და დღეს ნანობი ველ-მინდორი, რაღაც ტკბილ სიმითხეთ ეჩვენებოდა და მას ჩვეულებრივ საუფარელ თქმებს, მიწის შეძენისას, ბევრი სასიამოვნო და სასეტყარო რაღაც ერეოდა. ამის წვრილ ტუჩებზედ, ხშირად მჭიდროდ მოკუმულებზედ, დღეს რაღაც ნათელი დიმილი გაიღებოდა ხოლმე.

— თალიკო შეირთეო, მიჩვენებს ჩემი სასლის ზატარანი! ბოლოს სთქვა იმან კარგა ხმა მალა და შესდგა.

— შევირთეო?! კვლავ გაიძეოდა ანდრია და ახლა უფრო სერიოზულად დაიწყო ამ აზრის გამოკვლევა, კარებების შედეგის განხილვა.

— ღამაზი, მხიარული, გულ უბრწყინლო გოგონას!

— მაშინ ხომ ჩემ სურვილზედ, ჩემ სახუკველ ვეგვილებით აუვაგებულ ბაღჩაზე ხომ ხელი უნდა ავიდო. ერთი ცარილ გრძობი, რაც მაქვს გადაღებულ ჩემი სურვილის განსახორციელებლად, ხომ უნდა ქორწილს, სა-

ზატარადღეს სახუკრებს მოვანდომო? ან რთხი თუმათი ცოლიან კაცს მაცხოვრებს? შვილებიც რომ გაგვიხდეს?! ამ თრიად ძნელ საზასუხო კითხვებს აძლეოდა ანდრია თავის თავს, მაგრამ თალიკოს ეშხით სასუსე და იმისი წკრიალას ხმა უფველივე დაბრკოლებას უკუ ჭყრიდა ცრფა ხუთის წლის ზატარას, მაგრამ გრძობით ადსავსე, ვაჟკაცს.

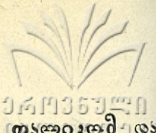
— თალიკო რბოლია, სიღარბებში აღზრდილი, კეთილი გულის ადამაზი, ის ცხოვრების გაუზომავად არ მოიქცეოდა. ბოლოს გადასწევიტა ანდრია და თან დაუშტა! — იმასაც ვეტევი, შევაუვარებ ჩემს აზრს, ჩემი სურვილების სიძლიერით გავიტაცებ და ეგების ერთად უფრო გავიმარჯვოთ...

აკერ ექვსი წელიწადია ანდრია და თალიკო რაც ერთად სცხოვრებენ ისევე იმ მთა წმინდის მალეობზედ, ისევე იმ ზატარას სადგურში და გულის ხარობენ. იმათ ერთფეროვან ცხოვრებას არაფერი არ არღვევს.

თალიკო მართლა რომ სამკვლითო ქალი გამოდგა. მთელი დღე თავის ზატარას ბუდეში მერცხალივით დასრიალებს და თან მერცხალივით დატეიტიკობს: „კოკობო ვარდო, არ დამაგდო, ვარ მონა შენი“ და რცფა ანდრია თთხილად, ჩადის მთაწმინდის დადმართზედ, ეს დიღინიც უკან მისდევს.

— სამი საათია, საცა ანდრია მოვა დაღალულ დაქნცული, გამტვრიახებული, იტეოდა თალიკო და სუფრის გამლას შეუდგებოდა, ანდრიას საუფარელ სასმელ-სჭმელს მოამზადებდა და გაღებულ თანჯრიდგან კადხედავდა. — ოჰ, მოდის, მოდის! და შემოსახებდა: „კოკობო ვარდო არ დამაგდო, ვარ მონა შენი!“ და თან თეთრს ხელსახოცს აუფრიალებდა.

გორის ძირად შესასვენებლად შეჩერებულ ანდრიას კმაყოფილების დიმილი მოცეცამდა და ისიც იქიდგან ხელით კონას უგზავნიდა და აღმართს შეუმჩნეოდად აიზებდა:

— აა, ვაჟბატონს ვახლავარ! სიცილე კასკასით მიეგებებოდა მეუღლე კანსისტორიის მწერალს და მეფე — ბატონივით სუფრასზედ დააბანებდა.

ბედნიერი იყო ანდრია და ყველა ამის ბედს დანატრდა: — სწორედ ორი შტრედია! ეს მამაცხენებულები, იტუოდნენ ხოლმე მუხობლები — ნეტა თუ ასე რაგორ აქვთ შეწონილი ახსნიები?!

სწორედ ძნელი წარმოსადგენი იყო ეს გარემოება ბუკრისთვის, მაგრამ ხამდვილად ასე კი იყო. ანდრია აღმერთებდა თავის მოჭიკჭიკე იადონ თაღის და თაღია თავის თვალ ყუყუნა ჰატარა ანდრია.

ათასში ერთხელ, როდესაც ბუნების სიმშვენიერე გაიტაცებდა ცოლ ქმართ, ესენი გავიდოდნენ ხოლმე ქალაქის გარედ სანეირნოდ და აქ კი ანდრია კვლავ გაეღვიძებოდა ძველი სურვილი და ამოფხვრით იტყოდა: „ო, ჩემო სანატრელ ბაღსა — ბაღს! როგორ მიუვარდა შენზედ ფიქრი, თავისუფალი შრომა ამაგი და შენ კი სად გამოიფრინდი!

— ფიქრი ნუ გაქვს, ნუ დადონდები! ტუბილის დიმილით მიუგებდა თალიკო ქმარს. ერთხელაც არის ჩვენც მამულის ჰატრანები შევიქნებით. აი, გაზაფხულზედ შეიძლება ბაღის ალაგის ძებნასაც შეუდგეთ. შენ გგონია მეკი არ მინდა, რომ ღამაზი ვარდები, ჩემის ხელით მოკვლევილი ვარდები გულში გავიმავრო! მე კი არ მინდა რომ მუშაობის დროს გვერდში ამოვიდგე?!

— ხა, ხა, ხა, გადინახარებოდა ამაზედ ანდრია. — ბაღის ალაგის ძებნასაც შეუდგებით! განა შენ არ იცი, რა ძვირად დირს ქალაქის მახლობლად მამულები? ჩვენ კი რა გვაქვს, რა გვაბადია?!

.. შემოდგომა ახლა, მერე ზამთარი მოვა და გაზაფხულზედ კვლავ მერცხალი აჭიკჭიკელებს და თან ჩვენს ნეტარებასაც მოიტანს...

ემშაკურის დიმილით ჩაიციხა, თალიკომ ელაშინებდა წასასვლელად გაბრუნდა.

ერთ შემოდგომის სუსხიან დღეს, ანდრია მირველად მას აქვთ, რაც ცოლი ჰყავდა, თალიკო თავისი სახლის კარებში ვეღარ დანახა, როდესაც აღმართზედ ადიოდა.

— ეს რა ამაზია? ცოტა არ იყოს შეშფოთებით შეეკითხა ის თავის თავს და საჩქაროდ ოთახში შეიბრინა.

თალიკო საბანში გახვეული და აძაგაძაგუელი ლოკინზედ იჯდა, ის ეცადა რომ თავისებურად ტუბილად გაეღიმა ანდრიათვის, მაგრამ სიცილის მაგივრად ტუნები სატირლად დაეპრიცა. — ანდროჟან, ძრიელ ავადა ვარ, ჭვალე მადგია ვეღარ ვინძრევი. სახლი ჰატრანს დაუბახე.

— ავადა ხარ? ჭვალე გადგია?... დაბნეულად ეკითხებოდა თალიკოს ქმარი და თან რეკტ დახვეულივით ტრიალებდა. ოთახში მალე სახლის ჰატრანიც შემოვიდა, თალიკო ლოკინში ჩააწვიანეს და ანდრია ექიმიან გაიქცა.

შვიდი დღე იყო მათიკო ავად, მუშვიდე დღეს სულე განუტევა. სიკვდილის ორი საათის წინათ, ქმარს ხელში ჰატარა გასადები ჩხუდო და ჩუმათ წასწურჩხუდა: „არ დაჭკარგო, ბაღის ალაგის ფასი მზათ არის... ვინძლო, უჩემოთაც აყვავო და ევაგილთა შორის ჩემი სახელიც გამოჭქარგო“...

ბუკრი იტირა, თავში იცა და სევდა ანდრიათის უკურნებელი იქნებოდა, რომ იმას თალიკოს მოცემული გასადები არ გახსენებოდა და უკანასკნელი სიტყვები თალიკოსი გასაოცრად არ დარჩენოდა.

როცა მარტოდ მარტო დარჩა, ანდრია მუნლების კანკალით მიუახლოვდა ჰატარა სარკეს, რომლის უჯრის გასადებიც ამას ხელში ეტირა და გააღო, — ო, ღმერთო ჩემო! ომომოცი თუმანი სულ ოქროებად დაწყობილი! შეჭვირს ამა.

— ძვირფასო დედამაყა, ჩემო ნამდვილო მეუღლე! ნეტა თუ რა შრომით და რა წვა და დაჯვით შეაგრძევე, ეს საუნჯე და რა სინარული იქნებოდა ჩემთვის, რომ შენთან ერთად მოგვხმარდა ეს თითო სისხლ წვეთად ღირებული ოქროები!

ანდრია დილა ადრია ადგა და სსსოფლათბედ წავიდა, იქ დიდის ოქროს და მისაზრების შემდეგ, სულ შორს, შორს უკანასკნელ განაზირის ალაგი აიჩნია და სსსოფლათს მხედველმა, თუმცა გარცეხულმა, ამ არა ჩვეულებრივ მოვლენით, მაგრამ განარბულმა, რომ ამ გვარი უხვი გამღები მღვთვთავე იზოვნა, სამოცი საუენი მიწა ორმოც თუმნად მიუზომა. ანდრია ამ ფართო ალაგის შუა, მესაფლავეთ თალიკოს საფლავი გაათხრევიან.

სუვევლას ეტონა, რომ ანდრია თან გადაჭყვებოდა თავის ძვირფას მეუღლეს. რომ გამარტობული, ობლად დარჩენილი, თავის მოჭიკტიკე იადონს მოკლებული, ღოთობას, ან სხვა რამ გასართობს გადაყოფებდა თავის ვარამს; მაგრამ ანდრია ჩვეულებრივ ბეჯითად დადიოდა კანისიტორიაში და ჩვეულებრივ მუყაითად სწორდა და ფურცლავდა „მეტრიკათა“ ძველის ძველ წიგნებს—და არც თუ თავის კერძო ცხოვრება შეუცვლია შესამინგვად. ის ისევ მთაწმინდის კალთაზედ იდგა და ისევ მადლიდგან გადმოსტკეროდა ქალაქს და მის ფართო არემარეს; მხოლოდ ერთ ალაგს, ამ შორეულ ალაგს, საცა სსსოფლათ ეგულებოდა, უფრო ხანგრძლივ და უფრო ამღვრეულის თვალებით გასტკეროდა.

გვირა დღეს და სხვა თავისუფალ დღეებს სსსსხურს ვარაშე კი, ანდრია სრულიად სსსოფლათს სწორავდა. იქ ნაბიჯით ზომავდა თავის ძვირფას საუნჯე „მიწას“, თვალსაზრისით უკეთებდა ნიშნებს, თუ სად რა ბადის ნაწილი უნდა მოეთავსებინა, სად რა სსსოფლათი უნდა გაეწყო. შემდეგ ქალაქზედ შეუდგა ბებ-

მის შედგენას. იყიდა ყვავილთა მისაფლავი სახელთმძღვანელოები, გამოიწერა თესლეულობა...

მოვიდა გაზაფხული. დედამიწა გათუვდა, სინესტით გაიფენთა და აქა იქ მეუდრობეზედ იანძელამ თავი ამოჭყვეს. მერცხალი ატიკტიკდა... ანდრია სსსოფლათზედ სიარულს მოუხშირა და მალე თალიკოს საფლავს მშვენიერი რკინის ღობე შემოავლო და შიგ მუშაობას შეუდგა.

გიორგობის თვის დამდეგი იყო, სწორედ წლის თავი, როდესაც ანდრია თავისი მეზობლები და თითო ორთლა ნაცნობ-მეგობრები თალიკოს საფლავის კურთხევაზედ მიიწვიან.

მათ თვალთ წინ სწორედ სამთხის წალკოტი იყო გაშლილი. ათასის ხელმოწერის ჩუქურთმებით დაქსელილ კიდებლიკებო შუა ედემის ბადი ჭყვავდა. გასოცარი გემოვნება, შეუდარებელი შეხამება და სიყვარული მშვენიერებისა, ყოველ ნაბიჯზედ თვალს იტაცებდა.

ზატარა ნაკადი, სულ ზატარა, ორი გოჭის სივანე, მაგრამ ნაკადი მოცემცემე, მოღვლეუნე, მომჩქეუი ნაკადი, ხელმოწერის ზღუდეზედ მომდინარე ბაღს ეპყურებოდა და აცოცხლებდა.

შუა ალაგას ამ ედემის ამართულ იყო ზატარავე რამ ძველი შავის კედლის და ზედ შემოხვეული ჭქონდა კლერტები ჭიათურის ვარდის გრეხილისა, რომლის მიმართულობას სახელს „თალიკოს“ ააშკარავებდა.

„აი რამ მისცა ანდრიათ ძალა სიცოცხლისა და რამი გამოინატა ძრეილება იმისი სიყვარულისა!“ სთქვეს გაკვირვებულმა მეზობელ-მეგობრებმა ანდრიასამ და გულ მოფონილი განშორდნენ საფლავს, სიყვარულით შეკონილს და სიკვდილს სიცოცხლით მოფენილს.

კ. გაბაშვილისა.

ზღვის კიდეს

(ჰიმნი)

ტალღას გადმოჭყევე აღმოსავლეთით,
ჩემს სამშობლოში ზღვით შემოსცურდი
და რა გიხიდე ცეცხლად ალგებუნ,—
ვისას ვნებად ჩემს სულს მოსწეურდი.

ცახედ ვარსკვლავნი როცა სხლტებიან,
მეინვარმა ციუმა არ უწეს, არ იცის,—
ანარას მეტევი და ჩემი გული
შენს სამსხვერფლოზედ თრთოფვით დაიწვის.

და... სული დეე, მარად ივლტოდეს,
გადაჭყევეს ზღვის ჭავლს, ტალღას შქუნარეს,
გადაქსოვას სამარადისოდ
უდაბნოს ქვიშას, გრიგაღს მწუნარეს.

ჩემი მაჯნური ზღვის გული არის,
შიძინებუელი ჯადოსნურ ძლით:
მშვიდი, მღუმარე... და ის ღუმილი
ჭეურთლავს ჩემს გულსა მგზნებაზე ალით.
და ზღვისა ფსკერით ამხვეჭილი

ქვებია უცხო იმისი თვალნი—
მით ვარსკვლავები ვით შეედარენ,
ცისა გულმკერდზედ სხანს ფერ მკრთალნი!

ზღვამ წარიტაცა საუნჯე ჩემი
უცხო ქვეყანას, უცხო მხარესა,—
დავშთი მის კიდეს და კენესა ჩემი
ღლით მზესა სწვდება, ღამით მთვარესა!

ზღვაო, სად არის საუნჯე ჩემი!
ზვიართთა რომელ სვეტს მჭვთარდა ის?
ფსკერს დაიძირა, თუ მიჭქრის ღალი,—
თმის კულულს ურნევს ამბორი ცისა!

დეე, შენ გავადეს ჩემი მიჯნური,
ზღვაო, დავშთები შე შენსა კიდეს—
ვიმდერ ბრძოლის ჭიმნს და იმის აზრდის
მოგუქსოვ ჩაჩქანს, მოგუქსოვ რიდეს!

ბაბილონა.

ზღვის სურათები

III. მზის ჩასვლა *)

ცის კიდურს ალი გადაჭკნავს,
კამარა წითლად ელვარებს,
ზღვა მნათობს გულში ისუტებს
და სიტკბოებით მდღეღვარებს.
შუქი ტანს იბანს კდემითა,
ტალღებზე გადასრიალებს,

მასთან თამაშით დამთვრალი
თევზი უღიმის, ცქრიალებს.
ღრუბელთ ნაკვთები სერებად
ზღვას ადგას გვირგვინივითა,
თრთის შერხეული ეთერი
უკანასკნელის სხივითა.
სიგრცე სდუმს, ჩადგა ნიავი,
ხანდაკი დაუნამია.
ვნებათა-ღელვავ, დაწინარდი,
მწუნარის ოცნების წამია!..

*) იხ. „განათლებელ“ № 7.

IV. ნავთ-სადგურში

ამცურდა ბადრი მთვარე,
 წითელ ბურთად მოეფარე,
 მთას მოშორდა,
 გაუსწორდა
 ზღვის ზედაპირს სხივ-მთინარე.

ხანდაკიდან ნაწიკამდის
 ხიდი გადო შარავანდის,
 ტალღა სხივებს
 აცემციემებს
 და მბრჭყვინავ ზოფს ზედ გადადის.

ცის მთიები დაირაზმა,
 მთლად ლაჟვარდი მოიკაზმა,
 თითქოს რძითა
 მოწყუელ გზითა
 ცა გააზო ვარსკვლავთ დასმა.

კიდეს მდგომი ნათლის სვეტი,
 ფერად ცეცხლით გადმომჭვრეტი,
 ხან აწითლებს,
 ხან აუვითლებს
 დამის სივრცეს, დაუშრეტი.

ჩემო გემო, გასწი წინა,
 ცის მნათობმა თუ გაცდინა,
 მუშის ხელი,
 დაუღლეო,
 სანდო არის, ვითა რკინა.

მისგან მტკიცედ აგებული
 სვეტი მუდამ ანთებული
 ნავთ-საყუდარს
 უნათებს კარს,
 და შიგ შეხვალ სულ-მოთქმული!

V. გამოსალმება

მშვიდობით ზღვაო! მშობელ სტიქიონს
 უკანასკნელად გაგლებ თვალებს,
 გარს შემოგდობილს შენსთილის ხანდაკას
 და მოსუენრად მჩქეფავს ტალღებსა.

შენს ზირად მდგომს, მქენჯნავი სეკდა
 მე წამიერად მიქარდებოდა,
 შენს ნათლის სვეტში, ელფერს კიდურში
 სიცოცხლის შეკება მესახებოდა.

როს დაგანძრევა მქუნხარე ძალით
 ამოგარდნილი ქარი-ბორია,
 შენს ზედაპირზე დანავარდობდა
 თვითონ მრისხანე დმერთი, ბორია,—

მე უურს ვუგდებდი მდეფვარე შხუილს,
 ვლამობდი მასთან ზვირთად ქცევასა,
 და ჩემს გარშემო ამართულ კედლის
 მედგარ შეტრევით წამოქცევასა.

ერთხელ, როს ზირი გადაიწმინდე,
 ჭაეროვანი ერთქლი დაგეროდა,
 თვალი მოგკარი ჩემს სსათაყვანის,
 ის იალქანით ახლას დაჭქროდა.

მეის მივესწრათუე, ხმა მივაწვდინე,
 მაგრამ უსიტუვოდ თვალი-მიმეფარა...
 „მშვიდობით!—გუთხარ გულ-დაწვეპტილმა,—
 მე ამ ქვეყნადა ვინ მანეტარა?“

უკან დევნა? რათ? შორს ჩემგან იჭვი,
 დე, სხვას აღირსოს თვისი სიაზე,
 მე-გი მოვსძებნი ახლას იდეალს,
 დღემდის ამოდ მიძებნია მე!

მშვიდობით ზღვაო, და შენს ზირადა
 წამს გამომნათო ბედის ვარსკვლავო!—
 მე კვლავ ვბრუნდები ბრძოლის ძახილში,
 რომ ჭაბუკთ შორის დავკსაფლავო....

მელიტონ გობეჩია

ყოვლად სამღვდელო ეპისკოპოზი კირიონი

(მისი 30 წლის მოღვაწეობის გამო)

ყოვლად სამღვდელო კირიონი ფრიად თვალსაზრისით მღვდელად ჩვენს სასულიერო ზიონს შერის. მღვდელ-მთავარი კირიონი, ერის კაცობაში გიორგი იერონიმუს ძე საძაგლიშვილი, დაიბადა 10 ნოემბერს 1854 წელს ტფილისში. 1876 წელს დაასრულა ტფილისის სასულიერო სემინარია და შევიდა კიევის აკადემიაში ისტორიულს განყოფილებაზე. 1880 წელს დაასრულა კურსი სასულიერო აკადემიაში და დანიშნული იქმნა ოდესის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორის თანამშემწედ. 1883 წელს გადმოიყვანეს თელავის სასულიერო სასწავლებლის ზედამხედველის თანამშემწედ, ამ დროდნ, ვიდრე ბერად აღიკვეცებოდა, ეწეოდა სასულიერო სამსახურს საქართველოს სხვა და სხვა სასწავლებლებში, ამავე დროს სწავლობდა სამშობლო ქვეყნის ისტორიულს და არქეოლოგიურს და საქართველო კვლევის მდიდარს მასაღს, სწერდა ისტორიულ-არქეოლოგიურს თხზულებებს, ბეჭდავდა მრავალ წერილებს რუსულად და ქართულად სხვა და სხვა გამცემებში და თავის დაუღალავის შრომით მაგალითს აძლევდა სხვებს და ახალისებდა საქართველოს დიდებული წარსულის შესწავლაში. 1910 წელს მან გამოსცა ფრიად საეუროდებო თხზულება: „Культурная роль Грузии в истории Руси“, რასაც მიუდგომელი ზრესა დირსეულად დააფასებს.

არნიმანდრიტის ხარისხით იყო ქვათახევის მონასტრის წინამძღვრად, საეპარქიო მონასტრების კეთილ-მეწესეთ და ქრისტიანობის აღმადგენელ საზოგადოების სკოლებში ინსპექტორად. ეველა ამ თანამდებობას ასრულებდა ცოდნით და საქმის სიეუარულით. 27 ივნისს 1898 წელს დანიშნულ იქმნა

მღვდელმთავარი კირიონი თავ-გამოდებული დამცველია საქართველოს ეკლესიის და ქართული ერის უფლება აურილის ცნობრებისა. მას შემდეგ, რაც გ. ი. საძაგლიშვილის ცოდუნი დაეხრცა, 2 ნოემბერს 1896 წელს აღიკვეცა ბერად. ჯერ იღუმინის და შემდეგ

აღავერდის ეპისკოპოზად და 12 აგვისტოს 1900 წელს გორის ეპისკოპოზად, რომელიც ითვლებოდა აგრეთვე ქართლ-კახეთის ეპარქიის ზირველ ვიკარად. ამავე დროს უდ სამღვდლო კირიონი იყო ქართულ საეკლესიო მუ-

ზეუმის თავმჯდომარედ, რომლის დროსაც მუხუყუმმა შეიძინა მრავალი ძვირფასი ძველი ხელნაწერები. ეპისკოპოზ კირიონის შრომას, მისი რეფერატებს და გამოკვლევებს მეცნიერებმა უფრადღება მიაქციეს არა მარტო რუსეთში უცხო ქვეყნებშიაც

ეპისკოპოზ კირიონის კბილის მატლად გამოეჩნდა უკუასს მიერ ცნობილი გათასსირუბული მღვდელი ფოსტორგოვი, რომელსაც თავისი მელაძუბობით და გაქნილობით გაულენა ჰქონდა, როგორც ეგზარხოსზედ, აგრეთვე სხვა ბიურკრატ მობელეებზედაც. ფოსტორგოვის გაქნილობამ და ჭკობებმა გასჭრა, მას უნდოდა საქართველოდან გაეყვებინა ეპ. კირიონი და გააძევეს კიდეც, 10 მარტს 1902 წელს გადაიყვანეს ბალტის ეპისკოპოზად, ზოდლოის ეპარხიის ვიკარად. მაგრამ ნიჭიერმა მღვდელმთავარმა აქაც თავი იჩინა თავისი კეთილ-სათნებობით და მეცნიერულის ჭკუით, აქედან გადაიყვანეს დამოუკიდებელ კათედრასზედ ორლოვის მდიდარ ეპარქიაში. ეპ. კირიონი აქ უკუაფრით უზრუნველ ეოფილი იყო, მაგრამ მაინც უსამართლობად და სიმომოდ მიაჩნდა სამშობლო ქვეყნის განშორება, სადაც „სამკალი ფრად არს და მომკალი მტირე“, ცხლად გრძნობდა, რომ ქართველი ეპისკოპოზი საჭიროა საქართველოში და არა სადმე ორლოვიში. 1905 წელს ითხოვა და გადაიყვანეს სოხუმიში ეპისკოპოზად. ეს ის დრო იყო, როდესაც რუსეთში ჰატრიარქობის აღდგენას ფიქრობდნენ და საქართველოს ეკლესიასაც უნდა მინიჭებოდა მისი კანონიერი

უფლებები. ამ საკითხის განხილვის დროს ეპ. კირიონი გაწვეული იყო პეტერბურგში ორჯელ. მან ოთხი მოხსენება წარადგინა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ. იქვე წაუყენეს ეპ. კირიონს მისი მოკეთე ფოსტორგოვი, რომელმაც ქართველების ზურგზე ჩინებული კარიერა გაიკეთა. როგორც მოსალოდნელი იყო ეპ. კირიონს იათად არ დაუჯდა მისი თავგამოდებითი დაცვა ივერიის ეკლესიისა. ფოსტორგოვის დაბეზდებით კირიონი 25 იან. 1907 წ. გადაიყვანეს ქ. კოვხომში ლიტოვის ეპარქიის ვიკარად და შემდეგ 20 დეკემბერს 1908 წელს სინოდის განკარგულებით გადაიყვანეს ტამბოვის ეპარქიაში სხაქსარის მონასტერში. ამ მიმდინარე წლის დასაწყისში ეპ. კირიონს ნება მისცეს პეტერბურგში მისვლისა, სადაც მან საბუთთანად გამართლდა თავი უკუა იმ ცილის წამებაში, რაც მისმა და საქართველოს მტრებმა დასწამეს მას.

გვჯერა, რომ სიმართლე, ადრე თუ გვიან, გზას არ დაჰკარგავს, უსამართლოდ დატანჯული და წამებული სიმართლე კვლავ შეიმოსებს მარჯვნივდით და მისი მტრები დიდხანს ვერ იბარზაშებენ ასე ფრთა გაშლილი. ამის ნიშნს უკვე ვხედავთ. ხლო უსამართლობით მრავალ-ტანჯულს მღვდელმთავარს ვუსურვებთ მოთმინებას, ჯანის სისადეს, რომ კვლავ ძალღონით ადვისილი დაუბრუნდეს საყვარელ სამშობლოს თავისი ერისა და ეკლესიის სსსარკებდოდ.

შინაური მიმოხილვა

საქართველოს
მწიგნობართა
კავშირი

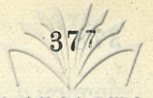
ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების „სანიმუშო პრეგ-
რატი“ და გაზეთი „ახალი გზა“

ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების გამგეობამ წარსულ ზაფხულში გამოცა სანიმუშო პროგრამები მის უწყებაში არსებულის სკოლებისათვის. რომ სკოლის განახლებისათვის საჭიროა ახალი პროგრამა, შეგუებული აწინდელი ცხოვრების მოთხოვნილებასთან, ეს ყველასთვის ცხადია; ცხოვრება წინ მიდის, დღევანდელი ცხოვრება სკოლას სულ სხვა მოთხოვნილებას უყენებს, ვიდრე წინა დროებში ყოფილა; გავა ხანი და დღევანდელი მოთხოვნილება უეცვლად იმის მიხედვით თუ რა საკითხს წამოაყენებს ცხოვრება სკოლის საქმეში. ამიტომაც ყოველი სკოლა ვითარდება და მასთან ცხოვრებაც უმჯობესდება იმის მიხედვით, თუ რამდენად ასრულებს სკოლა თავის დროს შესაფერის დანიშნულებას.

წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების გამგეობამ, შეძლების და გვარად, შეადგინა ახალი პროგრამები, დაბეჭდა და დაურიგა მსურველებს, მკოდნე პირებს და პრესის წარმომადგენლებს, რომ გამოეთქვათ თავიანთი აზრი ამ რთული საგნის შესახებ. მაგრამ ერთი ორგანოს გარდა დღემდის არავის კრინტი არ დაუძრავს. მხოლოდ გაზეთმა „ახალმა გზამ“ ხსენებულს პროგრამებს უძღვნა საკმაოდ ვრცელი წერილი, ყურადღებით გაარჩია და გამოხატვა, ასე თუ ისე, თავისი გადაჭრილი აზრი. ზოგი შენიშვნა გაზეთისა საფუძვლიანია, როგორც მაგალითად რუსული ენის სწავლების დაწყება მესამე წლიდან, რასაც ჩვენაც თავიდანვე ვამტ-

კიცვბლით. საზოგადოების გამგეობა ამ საქმეში იმ აზრისა ყოფილა, რომ, თუ პირველი წლის მეორე ნახევრიდან არ დაეწყებინეთ რუსულის სწავლება, რასაც მთავრობის გეგმა მოითხოვს, ისე სკოლების გახსნის ნებას არ მოგვცემენ და არსებულს სკოლებშიაც აგვიკრძალავენ რუსულის გვიან სწავლებასაო; გამგეობა შერიგებია ამ კომპრომისს, თუმცა, პედაგოგიურის მოსაზრებით, არავის მიაჩნია სასურველად ორ წელზე ადრე უცხო ენის სწავლების დაწყებინება. ჩვენც სწორედ რუსულის ასე ნაადრევად სწავლება პროგრამის სუსტ მხარედ მიგვაჩნია, თუმცა არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ მკირეოდენი პროგრესი მაინც წინანდელთან შედარებით, როცა რუსულ ენას პირველ დღიდანვე ასწავლიდნენ სახალხო სკოლებში, რაც რასაკვირველია, შედარებით უფრო საზარალო იყო. მაგრამ წ.-კ. საზოგადოების სკოლები სულ სხვა პირობებში უნდა იყვეს, ვიდრე სხვა სახალხო სკოლები. აქ კომპრომისებს ადგილი არ უნდა ჰქონდეს — ყველაფერი საღ პედაგოგიურს ნიადაგზე უნდა იქმნას დაყენებული.

ვერ ვეთანხმებით გაზეთ „ახალ გზას“ ბევრს სხვა შენიშვნებში. ავილოთ თუნდა საღმრთო სჯულის სწავლების საქმე სახალხო სკოლებში, რაც გაზეთს უადგილოდ მიაჩნია და რასაც მკირე ადგილს უთმობს და იმასაც მხოლოდ მეოთხე განყოფილებაში. საღმრთო სჯულის სწავლების საკითხი მეტად რთულია. ეს საკითხი ევროპის მოწინავე ქვეყნებშიაც

ვერ გადაუწყვეტიათ ისე, რომ სრულიად განდევნონ მისი სწავლება სკოლებიდან. მართალია ზოგან უფრო განათლებული ქვეყნების სასკოლო პროგრამაში საღმრთო სჯული არ შედის, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სადმე რელიგიოზურ სწავლა განათლებას სრულიად უარს ჰყოფდნენ, ამასთან ისიც უნდა ვსთქვათ, რომ ასეთს სკოლებში ხშირად თავს იყრიან ისეთი ბავშვები, რომლებიც სარწმუნოების მხრით ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. აქ ყველა სარწმუნოების ჯგუფს სრული უფლება აქვს თავისი სარწმუნოების მიხედვით მიიღოს რელიგიოზური სწავლა განათლება, რისთვისაც იწვევენ სასულიერო ან საერო პირებს სჯულის მასწავლებლად. იქ კი, სადაც სკოლაში ერთი სარწმუნოების ბავშვები დადიან სკოლებში, თითოეულ მათგანს თავისი საღმრთო სჯულის მასწავლებელიც ჰყავს. მაგალითისათვის მოვიყვანთ შვეიცარიას, ქვეყანას, რომელიც საღმრთო სჯულის სწავლებაში უფრო ნეიტრალობას იჭერს. ციურიხის სკოლებში საღმრთო ისტორიის და საზნეობრივო ცნებებს I—VI კლასამდის Primarschule ასწავლის თვითონ მასწავლებელი, რომელიც საგანს ასწავლის კონფესიონალური სარჩულის უარყოფით, როგორც საზოგადო მორალურ დოკტრინებს; მხოლოდ VII და VIII კლასებში საღმრთო სჯულის სწავლება გადადის ადგილობრივი მღვდლების ხელში, მაგრამ, სამაგიეროდ, ამ კლასებში საღმრთო სჯულის გაკვეთილები სავალდებულოდ არ ითვლება. ვაადტის ყველა სკოლებში ასწავლიან საღმრთო სჯულს. ფენევის სკოლებში საღმრთო სჯულის სწავლებას ფაკულტატიური სახე აქვს, როგორც კათოლიკეთა ისე ლოთრანგთა მღვდლები ასწავლიან სკოლებში თავიანთ

აღსარებას. საღმრთო სჯულის გაკვეთილებს აქ ნიშნენ სასწავლო დროს გარეთ. ბერნის სკოლებში ქრისტიანულ სარწმუნოებას ბიბლიურ ისტორიის საფუძველზე ასწავლიან, მაგრამ ეს სწავლება სწარმოებს ან პირველ გაკვეთილზე, ან ყველა გაკვეთილების ბოლოს. ბევრგან ლოთრანგთა ბავშვები საღმრთო სჯულის გაკვეთილებს ეკლესიებში ისმენენ, რასაც ზამთრის თვეებში ყოველ კვირაში ორჯელ ნახევარ დღეს ანდომებენ და თუ ამ გაკვეთილებზე დამსწრენი ბლომად არიან, სკოლის სამზრუნველო განკარგულებას ახდენს შესწყვიტონ ამ დროს სკოლაში მეცადინეობა. მოვიყვანდით სხვა ქვეყნების მაგალითებსაც, რომ საღმრთო სჯულის სწავლება არც ისე გაძევებულია სკოლებიდან, როგორც ზოგიერთებს გონიათ, მაგრამ მოყვანილი ფაქტებიც საკმარისია იმის დასამტკიცებლად, რომ შეიძლება ეს საგანი სკოლებშიაც ასწავლონ, მხოლოდ საჭიროა სასურველი რეფორმები, რომ საღმრთო სჯულის სწავლებამ დისგარმონია არ შეიტანოს სკოლის ცხოვრებაში და არ დაჰბადოს ბავშვის გონებაში რაიმე საწინააღმდეგო აზრები—ეს კი შესაძლებელია, როცა საღმრთო სჯულს მასწავლებელი ასწავლის და არა მღვდელი, რაშიაც ვეთანხმებით „ახალ გზას“.

სამართლიანად ამბობენ, რომ ბავშვი თავის ცხოვრებაში განიცდის ყველაფერს, რაც კაცობრიობას გამოუვლია თავის ცხოვრებაში, რელიგიოზური გრძობაც ბავშვს თან დაყოლილი აქვს, ველურების მსგავსად ბავშვსაც ისე არ შეუძლიან ღმერთი წარმოიდგინოს, თუ არა ადამიანის სახით, ადამიანის ყოველგვარ თვისებებით და ჩვეულებებით, მაგრამ დრო გადის და ბავშვიც იცვლის ამ გვარ შე-

ხედულობას, უფრო ადრე შეიცვლის, რამდენადაც მარტივად აუხსნიან და გააგებინებენ რელიგიოზურს ცნებებს, ისე კი ადამიანი რჩება პირველ ყოფილ ველურ მდგომარეობაში. მაშასადამე საღმრთო სჯულის წესიერად სწავლება კი არ უხშავს ბავშვს გონებას, პირიქით უფრო ასაზრდოებს მის კუკუა-გონებას, ფანტაზიას, წაახალისებს ბავშვს სწავლაში, თუ კი სწავლება წესიერად არის დაყენებული.

გახეთ „ახალ გზას“ საღმრთო სჯულის მასალა, რაც მოქცეულია „სანიმუშო პროგრამებში“ ვრცლად მიაჩნია. პირიქით, რომ შეადაროთ ეს მასალა სხვა პროგრამებს, რომელიც არსებობს დღევანდელს სკოლებში, დარწმუნდებით, რომ ბევრად ნაკლებია და ისიც ისეთი მასალაა დასახელებული, რომლის ასე თუ ისე შესწავლა არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს ბავშვის ზნეობრივს განვითარებას. ლოცვებიც ძლიერ ცოტაა საზეპირო და ისიც ისეთები, რომლის აზრი ბავშვისათვის გაუგებარია არ არის. თუ რამდენს საზეპიროს აძლევენ უცხოეთში მოწაფეებს სჩანს კანტონ შაფფჰაუზენის სახალხო სკოლების პროგრამიდან. მეორე წელიწადს ასწავლიან ზეპარად 60 ტექსტს საეკლესიო საგანობლებიდან ბიბლიურ მოთხრობებთან დაკავშირებით, მესამე და მეოთხე წელიწადს ამდენსავე, მეხუთე და მეექვსე წელიწადს 40 ტექსტს საზეპიროდ და 5 საგანობლიად. „ქრისტეს შესახებ მოკლე ცნობები და მოკლე განმარტება ქრისტიანობისა“, რასაც „ახ. გზა“ გვირჩევს, საკმარისად არ მიგვაჩნია არც პედაგოგიურის მხრით და არც ზნეობრივი სწავლების სიმტკიცისათვის. ჩვენ არ გამოუდგებით იმის დამტკიცებას, თუ რა მნიშვნელობა აქვს საზოგადოდ ძველ აღთქმის ისტორიის ზოგიერთს ადგილებს

მაინც, ეს უეჭველია თითოეულს ჩვენთანგანს გამოუცდია თავის თავზე, ვიტყვი იმასაც—არიან ისეთი შესანიშნავი და ცნობილი პირები, როგორც მაგ. ლ. ტოლსტოი, რომელსაც დაბადება (ბიბლია) საუკეთესო წიგნად მიაჩნია სახალხო სკოლებში საკითხავად.

ამბობენ სარწმუნოების სწავლება ოჯახს მივანდოთო. კარგი და პატიოსანი, მაგრამ გვეყავს კი ისეთი ოჯახი, რომელიც გაუძღვება ამ საქმეს? რამდენს განსაცდელს გამოივლის ჩვენი ხალხი თუ მას ერთი მხარე ზნეობრივი აღზრდისა ჩამოშორდება. ამასთან ბევრი ჩვენში და სხვაგანაც რჩება იმ ზნეობრივი ცოდნის ამარა, რასაც დასაწყისი სკოლა აძლევს, შემდეგში მეცნიერების შესწავლას ბევრი მოკლებულია, რომ უკეთ გახიმტკიცოს ზნეობრივი მხარე და ამიტომაც უფრო საჭიროა სახალხო სკოლებში სარგებლობა ყოველის ღონისძიებისა, რაც ხალხის ზნეობას ხელს უწყობს და მაღლა აყენებს. ერთ ამ საშუალებათაგანი საღმრთო სჯულის წესიერი სწავლებაც არის.

მართალია მეცნიერების შესწავლაც ხელს უწყობს ზნეობრივს აღზრდას და ამიტომ შემცდარი ბრძანდება მამა დეკანოზი ერმალოზ კანდელაკი, რომელიც ურჩევს მასწავლებლებს „ყოველი თავისი მოქმედება დაამყარონ სარწმუნოებრივ ნიადაგზე“ (იხ. „სახალხო გაზეთი“ № 85), მაგრამ საღმრთო სჯულიც ერთს საჭიროს სავანს წარმოადგენს ხალხის ზნეობის განსპეტაკების მხრით, თუ მისი სწავლებით არ ჩააგონებენ ხალხს ბატონ-ყმურს მოთმინებას და ამა ქვეყნის ძლიერთა ბატონობას უფრო სუსტებზე, რაც პირველთათვის ხელსაყრელია, მაგრამ უზნეო და მეორესათვის კი ყოველის მხრით საზარალო; არამედ გადასცემენ წმინდა

ზნეობრივ მოძღვრებას, რომელსაც ღღემ-
დის შეუწახავს ქართველი ერი, ისტორი-
ულს ქარცეცხლში გატარებული.

შემცდარია „ახალი გზა“, როცა ამ-
ბობს „სასულიერო გალობაც უნდა ამო-
იშალოს პროგრამიდან და დარჩეს მარტო
ხალხური სიმღერებია“. მეტად ცალ-
მხრივი შეხედულობაა. მეცნიერები გვარ-
წმუნებენ, რომ ქართული საეკლესიო
გალობა ხალხური კილოდან წარმოსდ-
გაო, რადგანაც ხალხურ სიმღერებსა და
საეკლესიო გალობას შორის დიდს მსგავ-
სებას პოულობენ. ყველა სიმღერა-გალო-
ბაში ხალხის სული ტრიალებს, შიგ არის
ჩაქსოვილი ხალხის გრძნობა, სიმზიარუ-
ლე, სულის კვეთება, სულ-მალლობა და
მრავალი საუნჯე წარსული დროებისა,
ხალხმა შექმნა სიმღერა-გალობა, დროს
განმავლობაში გაამშვენიერა იგი, პირველ
ყოფილი სიმღერა გადიქვა ბუნების ჰიმ-
ნად, გალობად და ანდერძად გადაეცა
შთამომავლობას; ქართული საეკლესიო
გალობა არა ნაკლებ ტკბილი, სასიამოვ-
ნო და ესტეტიური გრძნობის აღმძვრე-
ლია, ვიდრე სახალხო სიმღერები, რომ-
ელთა შორის ბევრი არც შესაფერისია
სკოლაში შესასწავლად. მაშ რა უფლება
გვაქვს უარ ვჰყოთ ის, რაც მრავალ საუ-
ნოების განმავლობაში ერს შეუქმნია,
თავისი სულის კვეთება შიგ ჩაუტანებია
და საშვილიშვილოდ გადმოუტყია, ნუ თუ
ეს არ იქნება ეროვნულ ნიადაგს დაშორე-
ბა, ან ცალი ფეხით მოკიდება ეროვნულს
ნიადაგზედ?!

„სასულიერო გალობის სახალხო სკო-
ლებში არ ასწავლიან არც არავინ ამას
ყურადღებას არ აქცევენო“, ამბობს „ახა-
ლი გზა“. არ ვიცი რომელი სკოლები
ჰყავთ სახეში, თუ ჩვენებური—იქ ბევრს
სხვასაც არ ასწავლიან, სხვაგან კი, თუ

გინდ რუსეთში გალობა ბევრს სკოლებ-
ში თითქმის პირველ საგნად ითვლება,
ამას გარდა როგორც ზემოთ ვამბობდით
კანტონ შაფფ-ჰაუზენის სახალხო სკო-
ლებში აუარებელს საგალობლებს ზეპი-
რობენ და სწავლობენ. საზოგადოთ გა-
ზეთი „ახალი გზის“ შეხედულობა სალ-
მრთო სჯულის სწავლების შესახებ, მარ-
თალია, მოღური შეხედულობაა, მაგრამ
მოკლებულია საგნის ყოველ-მხრივ აწონ-
დაწონვას და მიუდგომელად განხილვას.
ეს შეხედულობა მეტად საბუთიანიც რომ
იყოს, მისი განხორციელება ჩვენს აწინ-
დელს ცხოვრებაში შეუძლებელიც არის
და არა სასურველიც.

გაზეთი „ახალი გზა“ არ ეთანხმება
„სანიმუშო პროგრამას“ რომელშიაც
ქართული ენის გრამატიკის სწავლება
მესამე წლიდან არის განზრახული. გაზე-
თი ურჩევს გრამატიკის უფრო ადრე
სწავლებას. ვინც სახალხო სკოლას კარ-
გად იცნობს და საუკეთესო პედაგოგების
დაკვირვებასაც ყურად იღებს, დარწმუ-
ნებული უნდა იყოს, რომ ენის გრამა-
ტიკის ნაადრევად შესწავლა ცარიელი
წყლის ნაყვია, გარდა იმისა, რომ პრაქ-
ტიკულად რომელიმე ენის შესწავლა,
თუ გინდ სამეგრელოს სკოლებში, რასაც
გაზეთი იხსენიებს, გრამატიკის წესით
უნაყოფო იქნება და მოწათისათვის მო-
საწყენიც. თავი საქმეა თავდაპირველად
კითხვაში ვარჯიშობა ყოველის მხრით
და აგრეთვე პრაქტიკულად ვარჯიშობა
ლაპარაკში, სწორმეტყველებაში, გრამა-
ტიკის სწავლება კი, როგორც ცალკე
განყენებული საგნისა, დროებით განზე
უნდა გადავდვათ.

ყოველი საათი, რომელსაც ართმევთ
კითხვას სხვა საგნისათვის, საქმისთვის
მავნებელია. განმარტებით კითხვა არის

ცენტრალური საგანი სახალხო სკოლების პროგრამაში. სკოლიდან მოწაფემ უნდა გამოიტანოს ხელოვნური კარგი კითხვა, წიგნების კითხვის სიყვარული თვისდა სასარგებლოდ და სასიამოვნოდ. ამის მიხედვით ზოგიერთები სრულიად უარს ჰყოფენ გრამატიკის სწავლებას სახალხო სკოლებში, მაგრამ, ჩვენის აზრით კი თავიდანვე გრამატიკით გატაცება საჭირო არ არის და მისი სწავლება შესაძლებელია, როგორც ცალკე სავარჯიშო საგნისა, მხოლოდ მესამე წლიდან, როცა ყმაწვილს „დედაენის“ მეორე ნაწილი გავლილი აქვს. მართალია გზა და გზა „დედაენის“ სწავლების დროსაც ვარჯიშობენ მოწაფეები პრაქტიკულად სწორმეტყველებაში, სიტყვის ნაწილების კანონიერ ხმარებაში, მაგრამ ეს ხდება გზა და გზა—ეს შეადგენს თითქმის მოსამზადებელ საფეხურს, საჭირო მასალას, რომელიც გამოადგება მასწავლებელს შემდეგში, როცა მოწაფეებს დაუწყებს საუბარს ენის გრამატიკის შესახებ. ამ მხრით ყოველი სტატია, ლექსი თუ მოთხრობა იგივე მასალაა ენაში სავარჯიშოთ. როცა მოწაფეს მასალა საკმარისად აქვს, როცა დედაენაში ასე თუ ისე გავარჯიშებულა, მაშინ ენის გრამატიკის, ამ განყენებულის საგნის შესწავლაც უკეთესს პირობებში იქნება და მოწაფისათვისაც ადვილი წარმოსადგენი და შესათვისებელი გახდება ის ზოგადი გრამატიკული წესები, რაც ენაშია დაცული.

გაზეთ „ახალ გზის“ თანამშრომელს ბანს პ. სისოშვილს, რომელსაც ეკუთვნის ეს ვრცელი წერილი „სანიმუშო პროგრამის“ შესახებ, როგორც სჩანს ძლიერ მოსწონს გოლდენბერგის პროგრამა არითმეტიკისა, ამიტომ რჩევას იძლევა:

„მე-III განყ. წერა-კითხვა ყოველ სიდიდის რიცხვებისა და ოთხი მოქმედების შესწავლა ყოველ სიდიდის რიცხვებზე“ (გაზ. „ახალი გზა“ № 43). ეს აზრი გოლდენბერგის არის, მაგრამ მისი უნიადგობა საკმარისად სჩანს ყველა სკოლების გამოცდილებიდან, ასის შემდეგ ყოველ სიდიდის რიცხვებზე ვარჯიშობა ბავშვებს, რაც უნდა კარგად ჰქონდეს შეთვისებული რიცხვების შემადგენლობა და მათი ადვილობრივი მნიშვნელობა, მაინც უძნელდებათ ოთხი მოქმედების წარმოება, რადგანაც რიცხვების სიდიდე მძიმე ტვირთად აწვება ბავშვის გონებას, ამიტომ პრაქტიკულის გამოცდილებით საუკეთესოდ მიაჩნია ყველას თანდათანობით გადასვლა 100-დან 1000-მდის და შემდეგ. გარდა იმისა არც გოლდენბერგის და არც მით უფრო ევტუშევსკის პროგრამას არ აქვს ისეთი აღმზრდელობითი მნიშვნელობა, როგორიც სასურველია. საზოგადოთ როცა რომელიმე საგანი მისდევს მხოლოდ ერთგვარ სავარჯიშოს და მულამ ბავშვიც იმას ჩაკირკიტებს, ეს სავარჯიშო მოკლებულია მნიშვნელობას და ბავშვების გონების დამასუსტებელიც არის. ასეთია მაგალითად დიდი ხნით ვარჯიშობა ჯერ განყენებულს რიცხვებზე, შემდეგ გადასვლა სახელწოდებულს რიცხვებზე, ნაწვერებზე, კვადრატულ და კუბიკურ ზომებზე და სხვა, რასაც მისდევენ გოლდენბერგი და ევტუშევსკიც. არითმეტიკას აღმზრდელობითი მნიშვნელობა მაშინ აქვს, როდესაც ყოველს საფეხურზედ მოწაფე ასრულებს ყოველგვარს სავარჯიშოებს განყენებულს და სახელწოდებულს რიცხვებზედ, ნაწვერებზედ, ამოცანებზედ, რიცხვით მაგალითებზედ, სწრაფ ანგარიშზედაც და სხ. და სხ. ეს არის უკანასკნელი მოთხოვნილება

მეთოდისა და ეს აზრია გატარებული „სანიმუშო პროგრამაში“.

რაც შეეხება ამოცანების კრებულს, ამაზედ უნდა მოგახსენრო, ბ-ნ სისოშვილს, რომ ამ მხრითაც ამ უკანასკნელ ხანებში დიდი ცვლილება მოხდა. გამოცდილებამ დაანახვა ყველას, რომ მოწაფეს შეუძლია აუარებელი ამოცანები გააკეთოს უწესრიგოდ, მაგრამ როცა აძლიერ გასაკეთებლად რომელიმე ტიპიურ ამოცანას, იგი შესდგება—ვერც თავს გაუგებს ამოცანას და ვერც ბოლოს, თუმცა მსგავსი ამოცანა ოდესღაც გაუკეთებია კიდევ. მიზეზი—ამოცანების დომხალივით მიწოდებაშია, ამ ამოცანათა არეულობაში მოწაფე საკმარისად ვერ გარკვეულა, ტიპური ამოცანები, გაფანტული კრებულში სხვა ამოცანათა შორის, ვერ შეუგნია და ამის გამო ამოცანების კეთებაშიაც სისუსტე ეტყობა, თუმცა დრო მოუხმარია და შრომაც საკმარისად გაუწევია. ეს საზოგადო ნაკლულევანებაა გოლდენბერგ-ვეტუშევსკის კრებულებისა. ამის გამო მოსკოვის მასწავლებელთა ჯგუფმა გამოსცა ახალი ამოცანათა კრებული, სადაც ამოცანები მართლა სრულის სისტემით და თანდათანობით არის დალაგებული ტიპების მიხედვით. ამიტომ ეს კრებულები დიდს ხელმძღვანელობას გაუწევენ მასწავლებლებს, რომელთაც „სანიმუშო პროგრამა“ მხოლოდ გზას და სახელმძღვანელოებს უჩვენებს, მაგრამ იმავე დროს სრულიად არ ავალებს მათ, რომ ბრმად მიჰყვნენ რომელსამე სახელმძღვანელოს; პირიქით საჭიროა მათი შესწავლა და მათი შემწეობა

ბით საკუთარი გზის გამონახვაში გოლდენბერგის მეთოდისა ცხელს შეუწყობს და როცა „სანიმუშო პროგრამა“ ამ წიგნს იხსენიებს, უეჭველია სახეში ამავე ავტორის ამოცანათა კრებულის აქვს როგორც სწავლაში ხელსაწყონივით, რასაც მასწავლებელი კიდევ გაეცნობა თუ დღემდის ვერ იცნობს.

რაც შეეხება საექიმო ცნობების შეტანას სახალხო სკოლების პროგრამაში და მის გადაცემას მეოთხე განყოფილებაში, უნდა ვსთქვათ, რომ ექიმობა, ავად-მყოფის მოვლა, წამლობა და სნეულობის გამოცნობა არც ისე ადვილი საქმეა, რომ თორმეტის წლის ბავშვმა გაიგოს, რაშია თვით ექიმებიც ხშირად ცდებიან ხოლმე. რასაკვირველია სოფლის მასწავლებელმა უნდა იცოდეს ექიმობაც, ადგილობრივი სნეულების მკურნალობა რამდენადაც კი შესაძლებელია, შეუძლია მას იქონიოს სკოლაში პატარა აფთეკაც, ასწავლოს მოზრდილ მცხოვრებლებს წამლის ხმარება, ხოლო სკოლაში საკმარისია დასჯერდეს ჰიგიენური ცნობების გადაცემას, რაც უკვე შეტანილია „სანიმუშო პროგრამაში“.

დანარჩენ შენიშვნებს არ შევეხებით, რადგინაც ისინი ზოგი უმნიშვნელოა და ზოგი ჩვენც სამართლიანად მიგვაჩნია. საზოგადოთ უნდა ვსთქვათ,—საგანი იმდენად რთული და საყურადღებოა, რომ გვიკვირს დღემდის გარდა „ახალი გზისა“ სხვა გაზეთებმა და ჩვენმა პედაგოგებმა ხმა არ ამოიღეს ამ ფრიად საჭირო საკითხის გამოსარკვევად.

კახაბერი.

დაბადება (ბიბლია),

როგორც საუკეთესო წიგნი დასაწყისის სკოლებში საკითხავად

(ლ. ტოლსტოის თხუზულებიდან)

კაცობრიობის ბავშვობის ხანის წიგნი უფროსის საუკეთესო იქნება უფრო კაცის ბავშვობაში. ამ წიგნის შეცვლა შეუძლებლად მიიჩნევა. შეცვლა, შემოკლება ბიბლიისა, რასაც სწავლის სახელმძღვანელო წიგნებში, მავნებლად მიიჩნევა. უფროსი, თითოეული სიტუაცია იმაში სამართლიანია, როგორც გამოცხადება და მართალია, როგორც მხატვრული ხელოვნება. წაიკითხეთ ბიბლიაში ქვეყნის შექმნაზე და მოკლე საღმრთო ისტორიაში და ბიბლიის გადაკეთება საღმრთო ისტორიაში სრულიად გაუგებრად მოგეგონებათ. საღმრთო ისტორიიდან ისე არ შეიძლება, თუ უნებრად არ ისწავლე; ბიბლიაში კი ბავშვს თავაწინ ეხატვის დიდებული სურათი, რომელსაც არასოდეს არ დაივიწყებს. გამოტოვებული ადგილები საღმრთო ისტორიაში სრულიად გაუგებრობა და მხოლოდ საღმრთო წერილის სიმშვენიერეს და ხასიათს არღვევს. უნდა იკითხოთ ბიბლია გაურუხეხლმა ბავშვებმა, რომ შეიგნონ რამდენად საჭიროა და ჭეშმარიტი რასაც ბიბლიიდან განძრავს სტოკოპენ. მე ვერ წარმომიდგენია როგორი განათლება შეიძლებოდა, რომ ეს წიგნი არ უფოფილიყო. მკონია შეიძლება შესწავლონ ბავშვს წერა-კითხვა და ანგარიში, შეიძლება შესწავლოთ ისტორია, გეოგრაფია და ბუნების მოვლენანი უბიბლიოთ და ბიბლიის წინ; მაგრამ არსად ასე არ იქცევიან, — უფროსი თავდაპირველად ბავშვი გაიცნოს ბიბლიას, მოთხრობებს და იქიდან ამოღებულს ადგილებს. შირველი დამოკიდებულება მოწაფისა და მასწავლებელს შორის ამ წიგნზეა დამყარებული. ასეთი საზოგადო მოვლენა შემთხვევითი არ არის.

ბავშვი, ანუ კაცი, რომელიც სკოლაში შედის (მე არავითარს განსხვავებას არ ვხედავ 10, და 30, ან 70 წლის კაცში) თან მიაქვს თავისი ცნობილი, ცნობილიდან გამოტანილი და მისი სუფარული შეხედულება ნივთზე. რომელიც ასაკის ადამიანმა რომ დაიწყო სწავლა, იმისთვის საჭიროა სწავლა შეიყვაროს. სწავლის შესუფარებლად კი საჭიროა, რომ მან შეიგნოს ნივთზე თავისი შეხედულების სიტრუე და ნაკლებეგანება, წინდაწინ იგონოს ის ახალი სოფელ-მჭვრეტელობა, რომელსაც თავაწინ გადუშლის მას სწავლა. ვერც ერთი კაცი და ბავშვიც ვერ შეიძლება სწავლას, თუ მისი სწავლის მომავალი თავაწინ გამოეხატებოდა მხოლოდ წერა-კითხვისა და ანგარიშის შესწავლაში. ვერც ერთი მასწავლებელი ვერ ასწავლიდა სხვას თუ მისი სოფელ-მჭვრეტელობა უმადლესი არ იქნებოდა იმაზედ, რაც ბავშვებს აქვსთ. მოწაფე რომ სრულიად მიენდოს მასწავლებელს, საჭიროა ახლო ცალი მხარე იმ ფარდისა, რომელიც უნრდილებდა მას იმ აზრის, ცოდნის და მოეხიის სიმშვენიერეს, რომელშიაც იგი უნდა შეჭვავდეს სწავლას. მხოლოდ მაშინ, როცა მოწაფე მუდმივ მოხიბლულია იმის წინ ბრწვინვალე სხივით, შეუძლია მას იმუშაოს ისე, როგორც ვითხოვთ მისკან. რა საშუალება გვაქვს, რომ მოწაფის წინ ახვადოთ ამ ფარდის კალთა?.. მეც მეგონა, როგორც ბუერს ჭკონია, როცა ამ ქვეყნად ვარსებობთ და წინ ვუძღვებით ბავშვებს, ამას ადვილად შეკვდილი და მეც ვასწავლიდი წერა-კითხვას, ვუხსნიდი ბუნების სხვა და სხვა მოვლენას, ვუამბობდი, როგორც ანბანშია, რომ სწავლის ნაყოფი

ტკბილია, მაგრამ მოწაფეებს არ სჯეროდათ და ყველაფერი ეუცხოვებოდათ. მაშინ მე ვშინჯე ბიბლიის კითხვა და ამით მთლად შევიღებინე ისინი. ფარდის კალთები აწეული იქმნა და ბავშვებიც სრულიად მომინდვნენ. იმათ მეც შემეფარეს, წიგნიც და სწავლაც. დამჩნა მხოლოდ ხელმძღვანელობა შემდეგში. ძველი აღთქმის შემდეგ მე უამბობდი მათ ახალ აღთქმას და იმათაც თანდათან შეეპარათ ჩემი და სწავლის სიფარული. შემდეგ ვუამბობობდი მათ საზოგადო, რუსეთის და საბუნებისმეტყველო ისტორიას, ბიბლიის შემდეგ, — ისინი ყველაფერს უურს უკლებდნენ, ყველაფერი სჯეროდათ, თან და თან თხოვლობდნენ და თან და თან ეშლებოდათ მათ თვალწინ აზრის, ცოდნის და ზოგისი ზერს-ზეტოები. ამ სახით რომ გადუშალო მოწაფეს თვალწინ ახალი ქვეყანა და უცოდნელად შეაფარო ცოდნა, სხვა წიგი არა არის რა გარდა ბიბლიისა. მე არ ვიცი სხვა ნაწარმოები, რომელშიაც ისე მოკლედ იყოს ჩამოსხმული ზოგისი ფორმით ყოველი მხარე ადამიანის აზრისა, რასაც შეიცავს ბიბლია. ყველა საკითხები ბუნების მოფლენათა შესახებ ახსნილია ამ წიგნში, ყველა ზირველ-დაწეებით ურთი ერთობა, ერთმანეთში დამოკიდებულება

ოჯახის, სახელმწიფოსი და რელიგიისა ზირველად შეიგნება ამ წიგნში. აზრთა გასოცდება, სიბრძნე ბავშვურის მარტივის ფორმით თავიდანვე სიბლავს ბავშვის გონებას... ვის არ უტირნია იოსების ისტორიის და ძმებთან შესვედრის მოთხრობის დრამა, ვის არ უამბონია გულის ფანტაზიით შეზერობილის და გაკრეჭილის სამსონის ისტორია, რომელიც, მტერთა ჯავრის ამოსაურელად, თვითონაც იღუპება და მტრებსაც ხოცავს დანგრეულ სასახლის ქვეშ მოყოლებით და ასობით სხვა შთაბეჭდილება, რომლითაც აღზრდილი ვართ, როგორც დედის რძით? უბიბლიოთ შეუძლებელია ჩვენს საზოგადოებაში ისე, როგორც შეუძლებელია უჭამურად ბერძნების საზოგადოებაში ბავშვის და ადამიანის განვითარება. ბიბლია ერთად ერთი წიგნია ბავშვებისათვის ბირველ-დაწეებით საკითხავად. ბიბლია, როგორც ფორმით, ისე შინაარსითაც სამაგალითო უნდა იყოს ყველა სახელმძღვანელოებისა და საკითხავ წიგნებთა შორის. მარტივის ენით გადმოცემული ბიბლია საუკეთესო სახალხო საკითხავ წიგნს წარმოადგენს. ამისთანა თარგმანის მოფლენა ჩვენს დროში მთელს ენაქას შექმნიდა რუსის ხალხის ისტორიაში.

უცხოეთ

მეცნიერების მონაწილეობა ზნეობრივს აღზრდაში *)

ყველამ იცის, რომ ზნეობრივ აღზრდას

*) გამოკრეფილია აკადემიის ინსპექტორის დოზას სიტყვიდან, რომელიც წარმოსთქვა მან საფრანგეთის ერი და ლუარის დეპორტამენტის მასწავლებელთა საზოგადო კრებაზე.

მიზნად აქვს, მადლის ნიჭის მიხედვით, განავითაროს ადამიანში „თვითონ ადამიანი, ე. ი. მისი გული, გონება, და სინიდიის“. ამის გამო აღზრდა ცდილობს ისარგებლოს ბავშვის ჩვეულებით, რომელიც ეხება გრძობიერებას,

გონებას ანუ ნებას; ბოლოს ეს ჩვეულებები
 გარდაქმნას ნიჭად და საქმე განამტკიცოს სს-
 ხნეობრივო საქციელის წესებით, რაც უნდა
 განაგებდეს ნებას, თავისუფალ მოქმედებას.

აღზრდა თავდაპირველად, ერთის მხრით,
 ითხოვს ბავშვის შესწავლას, ე. ი. რამდენად
 დაწილდრეულია იგი ხნეობრივი ნიჭით,
 თხუელბის ბავშვის სსზოგადრეობრივ მდგომა-
 რეობის ცოდნას, შემკვიდრეობითს მიდრეკი-
 ლებებს, რაც დამახასიათებელია ბავშვის გარ-
 შემო ანუ უფრო წრისა; მეორე მხრით თხუ-
 ელბის შესაფერისს ზომებს იმ მიდრეკილება-
 თა ამოსაფხვრელად, რაც უფელას ცუდათ მია-
 ხნია,—იმ თავისებობათა განმტკიცებას, რაც სს-
 სურველია და სხვა დირსებათა შეძენას, რაც
 აკლია, რომ ბავშვის ზირადი ბედნიერება და
 იმ სსზოგადრეობისა, რომელთანაც მას დამო-
 კიდებულება ექნება უზრუნველ იქმნეს.

სკოლაში ხნეობრივი აღზრდა უფელი წუ-
 თის საქმეა; არ არის არც ერთი სსსწავლო
 სკანია, რომელიც ხელს არ უწყობდეს ამას,
 არ არის არც ერთი სსვარჯიშო, რომლის
 დროსაც ინტელიგენტ მასწავლებელმა ვერ
 იზოგოს შემთხვევა, რომ კეთილად იმოქმედოს
 ბავშვის სულსა და გულზე. აუარებელი შემთ-
 ხვევაა, რომლის დროსაც შეიძლება ხნეობრი-
 ვი დარბების მიცემა, კეთილისკენ მითითება,
 ცუდის საქციელის გამო შენიშვნების მიცემა,
 კარგ საქციელში წაქეზება ბავშვისა; მრავალი
 შემთხვევაა, რომელიც წარმოადგენს მკაცრითს
 მამა-შვილური პატრიარქალისა, დედის სიუფა-
 რულისა, კაცთა შორის სოლიდარობისა, ნე-
 ბის სიმტკიცისა, მოვალეობის ასრულების
 დროს გმირობის გამოჩენით და თავ-განწირუ-
 ლობის სსხით.

თუ მოწალისტების და ფილანთროპიების
 სსუკეთესო თხზულებები, თუ ფრად მადლ
 აზროვანი და მოგონიერი გვერდები პეტრებისა
 და პრეზიციების ნაწარმოებია, თუ თვით
 ისტორია სიმშენიერის, კეთილშობილბის,

სულგრძელბის და დრმა სსკაცობრივ მსკა-
 ლითობით მეტის მეტად სსჭირბა სსხეობრივი
 აღზრდისთვის იმ დიდებული აზრებით და
 მადლის გრძობით, რომლითაც განიმსკვა-
 ლება სული და გული,—მეცნიერებასაც თავი-
 სი წილი აქვს. და ის ნაკლებ მადლი და
 ძლიერი არ არის, რადგანაც „მეცნიერება,
 სხენსურის სიტყვით—არის სსუკეთესო სსშუა-
 ლება არა მარტო გონებრივის, არამედ ხნე-
 ბრივის დისციპლინისთვისაც“. მეცნიერება
 იციან რამდენი განსაცდელი მოელის თითოე-
 ულს სსმეცნიერო პრეგრესს რუტინასთან და
 ცრუ მოწმუნებასთან ბრძოლაში ჭეშმარი-
 ტების სიუფრულოთ ძიების დროს. მართალი
 სთქვა ვაშერამ: „ხნეობა ფაქიზდება მეცნიე-
 რიერების ზრდის მიხედვით“.—

მათემატიკის მეცნიერება, სკოლაში არით-
 მეტიკისა და გეომეტრიის პრაქტიკულად გა-
 მოყენებით, ნებას აძლევს მასწავლებელს კას-
 ვითაროს მოწაფეში გულის-გურის ჩვეულებ-
 ბებთან ერთად, წესიერება, სინამდვილე და
 სისასტიკე, ძალა და სიმართლე მსჯელობაში.
 მათემატიკის მეცნიერების წყალობით, რო-
 გორც ამბობს დეკარტი, „ადამიანი ეჩვევა
 ჭეშმარიტებით სსზრდობას და არა ცრუ დამ-
 ტკიცებებით გამაფთხლებას“. მათემატიკის
 მსჯელობის მტკიცედ აღიარებულ ჭეშმარიტე-
 ბის მიხედვით, მისი დასკვნანი ლოგიკურად
 და მტკიცედ გადაბმულია ერთმანეთზე, ამ-
 გვარ დასკვნას შეუცდომლად მიჭყავს იგი
 ჭეშმარიტების აღმოჩენისკენ.

ფიზიკური მეცნიერება, ბუნების მოვლუ-
 ხათა შესწავლით და ამ მოვლენათა ხელგონუ-
 რად ჩვენებით, გვასწავლის იმის დანახვას,
 რაც ჩვენს თვალწინ ხდება, რომ ანკარიში
 გაუწიოთ და ავსხნათ ეს მოვლენანი; ამ სს-
 ხით ჩვენში ვითარდებიან დაკვირვების, აზ-
 რთვობის და გამოცნობის ჩვეულებანი; ისინი
 გვაგებინებენ წესიერებას, სინამდვილეს, ჭარ-
 მობას და გვასწავლიან კანონებს, რომლის

უტყუარობა ათავისუფლების ჩვენს გონებას ცრუ-მორწმუნეობისაგან და ყოველგვარ არა მეტნიერულ აზრებისაგან. ამ მარტივის, მაგრამ დიდებით აღსავსე კანონების წყალობით ჩვენს სულში იღვიძებს სიმშვენიერის, სიღაღის და ბუნებით აღტაცების ტყუბა. ამის გარდა ფიზიკური მეტნიერება გვიჩვენებს, რომ დიდებული აღმჩენა, როგორც არის მაგალითათ ოთქელი, მისი გამოყენებით ხმელეთზე და წყალში მოგზაურობის დროს, ელექტრონობა ტელეგრაფში და ტელეფონში სზობს სივრცეს და ზღუდეს ადამიანთა შორის, ხელს უწყობს ხალხის ერთმანეთთან დახლოებას, ახლო განცობას, ერთმანეთის გაგებას და ერთურობის ზატვიისცემას, ამზადებს თანხმობის დასაწყისს, მეგობრულს ვაჭობრებს.

რა მშვენიერი როლი აქვს ბუნების მეტყველებას ზნეობრივ აღზრდის საქმეში! ნაკლებ მიმზიდველი არ არის ბუნების შესწავლა, შესწავლა იმ ყოველ ცხოველ არსებათა, რომელიც ბუნებაში ბინადრობენ, აცხოველებენ და ამზიადებენ მას, შესწავლა დედამიწის სიუერის მოყვანილობისა და მისი ისტორიისა, რაც მას გადახდა დროს განმავლობაში, ბეგრად უწყობს ხელს გულის ყურის, დაკვირვების, შედარების, გასაზოგადების ნიჭის განვითარებას, მცენიერული ჭკუა-გონების შექმნისკენ. ბუნების მეტყველებით ჩვენ ვცნობილობთ ბუნების სხვა და სხვა ფორმებს და ფერებს, ორგანიზმთა მახვილ-გონიერებას, რომ შეეგუონ სხვა და სხვა სტიქიონს, შრომის კანონებს, რაც გამეფებულია ცხოველთა და მცენარეთა ცხოვრებაში, დაუცხრომელს ბრძოლას არსებობისათვის და სოლიდარობის მშვენიერი კანონების საყოველთაობას; ჩვენ ვცნობილობთ აკრეავე ბუნების სრულყოფის კანონებს ხელის, მაგრამ მუდმივის შეცვლით არსებათა ორგანიზმში და ფორმებში. როცა ახლო ვავინობთ ცხოველთა სისოცხლეს, მათის ინს-

ტიკტით, ზნით და გონებით, — მცენარეების მათი ფიზიოლოგიური მოვლენებით, ბუნების მეტყველება გვაცნობს ყოველ ცხოველთა სივარულს და როცა ადამიანზე ვლანარაკობთ — გვიკარახებს ადამიანის ზიროვნების ზატვიისცემას და მისს დამოუკიდებლობას. ბოლოს ბუნების მეტყველება ჭიგეინიერის წესით ხელს გვიწყობს ჩვენს კეთილს შდგომარეობაში, დღეგრძელობაში და ამით კერძო ზირობა ზნეობასაც მადლა აყენებს, — ფიზიკური ჭიგეინა სარწმუნო ფაქტორი არის ზნეობრივის ჭიგეინისა.

ესლა თუ თავს დავანებებთ იმ საგნებს, რომელიც ჩვენს გარშემოა და თავს მოვაზიერობთ დიურს მნათობს, რომელიც თავს დაკვეურებენ, ბუნების სიმშვენიერით აღტაცება ექსტაზად, დრმა განცვიფრებლად გადაქცევა. რა დიდებულ და საუცხოო სასახავად გვიჩვენება მზე, რომლის გარშემო შეუცდომლად დიდს მანძილზე ტრიალებენ ცდომილები, რომლებზედაც ის, წყარო სიცოცხლისა, აფრქვევს თავის სითბოსა და სინათლეს და თავსბრუ დამხვევი სისწრაფით მიჭყავს თან, გამოურკვეველის მიზნით, შეუჩერებლად და შეუძლებლად კვლავ დაბრუნდეს უსაზღვრო მსოფლიოში მილიონ ვარსკვლავთა შორის, რომელნიც იგივე მზეა, გამაცოცხლებელი უთავლავის ქვეუბნისა. მისთვის, ვისაც ელეემენტარული ცდნა მანც აქვს ვარსკვლავთ ქვეყანაზე, განა შესაძლებელია ამაზე უფრო თავისი ზღაპრული სიღაღით, რასაც ის შეიცავს, სხვა რამე, რომელმაც ჩუნიერგოს ადამიანს დრმა აზრი და წაიფანოს მისი სული მადლის ზნეობისაკენ. ეველა ამ დიდებულ საკვირველების ხილვის დროს ჩვენ შეგვიძლია წამოვიძახოთ ზოეტთან ერთად: „მითხარ, მიწავ და ზეტარ, მითხარ ბნელო ზღვაო, თუ ვერაფერსა გძნობთ, რა არის თქვენში ისეთი, რაც აღელვებს ჩემს გულს და მადრკობნებს მუნლს“. (ა მიუსე).

„ცოტა მნათობთა შეცნობება განსაკუთრებით გვიჩვენებს—ამობს ზუნკარე,—რამდენად ზატარას ადამიანი ტანით და დიდი ჭკუა გონებით, იმიტომ, რომ მას შეუძლია გონების თვალთ განხილვას ეს ბრწყინვალე დაუსრულებლობა, სადაც მისი სხეული წარმოადგენს მხოლოდ შავს წერტილს“.

როცა ბუნება გვიხსნის თავის საიდუმლოებას, ის არის შეუდარებელი სკოლა ენერჯისა და მოქმედების, სათნობებისა და მადლთ გრძობათა ჰატივისცემისა.

ამ სახით, მეცნიერება, თავისი მთლიანობით, შესწავლის მეთოდით, დაშლითა და შეერთებით (ანალიზი და სინტეზი), გამოკვლევით და ცდების საშუალებით, თავის მიმდევართ აძლევს ჭკუა-გონების ცნობილს მიდრეკილებას და დისციპლინას, რაც საბუნებრივად შეეწინააღმდეგება სინიდიდისა და გულის; აქეზებს მუშაობაში, მოთმინებაში, უანგარობაში, და ხან და ხან ჭეშმარიტების ძიებისათვის თავის განწირვაში; მიჰყავს მადლის გრძობებისკენ, ამაკრებს ნებას, წრთვინის ხასიათს, შეაფარებს ჭეშმარიტებას, სიმშვენებურს და სიკეთეს, შეაგნებინებს სავადდებულად შრომას, ზიროვნულ სრულყოფილებას და დამოუკიდებლობის იდეას, ყველა ცხოველ არსების სიყვარულს. წინააღმდეგ თავისი გულგრილობისა, როგორც ამობს ანატოლ ფრანსი, იგი ხელს უწყობს ზნეთა მკვლევარს. იმის მიხედვით როგორც მეცნიერება აღმოაჩენს ბუნების კა-

ნონებს, ის მიიმხრობს თავისკენ განსწავლანებს და თან და თან ადწევს მიზანს, ე. ი. ნიუთონის ბუნებისათნ შეთანხმებით ართმევს თვითნებობას და სიმკაცრეს, რაც ხდებოდა უმეცრებისა და შიშის გამო, და ცდილობს გადასცეს მათ დაურღვეველი და მშვიდობიანი ძლიერება, რასაც ისინი მიაღწევენ მომავალში ცხოვრებისა და აზრის უსაჭიროეს ზირობათა სრულის შეთანხმებით“.

ვინც მეცნიერებას მიჰყვება, მან იცის რა უმნიშვნელო ადგილი უჭირავს მას ვრცელს სამყაროში; მან იცის უსაჭიროესი დამოკიდებულება ყველასთან, რაც მის გარშემოა, მჭიდრო კავშირი სოლიდარობისა, რომელიც მას აერთებს ნამუხსთან და შეყოფადთან ოჯახის, საზოგადოების და მთელი კაცობრიობის საშუალებით, აკრებს მას თავის ჰასუსის მკებლობას და მოვალეობას, აგრეთვე უხსნის თუ ცხოვრება და მუშაობა დიდებულ მეცნიერთა რად წარმოადგენენ მაგალითებს უწმინდისის და უმადლესის ზნეობისას. სავმარისია მიუთითოთ ჩვენს მეცნიერებზე ჰასტერზე და ბერტელზე, როგორც დაუცხრომელი შრომის, საზოგადოებისათვის თავგანწირვის და მადლი მეცნიერული ჰატივისების შემკრთებულ ზირობებზე. ეს მეცნიერები მომავალ თაობისათვის იქნებიან ბრწყინვალე გზის მანკნებულებნი, რომელთაც გადასცენ კაცობრიობას საუკეთესო თავიანთი გონების ნაწარმოებისა. (Revue pedagogique).

საქირო განმარტება *)

ის მეთაური „სახალხო გაზეთისა“ რომელიც შეეხებოდა ჩემს პატარა წერილს, დაბეჭდილს გაზეთში „საქმე“, სრულიად გამომეპარა, რადგანაც მაშინ გზაში ვიყავი, და მისი დაბეჭდვა შევიტყე და წავიკითხე ერთის კვირის შემდეგ, რამაც დააგვიანა ეს ჩემი პასუხი.

მსგავსივე ბაასი მოგვიხდა „ცნობის ფურცლის“ რედაქციას და მე რამდენიმე წლის წინად. ამ გაზეთმა აღნიშნა

*) ეს სტატია მოგვივიდა დასაბეჭდად შემდეგ წერილთან.

ბატონო რედაქტორო! გთხოვთ ამ ჩემს წერილს, რომელიც შეეხება ხალხის განათლების ერთს საკითხს, ადგილი დაუთმოთ თქვენს ჟურნალში. მე იგი გაუუგზავნე „სახალხო გაზეთის“ რედაქციას 13 ამ მიმდინარე თვისას; ჯერ მითხრეს—გუბუქდავით, მერმე შემატყობინეს: მერე ნახევარს წერილისას მოვათავსებთ ჩვენს გაზეთში, პირველ კი ვერაო, რადგანაც მასში ჩვენი გამოცანად ვგაგვიკეთა. მე შემოკლებასზე არ დავთანხმდი და უკან წამოვიღე წერილი. გიგზავნ თ მას სრულიად უცვლელად: არამც თუ სიტყვა, ერთი ასოც არ არის შეცვლილი. გადაწყობილი გაცდება და იტყვის: საიდან მისჩვენებიათ აქ დანდვად? აქ არის მხოლოდ საგნის გამოთქვევა, საკითხზე სინათლის მიყენება და სხვა არაფერი. მაგრამ ამ სინათლეს ბრუნუნად გამოთქვას არა მარტო კარეს ზონდენტი გაზეთისა, არამედ ივით რედაქციაც, რომელიც მეთაურს წერილში გამოცანას მას და თავისი მთავრული კალთა გადაათარა და მიხეზიც ალბად ეს განხლდათ.

იაკობ გოგებაშვილი.

თავის ფურცლებზე ის სამწუხარო ფაქტი, რომ მოსწავლეების მშობელნი შესთხოვენო სასწავლებელთა მთავრობასა—გაანთავისუფლეთ ჩვენი შეილებიო ქართული ენის გაკვეთილებიდანაო, და ამით დაკმაყოფილდა. რადგანაც ასეთს მოპყრობას საკითხისას ადვილად შეეძლო საზოგადოებაში და თვით მთავრობაშიაც დაებადნა ის აზრი, რომ ქართველებს თავისი ღვიძლი ენა არაფრად ეპიტნავებათ და გამოეწვია სრული გაუქმება ქართულის ენისა სასწავლებლებში, ამის გამო იმავე გაზეთის ფურცლებზე ვრცლად გავმარტე ის მიზეზები, რომელნიც აიძულებენ მშობლებს ასეთი უშვერი თხოვნით მიმართონ მთავრობასა, და ცხად ვყავი, რომ ამ სამწუხარო მოვლენაში დამნაშავეა სამოსწავლო ბიუროკრატია და არა მშობლები მეთქი. აი ეს მიზეზები მოკლედ: ქართულს ენას ყოველი უფლება აქვს ჩამორთმეული, იგი სავალდებულო საგანი არ არის, მისი უცოდინარობა მთავრობის თვალში ნაკლს კი არ შეადგენს, ღირსებად ითვლება. ქართულის ენის მასწავლებლებად ნიშნავენ სრულიად უვიცს პირებს, მისი სწავლებისათვის დანიშნულია ზედმეტი მეექვსე გაკვეთილები, როდესაც დაქანცულ ქართველ ბავშვებს უკიდურესად უჭირთ დასვენება, და სხვანი. გააუქმეთ ეს დამაბრკოლებელი მიზეზები, ჩააყენეთ ქართული ენა იმავე ნორმალურს პირობებში, როგორშიაც არიან ყველა სავალდებულო, საშტატო საგნები და მაშინ აშკარად დაინახავთ, რომ ქართველს მშობლებს სხვებზე ნაკლებად არ უყვართ

თავისი ღვიძლი ენა, და აღარც ერთი მათგანი აღარ მიმართავს მთავრობას სა-
მარცხვინო თხოვნით მეთქი. ეს წერილი მოთავსებულია ჩემს „რჩეულს ნაწერებში“ ამ სათაურით: „ეროვნული სენის მიზეზი და წამალი“ (388—393 გვერ.).

სწორედ ამისთანავე ხასიათისაა ის ჩემი წერილი, რომლის წინააღმდეგ აღი-
ჭურვა მეთაური. რადგანაც „სახალხო გაზეთის“ ბევრს მკითხველებს არ ექნებათ წაკითხული ჩემი წერილი „საქმეში“, და საგანი კი ფრიად საყურადღებოა, ამიტომ საქიროდ ვრაცხ გავაცნო მათ უმთავრესი ადგილები მისი. მაგრამ ჯერ წავიმძღვაროთ ის ადგილი გაზეთის კორესპონდენტის წერილიდან, რომელმაც გამოიწვია ჩემი პრიტესტი.

„მშობლები ხშირად ამბობენ სკოლებისადმი საყვედურსა, რომ იქ რუსულის ენის სწავლებას ნაკლები ყურადღება ექცევა, ვიდრე ქართულის ენისასა, რომელიც გამოუსადეგარი არისო. საქართველოს იმ კუთხეში კი, რომელიც კულტურულად დაწინაურებული ითვლება სხვა მხარეებთან შედარებით, გურიაში, ხშირად შეხვდებით ამის მაგალითსა.

„ქართული ენა და „ღედა-ენის“ კითხვა მე კაი ხანია კარგად ვიცი; მაგრამ ეს ჩემთვის გამოუსადეგარია. ბავშვს სკოლაში იმიტომ ვაბარებ, რომ ორიოდ რუსული სიტყვა ისწავლოსო“.

ამ ციტატას მივაცოლოე „საქმეში“ შემდეგი ჩემი მსჯელობა:

„ეს ნათქვამი რომ ნახევრებით მაინც მართალი იყოს, გურია დაწინაურებული აღმოჩნდება არა კულტურით, როგორც ბრძანებს ავტორი, არამედ სასწავლო სისუფელით, რადგანაც ვეუფა ხალხს მშობლიური ენა მაინც განათლების და განვითარების დედა-ბოძად და მის ფართო დაუენებაზე სკოლებში დაუცხრომელად

ზრუნავს. საბედნიეროდ, ეს მსჯელობა ჩვენის კალმისნის ზიტალო სიცრუეს შეადგენს, და აი ამისი შეურეველი საბუთიცა: კარგად მოგვსენებათ, რომ ბოლოს წლებში ბევრი თხუხულებს აბეჭდებს ქართულს ენაზე და ჩვენი ლიტერატურა დღით-დღე მდიდრდება, წინააღმდეგ მრავალი დაბრკოლებისა. ახა ახლავა გამოძიეთ, ჭკითხეთ გამომცემელთ და წიგნის მალაზიებს, სად უფრო მეტი რიცხვი ახლად გამომცემულის წიგნებისა ეფინება, და თქვენ დაწმუნდებით, რომ ზატარა გურია ერთი სამად მეტს ქართულს წიგნსა უდუფლობს, ვიდრე დიდი ნაწილები საქართველოსი. თუ გურულებს ქართული წიგნი გამოუსადეგრად მაინცა, მაშ რად ხარჯავენ თავისი დარბი ჯიბიდან უკანსკენეს გრძებს ქართულის წიგნების შესაძენად? აი სწორედ ამისთანა შემთხვევასა ზედ გამოჭრიდი ქართული ანდაზა: „ფიცვი მწამს, ბოლო მაკვირგებისო“.

„რა საკვირველია, ნიჭიერს გურიაში შეიძლება მოიხვედეს ზოგიერთა რეკვინი, რომელსაც არ ესმოდეს, რომ მშობლიურის ენის და წიგნის უარყოფა, გამოუსადეგარ რადმე ჩათვალა, თავისი თავის უარყოფა, თავისი თავის გათასხიარება. მაგრამ ჩვენ რომ ამის გამო გურულებს საზოგადოდ სირეკვინი დაგებრალთ, დაუმზავსებით იმ სუფელს მოგზაურსა, რომელიც, როცა ისინის ქალაქს ბარსელანს მიუხლოვდა და ერთი კოჭლი შეხვდა ქალაქის ზირში, ცხენი უკან გამოაბრუნა და თავის მოგზავრობაში ჩასწორა: „ქალაქი ბარსელანს იმითია შესანიშნავი, რომ შიგ სულ კოჭლები ცხოვრებენ“.

„სამწუხაროდ, ავტორის სიცრუე მარტოსასაცილო რადია; მას შეუძლიან დიდი ვნება მოუტანოს ჩვენს ბედურულს ხალხსა, სახელდობრ: ხელი შეუწეოს უკიდურესად დაჩაგვრას ჩვენის სახალხო სკოლისასა. ამისთანა ცნობებს შავ-რამელი ნაწილი სამოსწავლო ბიუ-

რეკრუტიისა ზეციური მხანასავით მოქლის, დაუფენებლივ სთარგმნის და გზავნის აქ, სდაც იჭედება უოველი შემაჯიწროებელი ჭახ-რაკები. ამ ცრუ აშბის ძალით ვესტორგო-ვებს, ვალია მარკავეს, გიორგიევსკებს და ბნელეთის სხვა გმირებს სრული საბუთი ექლევათ ჯერ უკანასკნელად შემაჯიწროვონ ჩვენბურს სკოლაში ქართულის წიგნის სწავ-ლება, შეკმე სრულიად გააუქმონ იგი და ასე იმართლან თავი: თვითონ ქართველს ხაფხს გამოუსადეკრად მაჩნია ქართულის წიგნის სწავლება და ცოდნა, იქონ ნება მისი და მოისხპონ იგი საქართველს სკოლებშიო“.

მეთაურმა ამ ჩვენს სტრიქონებს დიპ-ლომატია დააბრალა. ჩვენ დარწმუნებუ-ლი ვართ, რომ არც ერთი შეგნებული მკითხველი „სახალხო გაზეთისა“ ამ ბრალ-დებას არ შეიწყნარებს, და ჩვენს მსჯე-ლობას წინდახედულობის სახელით მო-ნათლავს. თვით ერთმა მკითხველმა სა-ხალხო გაზეთისამ კორესპონდენტის საო-ცარი წერილის მოვლენა ასე ახსნა: აქ პარტიული ხრიკია: გურიაში მეფობდა სხვა დასი და მან გურულები გაასულე-ლაო; ჩვენს გავლენას რომ გურულები დამორჩილებოდნენ, ყოველი მათგანი ახ-ლა სოლომონ ბრძენი იქნებოდაო. გა-მოდის, რომ დიპლომატია გაზეთის მოქ-მედებაში სჩანს და არა ჩვენსაში. მაგრამ პირადად ჩვენ ხრიკსა და დიპლომატიას არა ვხედავთ გაზეთის საქციელში, რად-განაც მისი შემცდარი ნაბიჯი უფრო უბრალოდ და ბუნებრივად აიხსნება: აიხსნება წინდაუხედებლობით და მოუ-ფიქრებლობით, რაც ადვილად ხდება გაზეთურს სასწრაფო მუშაობაში, მეტად-რე მაშინ, როდესაც ზოგნი მისნი მუ-შაკნი დაქსაქსულნი არიან ძალა-უნებუ-რად.

გაზეთს თავის კორესპონდენტისათვის

ხელი კი არ უნდა დაეფარებინა; არამედ შეესწორებინა მისი მონაწერი, რადგანაც ამ პატარა მონაწერში დიდი შეცდომები მოიპოვება. მართალია, რომ ხალხი ყველ-გან უკმაყოფილოა სკოლით; მაგრამ არა იმიტომ, ვითომც მასში ორიოდ რუსულ-საც არ ასწავლიდნენ. რუსულს ენას გადაჭარბებით დიდი დრო აქვს დათმო-ბილი ამ მომენტში ყოველს სახალხო სკოლაში. თვით ერთს კლასიანს სკო-ლაში ათავებენ მთლად ჩემს „РУССКОЕ СЛОВО“-ს ორივე ნაწილსა. ორივე ნა-წილში კი რაოდენობა რუსული სიტყვე-ბისა სჭარბობს ოთხი ათასსა (4,000). ამაში ადვილად დარწმუნდება ყოველი მკითხველი რომელიც ჩააკვირდება РУС-СКОЕ СЛОВО-ს ლექსიკონს, ჩართულს ამ სახელმძღვანელო მეორე ნაწილის ბო-ლოში... მაგრამ ქართულს ენას კი მე-ტად ნაკლები დრო აქვს დათმობილი, რის გამო „დედა-ენიდან“ მხოლოდ პა-ტარა მოთხრობებს და ლექსებს ასწავლი-ან. მასწავლებელნი იძულებულინი არიან, დროის უქონლობის გამო, გამოსტოვონ სასაუბროები, და ხუთივე შემდეგი გან-ყოფილებანი, რომელნიც აძლევენ მოს-წავლეებს ელემენტარულს ცოდნას ზო-ოლოგიისას, ბოტანიკისას, ბუნების მოვ-ლინებისას, საქართველოს გეოგრაფიისას და საქართველოს ისტორიისას. ასეთს შევიწროებას ქართულის ენისას ის შე-დეგი მოსდევს, რომ მოსწავლეებს სკო-ლიდან გამოაქვთ ცოდნა მხოლოდ უბ-რალო წერა-კითხვისა, რაც დიდს სიკე-თეს არ შეადგენს. სრულიად სხვა შედე-გი მოჰყვებოდა სკოლის სწავლებასა, თუ, მაგალითად, „დედა-ენას“ და „ბუნე-ბისკარს“ მთლად და სავსებით ათა-ვებდნენ სკოლაში. მაშინ მოსწავლე-ნი აღჭურვილნი იქნებოდნენ ბევრი

ელემენტარული ცოდნით, ელემენტარული განვითარებით და ამას კი დიდი ფასი აქვს ყველას თვალში. მაშინ არც ერთი გლახი აღარ იტყოდა, მე ქართული წიგნი ვისწავლე; მაგრამ ეს ჩემთვის გამოუსადეგარიო. როცა „სახელოვანი“ ვასტარგოვი თხოულობდა, რომ ქართულს სახელმძღვანელოებში უნდა იყოს მხოლოდ მოთხრობები და ლექსებიო და მათში ადგილი არ უნდა ჰქონდეს არც ზოოლოგიურს, არც ბოტანიკურს, არც ფიზიკურს, არც გეოგრაფიულს, არც ისტორიულს განყოფილებასაო, რადგანაც ყველა ეს საგნები უნდა ისწავლებოდნენ მხოლოდ რუსულს ენაზედაო, უსათუოდ სახეში ჰქონდა, რომ ასეთი ვიწრო ფარგალში ჩაყენება ქართულის ენისა ხალხს მასზე გულს აუტრუებსო, — და თითქოს მართლდება მისი ბოროტი განზრახვა.

დიდს მადლობას დაიმსახურებენ ქართველი საზოგადოების მიერ მასწავლებლნი, თუ გაზეთის საშუალებით აუწყებენ მას: რამდენს წელიწადს ასწავლიან სკოლაში საგნებს ქართულს ენაზე, რამ-

დენი გაკვეთილია ქართულის ენისათვის თუ განყოფილებაში, რომელ სახელმძღვანელოს ხმარობენ და ამ სახელმძღვანელოს როგორ ათავებენ: შემოკლებით, თუ მთლად? თუ შემოკლებით, სახელდობრ რას ამოკლებენ? ასეთივე ცნობებია საქირო რუსულის ენის შესახებაც.

ფრიად საგულისხმიეროა და საყურადღებო ყოფილი ექსარხოსის პავლეს აზრი შესახებ ყოველდღიური გაკვეთილების განაწილებისა სამრევლო სკოლებში საგანთა შორის. ამ რუსის უკიდურესს პატრიოტსაც კი საქიროდ მიაჩნდა ასეთი განაწილება: ორი გაკვეთილი დღეში ქართულს ენას, ერთი გაკვეთილი — რუსულს ენასაო. მის მიერ შედგენილს სამოსწავლო გეგმაშიაც, რომელიც სინოდმა დაამტკიცა, ასეთი განაწილება იყო განხორციელებული და კანონად დადებული. ფრიად საინტერესოა ვიცოდეთ: რამდენად შეესაბამება ამ განაწილებას აწინდელის პირველდაწყებითის სკოლების გაკვეთილების განაწილება როგორც სადირექციო ისე სამრევლო სკოლებში?

იაკობ გოგებაშვილი.

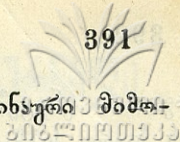
ბიბლიოგრაფია

რჩეული პედაგოგიური და პუბლიცისტიური ნაწერები ი. გოგებაშვილისა

ტომი პირველი.

მე არ შეგულება საქართველოში ისეთი ლიტერატორი, საზოგადო მოღვაწე კაცი ქართველი, რომელსაც განუწყვეტლივ სალიტერატურო თუ სასაზოგადოებრივო ასპარეზზე გამოსვლიდან დღემდე სულიდან კადამი არ გაეგდოს, მის კადამს შეჰქონდეს არც მუცხად, მუცხად მოღვაწეობდეს, ჩვენის დუს-

ქირი ცხოვრების ჭირ-ვაკამს კვალში არ უდგეს და ფეხდაფეხს არ მოსდევდეს, როგორც არის ი. გოგებაშვილი, ავტორი ზემოთქცულსა დასახელებულის ნაწერებისა. ამისთანავე მუცხადი მოღვაწეა მეორე დიდებულ კაცი — მგოსანი აკაკი. აი ეს ორი ქართველი მას შემდეგ, რაც თავი შეუსწავლიათ, შედგნად

ემსასურებიან სამშობლო ღიტკრატურას, ქართულს საქმეს, ემსახურებიან არა შოვინისტურად, არამედ შეგნებით, ღირსებით, სანაქებოდ. ეს ორი დიდებული ქართველი გამსჭვალული იყვნენ და არიან ერთის და იმავე იაკით: დაცვა სამშობლოსი, მისი ტკბილ ქართულისი, ეროვნებისა, ტერიტორიისი; აკაკი ზაკეზაში, იაკობი ჰუმბისტიკასა და ზედაგოგიაში ახორციელებდნენ ამ იდეას. იაკობსაც იგივე შეუძლიან სთქვას თავის თავზე, რაც აკაკიმ ჩამოაგვეს თავის მუხის ჩანგზე:

„არა!... აჭყვავდეს იმედი!...

გულს ვერ გამოიტყნს ჭადრა!...

გმირებს დაქცებს, უეივის

ჩემი დაფი და ნღარა“...

ი. გოგებაშვილი დღესაც, მოხუცებულობის ჟამსა, ისეთისავე ჭბუკურის ხედისით, ადეთოვანებით და გატაცებით მსჯელობს სჯაროდ და წერს თავისს სტრუქტურულ სკანდებზე, როგორც სიჭბუკეში; ისევე „ხელ მარჯვდ სტუმს ჩოგანსა“, როგორც სიუმწვიდეში, მას ჭადრამ გული ვერ გაუტყნა, იგი იმედით იტყირება მომავლისაკენ. რომელს წერილსაც კი გადიკითხავთ ამ დიდს წიგნში, მისს „ნაწერებში“, ვეღვან **წითელი ზოლივით** გავლებულის მამულის, სამშობლოს სიყვარული, სამშობლო ენის დაცვა შემწიკვლისაკან, ტერიტორიის შერჩენა: „არა გგობნია ვისთვისმე უცნობი იყოს ის აზრი, რომ მამულის სიყვარული, მხურვალე ეროვნული გრძნობა არის უპირველესი თანხა ქვეყნის ბედნიერებისათვის (კურსივი ვეღვან ჩვენია)... მამულის სიყვარული მეტად ნაზი მცენარეა... ეროვნულს, პატრიოტულს გრძნობასაც დიდი ხნის ზრუნვა, მოვლა, უურის გდებს და ერთგულება ესაჭიროება. იგი არის ნაზი, როგორც კაკლის ხე, ღრმა, როგორც მისი ფესვები, როგორც მისი წვერი, მის ტოტებსავით განიერი და მის გოგ-

რებსავით ნაყოფიერი“.... („შინაური მიმხილვა“, გვ. 21).

პატრიოტობა იაკობს ვიწროდ, შოვინისტურად, არ ესმის. აი, დაუკვლათ უური:

„ვისა ჰქვიან პატრიოტი? მას, ვისაც სიცოცხლის უმთავრეს საგნად გაუხდია მშობლიურის ქვეყნის ბედნიერება, ვინც თავგამოდებულად და შეუზოვრად ებრძვის დაუღალავად ყოველს დაბრკოლებას, რომელიც მის სამშობლო ქვეყანას წარმატების გზაზე გადადობება, ვისაც მთლად დაკარგულად მიანხია ყოველი წამი, რომელიც არ მოუხმარნია მამულის ზრუნვისათვის, ვისაც ელაგვის გული მამულის ტანჯვით, უხარის მისი ლხენით, ვინც ბედნიერია მის ბედნიერებით, უბედურია მის უბედურობით და ვინც მზად არის დიმიდით შესწიროს მას თავისი სიცოცხლე“ (იქვე გვ. 22).

აკერ მეორე საუკუნეა, რაც ჩვენს თავს ჩვენ არ გვახლავს, ამდენი ხნის განმავლობაში ჯერ არა თუ გარბაღლი არ გამოგვიჩენია, მისი ტოლიც კი არსად სჩანს, ვერავინ ვერ დაიკვებებს მამულის-შვილობას, „უწინდელი ნიადაგი, რომელზედაც მამულის შვილები იზდებოდნენ, შეიცვალა“.... „სუსტია ჩვენში ეროვნული გრძნობა, მამულის სიყვარული, — განაგრძობს იაკობი ისევე იმ წერილში, — მაგრამ, სანუგეშოდ, ზოგიერთა ისეთი სიკეთე ახლავს და ისეთი წმინდა თვისებით არის შემკობილი, რომ სწორედ ღირსია უფრო ბედნიერების, სხასობილო მომავლისა“. იაკობი და მისი ღიტკრატორის ტოლ-ამხანაგნი თავის ქვეყნის ბედნიერების მიხწევას მისდევენ სწორის და წმინდა გზით, რომელიც სხვა ერების უბედურობაზე არ არის აგებული.

იაკობის წერილი „შინაური მიმხილვა“, რომელიც იყო დაბეჭდილი 1880 წ. „იკრანაში“, არის პრეგრამა, მთელი გეგმა მისი მოღვაწეობისა. იაკობი მუდამ ჟამს ჭქადაგებდა ეროვნულს მნიშვნელობაზე დედაენისა; ჭქუ-

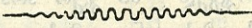

დავდა რა უნუგეშო მდგომარეობას დედა-ენისას საერო სასწავლებელში, მაშინვე მეხივით დაეცემოდა მტერს, მისი სამშობლო ენის მოძულესა და მდეგნელსა, უტუუარის საბუთებით უმტკიცებდა მოწინააღმდეგეს მისი აზრების სიყაბეს. ხშირად კიდევაც უგონებდენ ძალა-უნებურად და ხანდისხან ჩვენს დედა-ენას, აკობის წყალობით, მზის შუქს დაანახებდენ ხელმე. ადგილ-მამულის სივიწროვეზე საქარველში, ტერიტორიის შეჩვენაზე ხომ მრავალჯერ სწერა. ერთი სიტყვით ამ მადლიანს კაცს არ დაუტოვებია არც ერთი საჭირ-ბოროტო საკითხი, რომელიც ასე თუ ისე შეეკებოდა მისს სატრფიალო ქვეყანას, ასე თუ ისე ჩრდილში სტოვებდა, სჩავადა, დასცინოდა მის ერგუნებას; ენას, ეკლესიას, რომ იგი თავგამოდებით არ გამკლავებოდა მოწინააღმდეგესა. აძლევდა ზსუსხს წრფელს, დაუფარავს,

გულდად. ეგველი მისი წერილი ამ დიდს წიგნში განუდენთილია დიადის, თავგამოდებულის სიყვარულით თავის სამშობლოსი, ერისა, დედა-ენისა, ტერიტორიისა, გაუდენთილია წმინდა და ნაზის სიყვარულით. აკობი.—თუ შეიძლება ასე ითქვას,—**კალმით არიბა-ლდაა.**

აკობის „ნაწერები“ დიდებული განძია ჩვენის გონებითის საფაროსი. ეველას ქართველისათვის, ჩემის აზრით, საფაღდებულთა ამისთანა წიგნები შეიძინოს და მუდამ ხელთა ჰქონდეს სახელმძღვანელოდ. განსაკუთრებით ვურჩევთ ჩვენს დედებს და მასწავლებლებს წაიკითხონ ის წერილები აკობისა ამ წიგნში, რომელიც შეეხებოდა დედა-ენის მნიშვნელობას მოზარდი თაობის აღზრდაში.

ს. მ.

შინაარსი: 1. საუბარი სსხალხო სკოლაზე (წერილი მეორე) **ლ. ბოცვაძისა.** 2. მ. კაჯინი. მასწავლებელი ხელფანია თუ ხელსასნი? **ე. ფალავასი.** 3. ექსკურსიის მნიშვნელობა მოწათუთა და მასწავლებელთათვის **ტენხურის-პირელისა.** 4. დედა-კაცის მდგომარეობა საინჯილოში (ეთნოგრაფიული წერილი) **ზ. ედილისა.** 5. რი ძადლი (დექსი) **აკაკისა.** 6. საფლავის კარამდინ მოთხრობა **ეკ. ვაბაშვილისა.** 7. ზღვის კიდეს (ჭიბნი) **ბაბილინასი.** 8. ზღვის სურათები (დექსი) **მელიტონ გობეჩიასი.** 9. ედ სამდღელო ეპისკოპოსი კირიონი (ბიოგრაფიული შენიშვნა). 10. შინაური მიმხილვა: ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების სსხიშუშო ზრგონამა და კახეთი „ახალი გზა“. **კახაბერისა.** 11. დაბადება (ბიბლია), როგორც საუკეთესო წიგნი დასაწეის სკოლაში საკითხავად (დეგ ტოლსტოის თხზულებიდან). 12. უცნკეთი. მეცნიერების მონაწილეობა ზნეობრივს აღზრდაში. 13. საჭირო განმარტება **იაკობ გოგებაშვილისა.** 14. ბიბლიოგრაფია—რჩეული ზედაგოგიური და ზუბლიცისტური ნაწერები **იაკობ გოგებაშვილისა, ტომი ზირველი ს. მ—ლისა.**

რედაქტორ-გამომცემელი **ლ. გ. ბოცვაძე.**